

De Nederlandse Fiscale Wetenschap in de Tweede Wereldoorlog

Naam: S.M.D.L van Alphen
ANR: S746782
Studierichting: Fiscaal Recht
Datum: 29 september 2011
Examencommissie: prof. dr. P.H.J. Essers
mr. S.M.H. Dusarduijn

Dankwoord

Langs deze weg wil ik een aantal mensen bedanken die mij in staat hebben gesteld om deze scriptie te kunnen schrijven en te kunnen verdedigen. Allereerst de begeleider van mijn scriptie, P.H.J. Essers, bij wie ik altijd met vragen terecht kon. Ten tweede P. van Waelsden, collectiespecialist Rechtswetenschappen aan de Universiteit van Tilburg, voor de hulp bij het zoeken naar relevante boeken. Ook wil ik J. van der Aa, Teamleider Library Support, bedanken. Hij heeft er samen met W. Jansen, medewerkster LIS Service Desk, voor gezorgd dat de vakbladen op een vaste plek in de bibliotheek lagen, zodat ik ze altijd kon gebruiken. Ten vierde de medewerkers van het D&I Servicepunt van het Ministerie van Financiën, die ervoor hebben gezorgd dat ik een aantal van de ontbrekende jaargangen van de vakbladen als nog kon bestuderen. Verder wil ik ook J. van Geffen en L. Vogelzangs, medestudenten, bedanken voor de prettige samenwerking. Als laatste mijn collega's bij Martens en van Oord die ervoor hebben gezorgd dat ik vrij kon nemen, op de momenten dat ik die het hardst nodig had.

Inhoudsopgave

Lijst met gebruikte afkortingen	9
Hoofdstuk 1 Inleiding	10
1.1 Inleiding.....	10
1.2 Motivering keuze onderwerp.....	11
1.3 Probleemstelling.....	12
1.4 Verantwoording van de opzet.....	15
Hoofdstuk 2 De nationaalsocialistische rechtsfilosofie	16
2.1 Inleiding.....	16
2.2 De nationaalsocialistische rechtsfilosofie nader beschouwd.....	16
2.3 Nazi-ideologie en belastingen.....	18
Hoofdstuk 3 Belastingwetgeving in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog	20
3.1 Inleiding.....	20
3.2 Belastingwetgeving in 1940.....	21
3.3 Fiscale maatregelen van de Duitse bezetter.....	22
3.3.1 Loonbelasting.....	22
3.3.2 Inkomstenbelasting.....	22
3.3.3 Vereveningsheffing.....	23
3.3.4 Omzetbelasting.....	23
3.3.5 Winstbelasting en de belastingen op het bedrijfsleven.....	23
3.3.6 Liquidatiebesluit 1941.....	24
3.3.7 Vennootschapsbelasting en ondernemingsbelasting.....	24
3.3.8 Commissarissenbelasting.....	24

Hoofdstuk 4 De belastingwetenschap tijdens de oorlog.....	25
4.1 Inleiding	25
4.2 Hoogleraren.....	26
4.3 Privaatdocenten en lectoren	28
4.4 Rijksbelastingacademie.....	30
Hoofdstuk 5 Weekblad der (directe) belastingen.....	31
5.1 Inleiding	31
5.2 Redactie.....	31
5.3 Beleid van de redactie	32
5.3.1 Eigen stellingname	32
5.3.2 Nazi- en NSB-uitingen.....	33
5.3.3 Uitingen van verzet	35
5.3.5 Rechtvaardiging achteraf	37
5.4 Publicaties	37
5.4.1 1933-mei 1940	37
5.4.2 Bezettingsjaren.....	39
5.5 Conclusie.....	44
5.5.2 Artikelen	45
Hoofdstuk 6 Weekblad voor privaatrecht, notaris-ambt en registratie.....	46
6.1 Inleiding	46
6.2 Redactie.....	46
6.3 Beleid Redactie	49
6.3.1 Eigen stelling name	49
6.3.2 Samenstelling redactie	50
6.3.3 Rechtvaardiging achteraf	51
6.4 Publicaties	52
6.4.2 1933-mei 1940	52
6.4.4 De naoorlogse periode	53

6.5	Conclusie.....	55
6.5.1	Beleid redactie.....	55
6.5.2	Publicaties	56

Hoofdstuk 7 De naamloze vennootschap: maandblad voor den ondernemingsvorm en het bedrijfswezen in Nederland en Nederlands Indie

	57
7.1	Inleiding	57
7.2	Redactie.....	57
7.3	Beleid van de redactie	60
7.3.1	Eigen stellingname	60
7.3.2	Uitingen van verzet	62
7.3.3	Samenstelling redactie	63
7.3.4	Rechtvaardiging achteraf	63
7.4	Publicaties	63
7.4.1	1933 - mei 1940	63
7.4.2	De bezettingsjaren.....	65
7.4.3	De Naoorlogse periode.....	68
7.5	Conclusie.....	69
7.5.1	Beleid redactie.....	69
7.5.2	Publicaties	70

Hoofdstuk 8 De belastingconsulent, maandblad gewijd aan belastingvraagstukken. Orgaan van den bond van belastingconsulenten

	71
8.1	Inleiding	71
8.2	Redactie.....	71
8.3	Beleid van de redactie	71
8.3.1	Eigen stellingname	71
8.4	Publicaties	72
8.4.1	1938 - mei 1940	72
8.4.2	De bezettingsjaren.....	73

8.5	Conclusie.....	75
8.5.1	Beleid redactie.....	75
8.5.2	Publicaties	75

Hoofdstuk 9 Maandblad voor belastingrecht: orgaan van het Nederlands Instituut van

Belastingconsulenten te Den Haag..... 76

9.1	Inleiding	76
9.2	Redactie.....	76
9.2.1	Redactieleden	76
9.2.2	Beleid van de Redactie.....	77
9.3	Publicaties	77
9.3.1	1933 – mei 1940.....	77
9.3.2	De bezettingsjaren.....	79
9.3.3	De na-oorlogsperiode.....	81
9.3	Conclusie.....	82

Hoofdstuk 10 Fiscale dissertaties en andere wetenschappelijke boeken..... 83

10.1	Inleiding	83
10.2	Dissertaties	83
10.2.1	Dissertatie Van der Poel.....	83
10.2.2	Dissertatie Prinsen.....	84
10.2.3	Dissertatie Nijst.....	87
10.3	Openbare les.....	89
10.3.1	Openbare les Smits.....	89
10.4	Overige wetenschappelijke boeken.....	91
10.4.1	Boek M.J. Prinsen	91
10.4.2	Boek J. de Bruin.....	93
10.5	Conclusie.....	95

Hoofdstuk 11 Vereniging voor Belastingwetenschap	96
11.1 Inleiding	96
11.2 Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap	96
11.3 Archief G.W.J. Bruins.....	97
11.3.1 Inleiding	97
11.3.1 Installatie Commissie onder leiding van Bruins	98
11.3.2 Commissie voor de belastingen op de N.V.....	99
11.3.3 Commissie voor de heffing ineens.....	100
11.4 Conclusie.....	100
Hoofdstuk 12 Vergelijking	101
12.1 Inleiding	101
12.2 Redactie.....	101
12.2.1 Redactieleden.....	101
12.2.2 Eigen stelling name.....	101
12.2.3 Nazi-uitingen & Antisemitische gedachten	102
12.2.4 Officiële publicaties	102
12.2.5 Uitingen van verzet	102
12.2.6 Rechtvaardiging achteraf	103
12.3 Publicaties	104
12.3.1 1933 – mei 1940.....	104
12.3.2 De bezettingsjaren.....	104
12.3.3 De naoorlogse periode	105
Hoofdstuk 13 Samenvatting & Conclusie	106
13.1 Samenvatting.....	106
13.2 Conclusie.....	107
13.2.1 1933 – mei 1940.....	107

Literatuurlijst	110
Bronvermelding afbeeldingen	117
Bijlage 1 Wet op de Inkomstenbelasting 1914 vs. Besluit op de Inkomstenbelasting 1941	120
Bijlage 2 Besluit op de Winstbelasting 1940 vs. Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942	126

Lijst met gebruikte afkortingen

Besluit IB 1941	Besluit op de Inkomstenbelasting 1941
Besluit LB 1940	Besluit op de Loonbelasting 1940
Besluit OB 1940	Besluit op de Omzetbelasting 1940
Besluit VPB 1942	Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942
Besluit VB 1942	Besluit op de Vermogensbelasting 1942
Besluit WB 1940	Besluit op de Winstbelasting 1940
Blz.	Bladzijde
BNB	Beslissingen in belastingzaken, Nederlandse Belastingrechtspraak
De NV	De Naamlooze Vennootschap
HBS	Hogere burgerschool
HR	Hoge Raad
MvB	Maandblad voor belastingrecht
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
No.	nummer
Nr.	nummer
p.	pagina
par.	paragraaf
R.F.H.	Reichs Finanzhof
r.k.	Rooms-Katholiek
RM	Reichs Mark
Stct.	Staatscourant
WdB	Weekblad der (directe) belastingen
Wet IB 1914	Wet op de Inkomstenbelasting 1914
Wet OB 1933	Wet op de Omzetbelasting 1933
Wet VB 1892	Wet Vermogensbelasting 1892
Wet DTB 1917	Wet op de Dividend- en Tantiëmebelasting 1917
WFR	Weekblad Fiscaal Recht
WPNR	Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie
WvK	Wetboek van Koophandel

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Inleiding

30 januari 1933 was een historische datum. Op die dag werd Hitler namelijk benoemd tot Rijkskanselier. De gevolgen hiervan zijn bekend. Een maand na Hitlers aanstelling vond er een brand plaats in het Rijksdaggebouw in Berlijn. Deze brand was voor Hitler een uitgelezen kans. Hij stelde een noodverordening in, waardoor vijanden van de nazi's konden worden opgepakt door de politie. Op 24 maart 1933 werd vervolgens het zogenaamde Ermächtigungsgesetz aangenomen. Op basis van deze wet kon de wetgevende bevoegdheid worden gedelegeerd aan de Rijksregering. De wet maakte het ook, onder voorwaarden, mogelijk dat de door de Rijksregering vastgestelde wetten konden afwijken van de toenmalige grondwet.¹ Het grootste probleem waarmee Hitlers regering na de machtsovername te maken kreeg, was de opheffing van de massale werkloosheid. Deze opheffing ging gepaard met herbewapening.² Op 1 juni 1933 trad vervolgens het 'Reinhardt Plan' in werking. Het plan was vernoemd naar de staatssecretaris van het ministerie van Financiën, Fritz Reinhardt, de grote initiatiefnemer, en betrof een werkverschaffingsprogramma van de overheid, dat gepaard ging met fiscale faciliteiten ter activering van particuliere investeringen door het bedrijfsleven. Daarnaast werd een aantal belastingen omgevormd.³ In 1938 werd vervolgens Oostenrijk geannexeerd door Duitsland. Tevens wilde Hitler Sudetenland heroveren op het toenmalige Tsjecho-Slowakije. Door het verdrag van München werd een oorlog nog afgewend. Tsjecho-Slowakije moest echter wel Sudetenland afstaan. Hitler gaf in 1939 het bevel Polen aan te vallen. Dit resulteerde erin dat Engeland en Frankrijk aan Duitsland de oorlog verklaarden. De Tweede Wereldoorlog was begonnen. Deze moest echter wel gefinancierd worden. Op 20 maart 1939 werd daarom het 'Neue Finanzplan' doorgevoerd.⁴ Naast de invoering van Steuergutscheine werden er ook op belastinggebied maatregelen genomen. Belastingmaatregelen werden ook genomen ten aanzien van joden. Zo werd de emigratie van joden bemoeilijkt en werden een aantal bepalingen verscherpt.⁵ Op 10 mei 1940 viel Hitler Nederland binnen. Na een hevige strijd en bombardementen op Rotterdam, capituleerde Nederland op 15 mei.

¹ 'Geen democratie zonder rechtstaat? Het Ermächtigungsgesetz van 1933.'

<www.publiekrechtropolitiek.nl/geen-democratie-zonder-rechtsstaat-het-ermachtigungsgesetz-van-1933/>

² H. van Capelle, *De Nazi economie. Economie en buitenlandse handel in nationaal-socialistisch Duitsland*, Assen: Van Gorcum 1978, blz. 125.

³ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 83-105.

⁴ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 108-109.

⁵ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 146 en 152.

1.2 Motivering keuze onderwerp

Als afsluiting van de master Fiscaal Recht dient iedere student een scriptie te schrijven. Hierbij kan de student een eigen onderzoek starten, maar ook aansluiting zoeken bij een bestaand onderzoek, een onderzoekspilot. Één van deze pilots sprak me meteen aan. Dit was de onderzoekspilot van prof. dr. P.H.J. Essers⁶ met betrekking tot het belastingrecht onder nationaalsocialistisch regime. De Tweede Wereldoorlog heeft me sinds een bezoek aan het Anne Frank Huis als twaalfjarige al geïnteresseerd. De discriminatie van de joden en de afslachting die daar op volgde, is iets wat nooit meer mag gebeuren.

Daarnaast denk ik dat kennis van de geschiedenis van het belastingrecht er voor kan zorgen dat het huidige belastingrecht beter begrepen kan worden. Tot slot zie ik het als een grote uitdaging om onderzoek te doen op een gebied dat nog nauwelijks is ontgonnen.

⁶ Hoogleraar belastingrecht aan de Universiteit van Tilburg en lid van de Eerste Kamer van de Staten-Generaal.

1.3 Probleemstelling

De Duitsers hebben tijdens de bezetting het Nederlandse belastingstelsel in grote mate hervormd. Hierbij kan gedacht worden aan de invoering van de loonbelasting en de dividendbelasting, maar ook aan wijzigingen in de vennootschapsbelasting en de inkomstenbelasting. Daarnaast werd het leven van joden zoveel mogelijk bemoeilijkt, ook op fiscaal gebied. In deze scriptie ga ik onderzoeken hoe de fiscale wetenschap reageerde op deze ontwikkelingen. Vervulde zij een kritische rol ten opzichte van de maatregelen die de bezetter op fiscaal terrein nam of publiceerden de vakbladen juist op nationaalsocialistische leest geschoeide artikelen en uitingen? De probleemstelling in dit onderzoek is dan ook:

Hoe heeft de Nederlandse fiscale wetenschap gereageerd op de op nationaalsocialistische leest geschoeide fiscale regelgeving en daarop gebaseerde jurisprudentie, voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, en is er een verschil te onderkennen in de reactie van wetenschappers en redactie in fiscale vakbladen, dissertaties en andere boeken en in wetenschappelijk fiscale rapporten?

Eventuele kritiek die wordt geuit in de fiscaalwetenschappelijke publicaties kan onderverdeeld worden in twee categorieën: kritiek op de nationaalsocialistische doctrine zelf en fiscaaltechnische kritiek. Bij de eerste categorie kan men denken aan kritiek op de gedachte dat N.V.'s zwaarder moeten worden belast dan natuurlijke personen, maar ook aan kritiek op maatregelen die zien op de Jodenvervolging.⁷ Kritiek op de terugwerkende kracht van een regeling of een te hoge belastingdruk kan over het algemeen worden geduid als fiscaaltechnische kritiek. Het kan echter ook kritiek inhouden op de nationaalsocialistische doctrine. Dit is het geval wanneer er bijvoorbeeld gesproken wordt over een absurd hoge belastingdruk.

Om de reacties van de fiscale wetenschap in de periode van 1933 tot mei 1940 te kunnen plaatsen, maak ik gebruik van de begrippen Duitsgezind, niet-Duitsgezind en neutraal. Duitsgezind zijn bijvoorbeeld artikelen over de Duitse belastingen waarin deze belastingen in meer of mindere mate verheerlijkt worden, in die zin dat ze als voorbeeld worden gezien voor het Nederlandse belastingstelsel. Niet-Duitsgezind is de tegenovergestelde reactie hiervan. Men is juist kritisch ten opzichte van de invoering van belastingmaatregelen in het Nederlandse belastingstelsel, die op Duitse leest zijn geschoeid. Een neutrale houding is ook denkbaar. In dat geval probeert de schrijver het publiek met zijn artikel alleen maar te informeren.

⁷ Voor een beschrijving van de nationaalsocialistische doctrine in het belastingrecht verwijs ik naar de hoofdstukken twee en drie.

Om de reacties die vanuit de fiscale wetenschap zijn geuit ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, te kunnen beoordelen ga ik uit van vijf verschillende vormen, te weten: openlijk verzet, verkapt verzet, afzijdigheid, accommodatie en collaboratie. Bij openlijk verzet kan worden gedacht aan de rede van prof. Cleveringa op 26 november 1940. Cleveringa nam op die dag het college van zijn geschorste Joodse collega E.M. Meijers over om namens de universiteit te protesteren tegen de maatregelen van de bezetter.⁸ Vanuit een meer belastingtechnisch standpunt gezien, kan worden gedacht aan kritiek op de nationaalsocialistische doctrine. Bij verkapt verzet kan worden gedacht aan politieagenten die burgers waarschuwen voor een geplande inval. Hier kan soms ook de fiscaaltechnische kritiek onder worden geschaard. Men is afzijdig indien men zich niet bemoeit met de nieuwe fiscale maatregelen. Veel ambtenaren hebben zich tijdens de Tweede Wereldoorlog afzijdig gehouden. Ze deden alleen hun werk, omdat ze bang waren om ontslagen te worden. Onder accommodatie versta ik de situatie waarin men weliswaar schrijft over de maatregelen en deze faciliteert, maar geen kritiek uit of durft te uiten. Men heeft zich min of meer aangepast aan de bezetter. Een goed voorbeeld hiervan is de Hoge Raad. In verscheidene arresten heeft hij de mogelijkheid gehad om binnen het kader van zijn mogelijkheden principiële stelling te nemen tegen mensonterende maatregelen van de bezetter. Van deze mogelijkheden heeft hij echter geen dan wel onvoldoende gebruik gemaakt.⁹ Uit fiscaaltechnisch oogpunt kan worden gedacht aan het kritiekloos beschrijven van de nieuwe regels, zodat zij in de praktijk gemakkelijk kunnen worden uitgevoerd. Van accommodatie is ook sprake wanneer de reactie het mogelijk maakte om NSB- dan wel andere nazi-uitingen in het blad op te nemen. Er is in mijn ogen sprake van collaboratie indien men samenwerkt met de vijand. Gedacht kan worden aan de ‘zwarte soldaten’, Nederlanders die zich hebben aangemeld voor de Waffen-SS.

Om de reacties in de vakbladen duidelijker te kunnen weergeven maak ik een onderscheid tussen het beleid van de redactie en de publicaties die zijn verschenen in een vakblad. De redactie van een vakblad had tijdens de Tweede Wereldoorlog te maken met censuur. Niet alle opvattingen konden zo maar worden gepubliceerd. De redactie wilde daarentegen wel zoveel mogelijk onafhankelijk zijn en zo weinig mogelijk te maken hebben met de bezetter. Ik ga er vanuit dat de redactie op bepaalde punten concessies heeft moeten maken, zodat het voortbestaan van het vakblad kon worden gegarandeerd. Het is de vraag hoe ver de redacties gingen bij het maken van concessies. Bleven ze in meer of mindere mate onafhankelijk of hadden ze juist nauwelijks meer iets te zeggen? En wat hielden deze concessies precies in?

⁸ A.W. de Groot, *De universiteit van Amsterdam in oorlogstijd*, Amsterdam: H.J.W. Becht Uitgever 1946, blz. 17.

⁹ Peter Essers, ‘Fiscale oorlogsarresten’, in: *Principieel belastingrecht. Vriendenbundel Richard Happé*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2011, blz. 31-49.

Ondanks de censuur verwacht ik toch publicaties waarin de redactie of de fiscale wetenschappers stelling hebben genomen tegen de belastingmaatregelen van de bezetter. Deze publicaties hoeven geen hoofdartikelen te zijn. Stelling kan in mijn ogen namelijk ook worden genomen door de opname van een artikel uit een ander tijdschrift of door de bespreking van een bepaald boek. Hetzelfde geldt voor de opname van een belangrijke arrest, dat voorzien is van een onderschrift. Er zullen echter ook vakbladen zijn waarin juist nazi- of NSB-uitingen zijn opgenomen. Dit kan zowel vrijwillig, op verzoek als onder dwang hebben plaatsgevonden.

Ook uit de samenstelling van de redactie en de wijzigingen daarin kan het een en ander worden afgeleid. Zo kan het aanblijven van een Joodse redacteur, ondanks herhaaldelijke bevelen van de bezetter, gezien worden als een daad van verzet. Het is ook goed mogelijk dat een Joodse redacteur aftreedt, maar achter de schermen actief blijft. Wanneer de redactie in dat geval de reden van het aftreden – de maatregelen van de bezetter jegens de Joden - noemt, kan dit m.i. gezien worden als een daad van verzet. Het liefst zou ik in dat geval de gehele redactie willen zien aftreden. In dat geval is er sprake van openlijk verzet. De redactie kan ook het aftreden onbesproken laten. Daarnaast diende iedere redactie een hoofdredacteur aan te stellen op grond van het Führerprincipe. Deze hoofdredacteur was verantwoordelijk voor de inhoud van het blad en was het aanspreekpunt voor de bezetter. Uit de achtergrond van deze persoon kan men ook het een en ander afleiden. Een Duitsgezinde of een NSB'er als hoofdredacteur zal waarschijnlijk geen artikelen opnemen die oproepen tot verzet.

Verder verwacht ik dat de redacties van de vakbladen na de oorlog terug zullen komen op hun beleid tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wanneer de redactie in de oorlog veel nazi- of NSB -uitingen in het vakblad heeft opgenomen, zal men zich misschien meer genoodzaakt voelen om het beleid te verantwoorden.

De publicaties die in de vakbladen zijn verschenen wil ik gaan onder verdelen in drie categorieën: vaktechnische publicaties, nationaalsocialistische uitingen en overige. Bij vaktechnische publicaties gaat het om de beschrijving van nieuwe maatregelen en de eventuele kritiek daarop. De eventuele kritiek op de nazi-ideologie is hierbij het meest interessant. Onder nationaalsocialistische uitingen kunnen onder andere de artikelen van NSB'er worden geschaard, maar ook van personen die door deze ideologie zijn beïnvloed. De categorie 'Overige' ziet op artikelen die niet in één van de twee categorieën kunnen worden geplaatst. Deze artikelen kunnen echter wel een kleuring geven aan het desbetreffende vakblad.

1.4 Verantwoording van de opzet

Voor een goed begrip is het noodzakelijk om de nazi-ideologie onder de loep te nemen. Dit gebeurt in hoofdstuk twee. Ook moet onderzocht worden welke regelgeving de bezetter in Nederland heeft ingevoerd, zodat de eventuele kritiek in de vakbladen te begrijpen is. Deze regelgeving wordt in hoofdstuk drie beschreven. Om een goed beeld te krijgen van de fiscale wetenschap tijdens de Tweede Wereldoorlog, is het tevens van belang om te weten aan welke universiteiten onderwijs in het belastingrecht werd gegeven en wie daar verantwoordelijk voor waren. Dit wordt in hoofdstuk vier besproken. Vervolgens ga ik in op de wetenschappelijke bladen van die tijd. Allereerst zal het Weekblad der (directe) belastingen de revue passeren in hoofdstuk vijf. Daarna komt in hoofdstuk zes het Weekblad voor privaatrecht, notarisambt en registratie aan bod. De NV en De Belastingconsulent worden besproken in respectievelijk hoofdstuk zeven en acht. In hoofdstuk negen ga ik in op het Maandblad voor Belastingrecht. De fiscale dissertaties en eventuele andere fiscaalwetenschappelijke boeken worden in hoofdstuk tien besproken, waarna ik in hoofdstuk elf dieper in ga op de Vereniging voor Belastingwetenschap. In hoofdstuk twaalf leg ik vervolgens de verschillende vakbladen en de dissertaties naast elkaar. Centraal staat hierbij de vraag of er verschillen zijn te vinden in de reacties op de ontwikkelingen. Als laatste geef ik in hoofdstuk dertien een samenvatting en een conclusie.

Hoofdstuk 2 De nationaalsocialistische rechtsfilosofie

2.1 Inleiding

De belastingmaatregelen van de bezetter waren geschoeid op de nationaalsocialistische rechtsfilosofie. Om de kritiek op deze maatregelen goed te kunnen begrijpen, is het dan ook van belang om de nazi-ideologie te doorgronden. In paragraaf twee wordt deze ideologie dan ook besproken. Vervolgens wordt in paragraaf drie ingegaan op de belastingmaatregelen die in Duitsland genomen zijn ten opzichte van de joden.

2.2 De nationaalsocialistische rechtsfilosofie nader beschouwd

Het uitgangspunt van het nationaalsocialisme is de eenheid van de staatsmacht.¹⁰ De Führer werd gezien als oppermacht. Hij was de hoogste wetgever, rechter en uitvoerder.

Volgens Voß is de nationaalsocialistische ideologie terug te brengen tot twee hoofdgedachten, te weten: de gemeenschapsgedachte en de rassenleer.¹¹ De gemeenschapsgedachte houdt in dat het algemeen belang voor het eigen belang gaat. Individuele grondrechten zijn met dit principe niet verenigbaar. Ze werden dan ook niet erkend. Het individu was volkomen ondergeschikt aan de staat. Dit ziet men ook terug bij de uitleg van wetgeving. Bij de uitleg van een bepaling werd aangesloten bij de uitleg die in het belang was van de staat. De letterlijke tekst was niet doorslaggevend, de geest van het nationaalsocialisme echter wel. Paragraaf 1 van de Steueranpassungsgesetz uit 1934 stelt dan ook:

1. *Die Steuergesetze sind nach national-sozialistischer Weltanschauung auszulegen.*
2. *Dabei sind die Volksanschauung, der Zweck und die Wirtschaftliche Bedeutung der Steuergesetze und Entwicklung der Verhältnis zu berücksichtigen.*
3. *Entsprechends gilt für die Beurteilung von Tatbeständen.*

De rassenleer hield in dat het Arische ras oppermachtig was. Dit ras bestond volgens de nazi's uit alle Duitsers en verwante Germaanse volkeren. De Joden, Sinti en Roma werden daarentegen gezien als 'Untermenschen'. Ze waren minderwaardig en dienden uitgeroeid te worden, zodat het Arische ras gezuiverd werd. Ze werden dan ook niet gezien als staatsburgers - omdat ze geacht werden geen Duits bloed te hebben - waardoor ze minder rechten hadden. Er bestond omvangrijke wetgeving om het begrip jood nader te definiëren en om aan te geven welke "rechten" zij hadden.

¹⁰ Dit in tegenstelling tot de leer van Montesquieu waarbij er sprake moet zijn van machtenscheiding. De wetgevende macht, de uitvoerende macht en de wetgevende macht mogen niet bij één persoon berusten.

¹¹ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 28.

Gezinspolitiek

De gezinspolitiek van de nazi's sloot aan bij de rassenleer. Volgens deze politiek was het voor een vrouw eervol en goed om veel kinderen te krijgen, waarbij naar rasverbetering werd gestreefd. Het huwelijk werd dan ook vooral gezien als middel om kinderen te krijgen en dan met name veel kinderen en 'betere' kinderen.¹² Hoe meer kinderen, hoe meer men werd bevoordeeld. Het huwelijk werd onder andere gestimuleerd door de invoering van huwelijksleningen. Er werd daarbij een renteloze lening verstrekt van een bedrag van ten hoogste 1000 RM aan degenen die wensten te trouwen. Maandelijks moest van deze lening 1% worden terugbetaald. Bij de geboorte van een kind werd 25% van het oorspronkelijke bedrag kwijtgescholden.¹³

Landbouw

Het verbouwen van onder andere graan werd door de nationaalsocialisten niet als werk beschouwd waarmee men geld kon verdienen, maar stond in het teken van de voedselvoorziening voor het volk. De boeren moesten daarom, als belangrijkste bron van het bestaan van het volk, worden beschermd tegen onrechtvaardig ingrijpen van schuldeisers.¹⁴ Daarnaast was het de taak van het rijk om de Duitse boerenstand opnieuw te vormen, omdat de vele boeren in hun ogen te kleine bedrijven hadden. Aangezien Duitsland met zijn eigen productie niet voldoende monden kon voeden, was invoer van buitenlandse levensmiddelen noodzakelijk. Schadelijke invloeden van buitenlandse prijzen werden daarbij uitgeschakeld.¹⁵

Strijd tegen de naamlooze vennootschap

Bij het nationaalsocialisme stond persoonlijke verantwoording centraal. Daarnaast waren de nationaalsocialisten tegen het anonieme kapitaal, omdat dit kapitaal in handen was van de Joden. Een naamloze vennootschap was daarom, behoudens de hele grote AG's, niet gewenst. Op 5 juli 1934 werd daarom een wet ingevoerd waarbij de omzetting van een AG of een GmbH in een Handelsgesellschaft of een Kommanditgesellschaft zorgde voor een belastingverlichting ten aanzien van onder andere de omzetbelasting, de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting.¹⁶

¹² H. Verwey-Jonker, *De vrouw en het nationaalsocialisme*, Assen: Van Gorcum & Comp. N.V., 1937, blz. 18.

¹³ G. van den Burg, *Het nationaal-socialisme*, Rotterdam: Nijgh & van Ditmar N.V., 1940, blz. 147.

¹⁴ Johannes Öhquist, *Het rijk van den Führer: oorsprong en strijd, wereldbeschouwing en opbouw, van het nationaalsocialisme, beschreven door een buitenlander*, Amsterdam: Uitgeverij Westland 1943, blz. 243.

¹⁵ Johannes Öhquist, *Het rijk van den Führer: oorsprong en strijd, wereldbeschouwing en opbouw, van het nationaalsocialisme, beschreven door een buitenlander*, Amsterdam: Uitgeverij Westland 1943, blz. 244.

¹⁶ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 89-90.

2.3 Nazi-ideologie en belastingen

De nazi's hebben de Joden op allerlei manieren proberen te dwarsbomen, zo ook op fiscaal gebied. In deze paragraaf bespreek ik kort de maatregelen die de nazi's in Duitsland hebben genomen ten opzichte van de Joden.

Allereerst werden de Joden uitgesloten van belastingvoordelen. De eerste beperking voor Joodse instellingen had betrekking op de herziening van de definitie van algemeen nut in het Steueranpassungsgesetz. Er was slechts sprake van algemeen nut, indien het gehele Duitse volk er bij gebaat was. Dit werd beoordeeld aan de hand van de nationaalsocialistische opvatting, waardoor Joodse instellingen nooit voldeden aan het criterium.¹⁷

Daarnaast kende Duitsland vanaf 1917 een emigratieheffing. Deze emigratieheffing was gebaseerd op de Vierde verordening van 8 december 1931. De emigratieheffing was met name voor Joden een probleem, omdat zij Duitsland met zijn antisemitische maatregelen wilden verlaten. Belastingplichtig waren diegenen die emigreerden. Daarnaast diende men op 31 maart 1931 inwoner te zijn van Duitsland en moest men op 1 januari 1928 al in Duitsland wonen. Irrelevant was de vraag of de emigrant het vermogen naar het buitenland verplaatste. De belastinggrondslag had betrekking op het totale vermogen, dat op de laatste peildatum voor emigratie voor de vermogensbelasting bestond. De belastingplicht bestond indien het totale vermogen op 1 januari 1931 meer bedroeg dan 200.00 RM en het inkomen in het kalenderjaar 1931 meer bedroeg dan 20.000 RM. Een vierde van het vermogen werd wegbelast. Wanneer de emigratieheffing niet werd betaald, werd men bestraft voor belastingvlucht. Men diende de belasting alsnog te betalen en daarboven op kon het vermogen in beslag worden genomen. De emigratieheffing werd op 18 mei 1934 verscherpt. Men was toen al belastingplichtig indien het vermogen meer bedroeg dan 50.000 RM. De grens voor het inkomen van 20.000 RM werd niet gewijzigd. Wel werd voor de bepaling van het inkomen, het inkomen van de kinderen bij het inkomen van de ouders opgeteld, waardoor de grens van 20.000 RM per jaar sneller bereikt werd. Een verdere verscherping werd aangebracht op 19 december 1937. Belastingontduiking door het schenken van vermogensbestanddelen was toen niet meer mogelijk.¹⁸

¹⁷ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 145-146.

¹⁸ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 146-147.

Ook werd er bij Joden een speciale vermogensbelasting geheven. Hitler wilde de Joden aansprakelijk stellen voor de schade die het Duitse volk had geleden door toedoen van het Jodendom. Dit werd door Wilhelm Stukart, staatssecretaris op het rijksministerie van Binnenlandse Zaken, opgevat als een Jodenbelasting. Als voorbereiding hierop werd op 26 april 1938 bekendgemaakt dat de Joden verplicht waren om hun vermogen aan te geven. Buitenlandse Joden dienden hun Duitse vermogen aan te geven.

Wanneer men niet voldeed aan deze verplichtingen, kon een gevangenisstraf en een boete worden opgelegd. Voor de invoering van de 'Judensteuer' was het toen alleen nog wachten op het juiste moment. Op 12 november 1938, twee dagen na de 'Kristallnacht'¹⁹, maakte Göring bekend dat de Joden tezamen een contributie van één miljoen RM moesten gaan betalen aan het Duitse Rijk, met het oog op de vijandige houding van de joden tegenover het Duitse Rijk en Volk. Deze contributie kon gezien worden als een vergeldingsbetaling. De rijksminister van financiën was bevoegd om uitvoeringsbepalingen op te stellen.²⁰

De Joden hadden bovendien te maken met verscherpingen in de inkomstenbelasting. Zo hadden ze geen recht meer op kinderaftrek en waren ze van andere belastingvoordelen uitgesloten. Daarnaast werden ze, behoudens uitzonderingen, tegen het hoogste tarief belast en hadden ze geen recht op aftrek van buitengewone lasten. Ook in de omzetbelasting en de sociale zekerheid werden Joden uitgesloten van belastingvoordelen.²¹

¹⁹ Op 18 oktober 1938 had Hitler het bevel gegeven om 12.000 Pools-Duitse joden te deporteren naar Polen. Één van deze families was de familie Grynszpan. Ze woonde al 27 jaar legaal in Duitsland. De 17-jarige zoon was Duitsland ontvlucht en woonde in Parijs. Hij was woedend en ging 7 november 1938 naar de Duitse ambassade, waar hij de Duitse diplomaat, Ernst vom Rath doodschoot. Goebels gebruikte deze actie voor een tirade tegen de joden. De Kristallnacht, een geweldactie vanuit de overheid, vond plaats in de nacht van 9 op 10 november 1938. Synagogen werden in brand gestoken en winkels van joden werden vernield.

²⁰ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 149-152.

²¹ Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995, blz. 152-159.

Hoofdstuk 3 Belastingwetgeving in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog

3.1 Inleiding

De Duitse fiscale politiek in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog is volgens Grapperhaus op een drietal doelstellingen geënt, te weten: een ideologische, een economische en een budgettaire.²²

De ideologische doelstelling zag op de invoering van de gedachtegang van de nazi's in de fiscaliteit. De nazi's waren bijvoorbeeld tegen het gebruik van naamloze vennootschappen als ondernemingsvorm. Ze hadden eigen verantwoordelijkheid en de persoonlijke aansprakelijkheid voor daden namelijk hoog in het vaandel staan. Vooral de Joden zouden daarnaast dit anonieme kapitaal bezitten.

De economische doelstelling zag op de vlevlechting van de Duitse en Nederlandse economieën. De Duitsers wilde uiteindelijk één Europa onder Duitse heerschappij.

De fiscale maatregelen hadden tot gevolg dat de belastingdruk werd opgeschroefd. De hogere belastingopbrengst die daar uit voortvloeyde diende ter dekking van de uitgaven van het toegenomen ambtelijk apparaat en de financiering van de bezetting en de oorlog. Ook de grotere geldruimte werd wegbelast, zodat er gesproken kon worden van een budgettaire doelstelling.²³

In de volgende paragraaf ga ik in op de belastingwetgeving net voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. In paragraaf drie ga ik vervolgens in op de door de Duitsers ingevoerde belastingmaatregelen in Nederland.²⁴

²² F.H.M. Grapperhaus, 'Fiscale maatregelen van de Duitse bezetters (1940-1945)', *Fisikaal*, jaargang 20, nummer 1993-10, blz. 333.

²³ De grotere geldruimte ziet op een te grote mate aan liquiditeit. Dit zou een mogelijke inflatie tot gevolg kunnen hebben.

²⁴ Beide paragrafen zijn gebaseerd op: F.H.M. Grapperhaus, 'Fiscale maatregelen van de Duitse bezetters (1940-1945)', *Fisikaal*, jaargang 20, nummer 1993-10 en *Fisikaal*, jaargang 21 nummer 1994/1.

3.2 Belastingwetgeving in 1940

Vóór de Tweede Wereldoorlog bestond het fiscale systeem onder andere uit de Wet OB 1933, de Wet IB 1914, de Wet VB 1892 en de Wet DTB 1917.

Bij de Wet IB 1914 werd belasting geheven volgens het bronnenfictiestelsel. Bij dit stelsel werd voor de heffing van de inkomstenbelasting aangesloten bij de fictie dat de bronnen waarover de belastingplichtige op 1 mei van het voorafgaande jaar beschikte de enige bronnen van inkomen van dat jaar waren. Het stelsel kende nog een fictie: het inkomen uit de bronnen was gelijk aan het inkomen van het voorafgaande jaar. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw ging men inzien dat dit systeem niet voldeed. Het systeem was namelijk ingewikkeld en leidde tot belastingontwijking.

De Wet DTB 1917 belastte alleen de uitgedeelde winst. De ingehouden winst werd niet belast, waardoor – in combinatie met het bronnenfictiestelsel - belasting ontgaan kon worden door een persoonlijke onderneming voor 1 mei om te zetten in een naamloze vennootschap, zodat er geen bron van inkomen meer aanwezig was. De stille reserves konden zo onbelast overgaan naar de naamloze vennootschap.

De Wet OB 1933 kende een eenmalige heffing in de fabrikantenschakel naar een normaal tarief en een weeldetarief van 10%. Er was toen al discussie geweest over de vraag of een cumulatief cascdestelsel, waarbij in alle opvolgende fasen van het productieproces belasting zou worden geheven, moest worden ingevoerd.

De kritiek leidde in 1937 tot de instelling van de Commissie Bodenhausen. Deze commissie, onder leiding van Ch.W. Bodenhausen, diende de regering te adviseren over een reëel stelsel voor de inkomstenbelasting, het invoeren van een loonbelasting, en tevens de invoering van een winstbelasting ter vervanging van de dividend- en tantiëmebelasting. In eerste instantie steunde de Commissie het plan van haar lid H. Postma.²⁵ De inkomstenbelasting zou worden aangevuld met een stelsel van zakelijke opbrengstbelastingen met een vast tarief.²⁶ Een ontwerp was in het voorjaar 1939 al ingediend, maar het Kabinet-De Geer, aangetreden in augustus 1939, trok het wetsvoorstel in. De Commissie pleitte vervolgens voor een heffing van inkomstenbelasting gebaseerd op het reële stelsel met voorheffingen en voorlopige aanslagen.²⁷

²⁵ H. Postma was tijdens de Tweede Wereldoorlog waarnemend secretaris-generaal en directeur-generaal der Belastingen.

²⁶ In het voorstel waren de winstbelasting (10%) en de loonbelasting (2%) opgenomen als een zakelijke heffing. Deze waren niet met de inkomstenbelasting verrekenbaar.

²⁷ Tom Pfeil, *Op gelijke voet. De geschiedenis van de belastingdienst*. Deventer: Kluwer 2009, blz. 240-241.

3.3 Fiscale maatregelen van de Duitse bezetter

3.3.1 *Loonbelasting*

Vóór de Tweede Wereldoorlog was er in Nederland al gedacht aan de invoering van een loonbelasting. Op 5 december 1940 heeft de bezetter het Besluit LB 1940 uitgevaardigd.²⁸

3.3.2 *Inkomstenbelasting*

Het Besluit IB 1941 werd op 29 mei 1941 uitgevaardigd.²⁹ Op 24 juli 1941 werd vervolgens het Besluit op de Dividendbelasting doorgevoerd.³⁰ De dividendbelasting was een voorheffing op de inkomstenbelasting. Het Besluit IB 1941 zorgde voor een aanzienlijke tariefsverzwaring.³¹ Er was sprake van een steilere progressie voor de middeninkomens. Daarnaast werd er onderscheid gemaakt tussen ongehuwden en gehuwden met en zonder kinderen. Gezinnen met veel kinderen werden namelijk bevoordeeld ten opzichte van gezinnen met weinig kinderen. De maatregelen waren gericht op een hogere opbrengst. Tevens was het een uitdrukking van de bevolkingspolitiek van de bezetter. Een ongehuwde staat werd als minder wenselijk beoordeeld.

Bij het Besluit IB 1941 werd ook het reële stelsel ingevoerd. Ook werden enkele Duitse elementen overgenomen, zoals het aanmerkelijkbelangregime en vermogenswinstbelasting. Speculatiewinsten vielen door vermogenswinstbelasting ook onder het begrip inkomen. Deze winst zag op de winst die behaald was met onroerend goed indien de vervreemding binnen twee jaar na aankoop plaatsvond. Voor overige goederen was sprake van een speculatiewinst indien de vervreemding binnen een jaar na aankoop plaatsvond. Daarnaast werden aftrekposten met een persoonlijk karakter ingevoerd, de persoonlijke verplichtingen. Deze aftrekposten hielden geen verband met een bron van inkomen. Naast de persoonlijke verplichtingen werden ook de buitengewone lasten ingevoerd. Deze lasten zagen onder andere op het onderhoud van verwanten, maar ook op kosten voor ziekte en overlijden voor zichzelf of verwanten.

²⁸ Staatsblad S nr. 26

²⁹ Verordeningblad nr. 105/1941

³⁰ Staatsblad S, nr. 419

³¹ Zie voor een uitwerking bijlage I.

3.3.3 Vereveningsheffing

De vereveningsheffing was een gehele nieuwe belasting, die bij het Besluit op Vereveningsheffing van 6 augustus 1941 werd ingevoerd.³² De heffing zelf ging op 1 september 1941 in. De bezetter was van mening dat de druk van premies voor sociale verzekeringen in Duitsland veel hoger was dan in Nederland, het verschil moest worden wegbelast, zodat de concurrentieverhoudingen gelijk konden worden getrokken. De heffing was door werkgevers verschuldigd. Ze bedroeg 4,5% van het loon zoals dit werd omschreven in het Besluit LB 1940. De heffing werd uiteindelijk pas in 1953 afgeschaft.

3.3.4 Omzetbelasting

De Duitsers kenden het cascadestelsel. Alvorens dit stelsel ook in Nederland in te voeren, werden op 1 oktober 1940 de tarieven verhoogd naar 6% resp. 12%. Het Besluit OB 1940 werd vervolgens uitgevaardigd op 17 december 1940.³³ Het besluit was in grote mate een kopie van de Duitse omzetbelasting uit 1916. De Duitsers wilde namelijk een economische gelijkshakeling tussen Nederland en Duitsland. Het besluit zorgde er voor dat er belasting werd geheven in elke fase van het productieproces. Daarnaast viel de dienstverlening ook onder de omzetbelasting. Het tijdstip van de heffing was voortaan gelijk aan het tijdstip van betaling.

3.3.5 Winstbelasting en de belastingen op het bedrijfsleven

Op 26 juli 1940 werd het Besluit WB 1940 ingevoerd.³⁴ Het besluit was grotendeels een kopie van het wetsvoorstel dat in 1938 was ingediend. Vanuit nationaalsocialistisch standpunt gezien, behield het individu zijn eigen verantwoordelijkheid. Hij mocht deze verantwoordelijkheid niet ontduiken door middel van een naamloze vennootschap. Het tarief van de winstbelasting werd daarom op 11 december 1940 bij besluit verhoogd.

³² Staatsblad S 806

³³ Staatsblad S 431

³⁴ Staatsblad S, nr. 405

3.3.6 *Liquidatiebesluit 1941*

Het liquidatiebesluit werd op 5 augustus 1941 uitgevaardigd. Het besluit was volgens de toelichting gericht op een verdere verhoging van het tarief van de winstbelasting. Op grond van het besluit kon de naamloze vennootschap geliquideerd worden zonder dat er veel fiscale problemen zouden ontstaan. Zo konden de liquidatie-uitkeringen buiten de heffing van inkomstenbelasting blijven, wanneer de naamloze vennootschap voor 15 december 1941 geliquideerd werd en er aan een aantal voorwaarden werd voldaan.

3.3.7 *Vennootschapsbelasting en ondernemingsbelasting*

Het Besluit VPB 1942, het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942 en het Besluit VB 1942 werden op 30 april 1942 uitgegeven. Het Besluit VPB 1942 kende een hoger en sterk progressiever tarief dan de winstbelasting.³⁵ Daarnaast werden allerlei regels omtrent de winstbepaling en de deelnemingsvrijstelling strenger, waardoor de gelijkschakeling tussen de natuurlijke persoon en de rechtspersoon gestalte kreeg.

Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942 behelsde een zakelijke belasting die werd geheven van ondernemingen. Het vrije beroep was vrijgesteld van deze belasting. De vorm van de onderneming speelde daarbij geen rol, de plaats van de onderneming daarentegen wel. De gemeente waarbinnen de onderneming werd uitgeoefend, kreeg namelijk de opbrengst. De belasting was gebaseerd op twee grondslagen, te weten: de bedrijfsopbrengst en het bedrijfskapitaal. Onder de grondslag bedrijfsopbrengst viel de winst zoals die gold voor de vennootschaps- en inkomstenbelasting. De tweede grondslag zag op de waarde van het vermogen conform één van beide vermogensbelastingen. Deze waarde mocht vervolgens nog verminderd worden met de waarde van onroerend goed en deelnemingen, maar diende vermeerderd te worden met langlopende schulden. De ondernemingsbelasting was echter wel aftrekbaar van de fiscale winst. De ondernemingsbelasting werd in 1950 afgeschaft.

3.3.8 *Commissarissenbelasting*

De commissarissenbelasting werd bij Besluit van 29 mei 1941 ingevoerd.³⁶ Deze nieuwe belasting belaste de beloning van de commissarissen. De bezetter was namelijk van mening dat deze beloning een vorm van arbeidsloos inkomen vormde. De belasting mocht niet in mindering worden gebracht op de fiscale winst. De beloning werd daardoor op drie niveaus belast, omdat ook inkomstenbelasting werd geheven over de beloning.

³⁵ Zie voor een uitwerking bijlage II.

³⁶ Staatsblad S 415

Hoofdstuk 4 De belastingwetenschap tijdens de oorlog

4.1 Inleiding

Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag hoe de wetenschap eruit zag net voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Nederland kende voor het uitbreken van de oorlog zes juridische faculteiten; in Leiden, Utrecht, Amsterdam (UvA en VU), Nijmegen en Groningen. De Universiteiten van Nijmegen en van Amsterdam kenden beide een hoogleraar belastingrecht, te weten: G.M.G.H. Russel in Nijmegen en P.J.A. Adriani in Amsterdam. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd er een derde (bijzonder) hoogleraar belastingrecht benoemd: H.J. Hellema. Dit gebeurde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. De Universiteit van Utrecht kende in Th. A. Versteeg een privatdocent³⁷ voor notarisopleiding en fiscaal recht³⁸ en in H.H. Schippers een privatdocent voor het fiscaalrecht.³⁹ Aan de Rijksuniversiteit van Leiden gaf A.J. van Soest als privatdocent les in het belastingrecht.⁴⁰ In 1941 werden aan de Universiteit te Groningen twee privatdocenten aangesteld: G.H. Smits en Y.K. de Boer. Smits werd aangesteld als privatdocent in het fiscale recht.⁴¹ De Boer werd aangesteld als privatdocent in het notariële en fiscale recht.⁴²

Daarnaast werd er sinds 1939 onderwijs in het belastingrecht gegeven aan de belastingacademie. Johannes van der Poel was de eerste directeur van deze opleiding. Persoonlijke vorming en een opleiding in het belastingrecht stonden hierbij centraal. Ook een aantal hogescholen kende een hoogleraar of docent fiscaalrecht. Zo aanvaarde M.J.H. Smeets op 26 januari 1931 het lectoraat⁴³ aan de R.K. Handelshoogeschool te Tilburg.⁴⁴ B. Schendstok was vanaf 1 maart 1932 privatdocent belastingrecht aan de Nederlandsche Handels-hoogeschool te Rotterdam.⁴⁵

³⁷ Een privatdocent werd aangesteld voor een periode van vijf jaar en kreeg geen salaris. Hij gaf college in vakken waarvan de universiteit of de hogeschool het belang inzag, maar waar nog geen lector of hoogleraar voor aangesteld was.

³⁸ Th. A. Versteeg, *Eenige opmerkingen omtrent het ontwerp van wet tot heffing eener winstbelasting*, Delft: Meinema 1940.

³⁹ H.H. Schippers, *Opbrengstbelastingen*, 's-Gravenhage: Belinfante 1940.

⁴⁰ A.J. van Soest, *Voorwaarde en belastingrecht*, 's-Hertogenbosch: Teulings 1938.

⁴¹ G.H. Smits, *De verhouding van ouders en kinderen t.a.v. de inkomstenbelasting*, Groningen: J.B. Wolters 1941.

⁴² Y.K. de Boer, *Het bewijs der aanbrenghen bij uitsluiting of beperking der gemeenschap van goederen*, Groningen: Wolters 1941.

⁴³ Een lector is te vergelijken met een universitair hoofddocent: een ambtelijke rang net onder het hoogleraarschap.

⁴⁴ M.J.H. Smeets, *Het juridische begrip 'belastingen'*, 's-Hertogenbosch: Malmberg 1931.

⁴⁵ B. Schendstok, *Inkomensbestanddeelen en hun bronnen*, 's-Hertogenbosch: Teulings 1932.

Allereerst zal ik in de volgende paragraaf een korte beschrijving geven van het leven van de drie fiscale hoogleraren: Russel, Adriani en Hellema. In paragraaf drie geef ik vervolgens een beschrijving van een aantal lectoren en privaattochters. De belastingacademie en diens directeur J. van der Poel worden in paragraaf vier besproken.

4.2 Hoogleraren

P.J.A. Adriani

Pieter Jakob Albert Adriani werd geboren op 3 juni 1879 te Warmenhuizen. Hij doorliep de HBS te Almelo, waarna hij in 1902 het notariële staatsexamen deed. In 1903 deed hij vervolgens examen voor surnumerair der registratie en domeinen. Hij begon zijn loopbaan bij het Dienstvak der Registratie en Domeinen. Al vanaf 1905 publiceerde hij voor het Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie. In 1922 volgde hij N.C.M.A. van den Dries op als redacteur van het Weekblad. In 1928 werd hij toegelaten als privaattochters voor het fiscaal recht aan de Universiteit van Amsterdam. Mede op initiatief van Adriani kwam op 12 februari 1938 de internationale vereniging voor financieel en fiscaal recht, de International Fiscal Association, tot stand. In hetzelfde jaar werd ook het Internationaal Belasting Documentatie Bureau opgericht, waarvan Adriani tot 1954 directeur was.⁴⁶ Op 10 oktober 1938 werd hij hoogleraar in het belastingrecht aan dezelfde universiteit.⁴⁷ In de oorlogsjaren bleef Adriani aan als hoogleraar. Adriani ging in 1949 met pensioen en in 1950 stopte hij als redacteur bij het WPNR. Dit betekende echter niet het einde van zijn activiteiten. Adriani overleed in Haarlem op 14 september 1974.⁴⁸

⁴⁶ J. van Hoorn jr., 'In memoriam prof. Dr. P.J.A. Adriani', *WFR* 1974/5195, blz. 890-892.

⁴⁷ P.J.A. Adriani, *De sociale betekenis van het belastingrecht*, Zwolle: Tjeenk Willink 1938.

⁴⁸ P.L. Nève, 'Adriani, Pieter Jakob Albert (1879-1974)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland* < www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn2/adriani [13-03-2008]>

H.J. Hellema

Herman Jan Hellema werd geboren op 16 oktober 1900 in Zaandam. Na de HBS studeerde hij rechten aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Van 1924 tot 1941 was hij advocaat bij het advocatenkantoor ‘Mrs. Grosheide, Schut, Mulderije en Hellema’ in Amsterdam. Op 14 november 1941 aanvaardde hij het ambt van buitengewoon hoogleraar belastingrecht aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.⁴⁹ In 1952 werd hij lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal namens de ARP. In 1960 nam hij ontslag in verband met drukke werkzaamheden. In 1970 nam hij afscheid als hoogleraar. Hij overleed op 15 april 1982 in Laren.

G.M.G.H. Russel

George Marie Gabriel Henri Russel werd geboren op 22 februari 1891 in Venlo. Na het gymnasium studeerde hij van 1912 tot 25 juni 1915 rechten aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij op 17 december 1918 cum laude promoveerde op ‘De onderneming in het privaatrecht.’⁵⁰ Van 1915 tot 1918 had hij als adjunct-inspecteur in Terneuzen gewerkt, waar zijn interesse in het belastingrecht was gewekt. Van 1919 tot 1938 was Russel werkzaam als chef van de afdeling belastingadviezen bij het Amsterdam Trustee’s Kantoor. Daarnaast was hij als advocaat aan de balie ingeschreven. In 1938 werd hij zelfstandig. In 1923 was Russel al aangesteld als lector Romeins recht aan de Universiteit van Nijmegen,

waarna hij op 30 maart 1928 benoemd werd tot buitengewoon hoogleraar belastingrecht en belastingpolitiek. Dit was de eerste leerstoel fiscaal recht aan een Nederlandse universiteit.

Naast het buitengewoon professoraat werkte Russel als belastingconsulent en advocaat. Ook was hij examinator bij verschillende categorieën van belastingexamens. Op 2 juni 1961 hield hij zijn afscheidscollege *Confiscatoire belastingtarieven en misbruik van strafwetgeving*.⁵¹ Hij overleed op 16 november 1962 in Amsterdam.⁵²

⁴⁹ H.J. Hellema, *De rechtsgrond der fiscaal-rechtelijke privileges*, Amsterdam: Bij. NV. Noord-Hollandsche Uitgevers maatschappij Amsterdam 1941.

⁵⁰ G.M.G.H. Russel, *De onderneming in het privaatrecht*, Amsterdam: A.H. Kruyt 1918.

⁵¹ G.M.G.H. Russel, *Confiscatoire belastingtarieven en misbruik van strafwetgeving*, Utrecht; Dekker & Van de Vegt 1961.

⁵² P.L. Nève, 'Russel, George Marie Gabriel Henri (1891-1962)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. < www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn5/russel [13-03-2008]>

4.3 Privaatdocenten en lectoren

M.J.H. Smeets

Mathieu Jacob Hubert Smeets werd op 29 september 1896 geboren in Roermond. Zijn diploma gymnasium B haalde hij in 1914, gevolgd door het diploma MD Boekhouden in 1916. In 1920 behaalde hij het vakdiploma surnumerair der directe belastingen. Op 26 januari 1931 aanvaardde hij het lectoraat in het belastingrecht aan de r.k. handelshogeschool te Tilburg. In het daarop volgende jaar promoveerde hij aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Buitengewoon hoogleraar wordt hij in 1946. Zijn benoeming tot gewoon hoogleraar vond plaats in 1949. In 1968 nam hij afscheid als hoogleraar. Hij overleed op 30 augustus 1984.

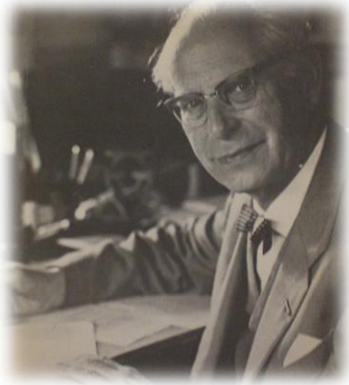
Th. A. Versteeg

Thielemann Arnoldus Versteeg werd geboren op 10 april 1906 te 's-Gravenmoer. Na zijn opleiding in het notariaat ging hij als (kandidaat-) notaris werken in Amsterdam. Van september 1940 tot september 1941 was hij privaatdocent voor het notariaat en fiscaal recht aan de Rijksuniversiteit Utrecht, waarna hij werd aangesteld als lector notariaat aan dezelfde Universiteit. Van 15 november 1946 tot 1 mei 1959 was hij lector notariaat aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, waarna hij op 1 mei 1959 buitengewoon hoogleraar werd aan deze universiteit. Versteeg was ook politiek actief. Voordat hij lid werd van de Tweede Kamer der Staten-Generaal namens het ARP, was hij al gemeenteraadslid van Amsterdam. Hij overleed op 24 juli 1975 in Apeldoorn.⁵³

⁵³ <www.parlementairdocumentatiecentrum.nl/id/vg091lbysgzz>

B. Schendstok

Bernardus Schendstok werd geboren op 18 juli 1898 in Haarlem. Na de HBS ging hij in Rotterdam studeren aan de Handelshogeschool. Op 3 maart 1919 werd hij door de directeur der Belastingen te Rotterdam beëdigd. Surnumerair der directe belastingen en accijnzen werd hij op 1 april 1920. Op 1 december 1924 werd hij vervolgens benoemd tot inspecteur. In 1932 werd hij privaattoecent belastingrecht aan de Nederlandsche Handels-hoogeschool te Rotterdam. Tijdens de oorlog was hij als hoofdambtenaar werkzaam op het ministerie van financiën en gaf hij les in Rotterdam. Op 1 maart 1944 werd hij op eigen verzoek van zijn leeropdracht ontheven. Het was voor hem namelijk niet meer mogelijk om vanuit zijn woonplaats Deventer naar Rotterdam te reizen. Na de oorlog werd hij aan Nederlandse handelshogeschool buitengewoon hoogleraar belastingrecht en in 1952 hoogleraar belastingrecht en openbare financiën. Van 1949 tot 1952 was hij raadadviseur in algemene dienst aan het ministerie van Financiën.⁵⁴

⁵⁴ E. Tekenbroek, 'Levensbericht van prof. Dr. B. Schendstok' blz. 11-20 in: *Fiscaal-Economische opstellen. Bundel opstellen aangeboden aan prof. Dr. B. Schendstok ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Nederlandse economische hogeschool te Rotterdam*, Alphen aan den Rijn: N. Samsom NV 1966.

4.4 Rijksbelastingacademie

De Commissie Beumer⁵⁵ pleitte al in haar Fusierapport uit 1923 voor een universitaire opleiding voor surnumerairs, omdat het toepassen van de inkomsten- en vermogenswetten meer juridische, bedrijfseconomische en boekhoudkundige kennis vereiste. Na de invoering van een rijkskursus voor surnumerairs der invoerrechten en accijnzen, volgde de oprichting van de Rijksbelastingacademie op 16 oktober 1939 te Rotterdam. De opleiding kende een tweedelige doelstelling; onderricht in het belastingrecht en persoonlijke vorming. Johannes van den der Poel was de eerste (hoogleraar-) directeur van de inspecteursopleiding. Hij zorgde er voor dat het onderwijs van behoorlijk niveau was. Daarnaast probeerde hij de corpsgeest, de kameraadschap en studiezin op te wekken.

Voor de inspecteursopleiding meldden zich 400 kandidaten aan voor het toelatingsonderzoek voor 30 opleidingsplaatsen. De eerste lichtung studenten kon echter pas in augustus 1945 het surnumerairsexamen in de belastingwetenschap afleggen. De geslaagden kregen echter geen academische titel, omdat de Rijksbelastingacademie een instelling van hoger beroepsonderwijs was.⁵⁶

J. van der Poel

Johannes van der Poel was geboren in 1888. Hij startte zijn loopbaan in 1912 als surnumerair der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen in Groningen. In de daaropvolgende jaren was hij werkzaam op verscheidene inspecties. In 1938 werd hij in Rotterdam benoemd tot directeur der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen. Hij is dan inmiddels al meester in de rechten. In 1942 promoveerde hij.⁵⁷ Door de opening van de Rijksbelastingacademie in 1939 werd hij de eerste directeur en diende hij inhoud en vorm te geven aan de academie. De academie ging echter in de meidagen van 1940 in vlammen op. Hetzelfde gold voor het Nederlands belastingmuseum, dat hij zelf had opgericht. Hij overleed in 1982.⁵⁸

⁵⁵ De Commissie Beumer moest de minister adviseren over het vraagstuk van de samensmelting van die dienstvakken van de directe belastingen en van de registratie. Tweede Kamerlid E.J. Beumer was hier de voorzitter van. Volgens de commissie was een volledige fusie van de twee dienstvakken noodzakelijk om de inkomstenbelasting en de vermogensbelasting in één hand te krijgen. Haar zienswijze was gebaseerd op twee grondslagen: gelijksoortigheid van kennis en gelijksoortigheid der middelen. De voorgestelde reorganisatie moest volgens de commissie stapsgewijs worden doorgevoerd. Het rapport werd echter stevig bekritiseerd. De discussie over de organisatie van de belastingdienst was niet beëindigd. Zie ook Tom Pfeil, *Op gelijke voet. De geschiedenis van de belastingdienst*. Deventer: Kluwer 2009, blz. 304-306.

⁵⁶ Tom Pfeil, *Op gelijke voet. De geschiedenis van de belastingdienst*. Deventer: Kluwer 2009, blz. 484-486.

⁵⁷ J. van der Poel, *Rondom compositie en compromis: (fiscale studie in bestuurs- en strafrecht)*, Utrecht: Kemink 1942.

⁵⁸ Tom Pfeil, *Op gelijke voet. De geschiedenis van de belastingdienst*. Deventer: Kluwer 2009, blz. 488.

Hoofdstuk 5 Weekblad der (directe) belastingen

5.1 Inleiding

Het Weekblad der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen was de voortzetting van het Weekblad der directe belastingen, in- en uitgaande rechten en accijnzen, welk blad in 1872 werd opgericht. De naam werd in 1939 weer gewijzigd, ditmaal in Weekblad der belastingen. Het blad heet sinds 1955 Weekblad Fiscaal Recht. Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag in hoeverre de redactie van het Weekblad gereageerd heeft op de maatregelen van de bezetter. Voordat ik op deze vraag in ga, geef ik eerst een korte beschrijving van de redactieleden. Daarna ga ik in op het beleid van de redactie tijdens de Tweede Wereldoorlog. In paragraaf drie bespreek ik vervolgens een aantal opvallende publicaties die in het Weekblad zijn verschenen. Als laatste geef ik in paragraaf vier een conclusie.

5.2 Redactie

De redactie bestond van 1933 tot 1939 uit mr. M.J. Prinsen, S. Hoekstra en mr. J. van der Poel. Van der Poel nam in het laatste nummer van 1938 afscheid. Pas in 1940 werd een nieuwe redacteur toegevoegd aan de redactie, te weten: mr. T.J.B. van der Meijden. Vanaf 1940 kende het blad ook een aantal vaste medewerkers. Het ging hierbij om mr. W.H. van den Berge, mr. L.J.M. van Nouwen, mr. J. Offerhaus, mr. J. Van der Poel, dr. B. Schendstok, Dr. H.H. Schippers, Dr. M.J.H. Smeets, Mr. A.J van Soest en J. van Tilburg. In 1944 overleed de S. Hoekstra. Hieronder wordt een korte beschrijving gegeven van de redacteurs. Voor een beschrijving van Van der Poel verwijs ik naar hoofdstuk vier.

S. Hoekstra

Op 23 augustus 1944 overleed Hoekstra. De redactie beschrijft Hoekstra in een artikel net na zijn dood. Hoekstra was werkzaam als Ontvanger der directe belastingen.⁵⁹ Daarnaast heeft hij de uitvoeringsvoorschriften voor de Ontvanger voor de praktijk getoetst.⁶⁰

T.J.B. van der Meijden

T.J.B. van der Meijden was werkzaam als Inspecteur der Registratie en Domeinen in Breda. Daarnaast was hij ook candidaat-notaris.⁶¹ Ook was hij als docent werkzaam bij de belastingacademie en nam daar het privaatrecht en het internationale recht voor zijn rekening.

⁵⁹ 'Redactiewijziging', *WdB* 1931/3105, blz. 617.

⁶⁰ 'S. Hoekstra', *WdB* 1944/3766, blz. 285.

⁶¹ Prinsen, Hoekstra & Van der Meijden, 'Mededeeling.', *WdB* 1940/3524, blz 1.

M.J. Prinsen

Marinus Jacobus Prinsen werd op 10 januari 1899 geboren in Heerenveen. Prinsen studeerde Nederlands recht aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Hij begon zijn carrière bij de rijksbelastingdienst als surnumerair. Per 1 juli 1939 werd hij de rechterhand van secretaris-generaal Frederiks op het ministerie van Binnenlandse Zaken. Tijdens de oorlog promoveerde hij aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.⁶² Na de bevrijding volgde hij Frederiks op. In de laatste tien jaar van zijn carrière was Prinsen commissaris der Koningin in Noord-Holland. Hij overleed op 3 januari 1971 te Haarlem.⁶³

5.3 Beleid van de redactie*5.3.1 Eigen stellingname*

M.J. Prinsen nam in 1941 in zijn artikel over het Besluit IB 1941 stelling.⁶⁴ Hij gaf daarin onder meer aan dat hij principiële bedenkingen had tegen de wijze waarop in het besluit bevoegdheden aan de Secretaris-Generaal van het Departement van Financiën zijn gedelegeerd. Zowel de wetgevende macht als de uitvoerende macht was op dat moment namelijk in handen van de Secretarissen-Generaal. De aard van het noodrecht bracht volgens hem mee dat de staatsrechtelijke grenzen die men plachtte te trekken tussen wetten en uitvoeringsbesluiten, ook nu in acht moesten worden genomen. Enkele bepalingen in het Besluit overschreden deze grenzen.

Ook Hoekstra nam stelling. Dit gebeurde in een boekbespreking van de Almanak 1941 van het Corps van belastingstudenten in nummer 3601.⁶⁵ Hij schreef over het verslag van de secretaris van het Senaat dat hij respect had voor de wijze waarop de penvoerder zich van zijn taak had gekwet. De secretaris gaf volgens Hoekstra in treffende bewoording de oorlogsdagen in mei 1940 weer: *“Vijf luttele dagen verdedigt zich een klein land tegen een militaire overmacht. Vijf dagen, die als even zoovele jaren zijn, jaren van aangrijpend mensenleed. Vijf dagen, die in vlammen zien opgaan, waaraan geslachten hun krachten gaven. Vijf dagen van lichte zon en hoge lenteluchten, die tot leven lokken en het sterven zo oneindig hard maken.”*

⁶² M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink 1941.

⁶³ <www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/vg09llz5qkyu>

⁶⁴ M.J. Prinsen, ‘Het Besluit op de Inkomstenbelasting 1941’, *WdB* 1941/3597, blz. 265-267.

⁶⁵ ‘Boekaankondiging en Bespreking’ *WdB* 1941/3601, blz. 315.

Prinsen nam - namens de redactie - nogmaals stelling in een noot die zag op de kritiek van Schippers op een artikel van A.L.F. Leverington.⁶⁶ Schippers was van mening dat het Besluit op de Ondernemingsbelasting een vertaling was van de Duitse Gewerbsteuer.⁶⁷ De ondernemingsbelasting zou volgens Schippers dan ook moeten worden uitgelegd aan de hand van de Duitse wettekst en de Duitse rechtspraak. Prinsen zegt hierover: *“Dr. Schippers maakt hier echter bij herhaling een opmerking, welke zoozeer onjuist is, dat deze niet onweersproken mag blijven.”* Het Besluit op de Ondernemingsbelasting was namelijk geen vertaling van de Gewerbsteuer. Het besluit was in de Nederlandse tekst ontworpen en daarna in de Duitse vertaling aan de Duitse instanties voorgelegd. De Gewerbsteuer was weliswaar gebruikt als een voorbeeld, maar het Nederlandse besluit kende een heel ander systeem. De ondernemingsbelasting diende dus zeker niet te worden uitgelegd in de zin van de aan de Duitse wet ten grondslag liggende rechtspraak en administratieve beslissingen. Vanuit wetenschappelijk oogpunt kon het van belang zijn om kennis te nemen van de buitenlandse doctrine en rechtspraak, maar dit had volgens Prinsen niet meer dan instructieve waarde en zeker geen dwingende kracht. Een Nederlands besluit moest worden uitgelegd naar de hier te lande heersende inzichten en bestaande feitelijke omstandigheden.

5.3.2 *Nazi- en NSB-uitingen*

Naast de gebruikelijke wetenschappelijke artikelen verschenen in het Weekblad ook regelmatig artikelen afkomstig uit andere dag- en weekbladen. Deze artikelen refereerden soms aan of hadden betrekking op nationaalsocialistische opvattingen. Meerdere voorbeelden hiervan zijn te vinden in de rubriek ‘Uit de Pers’. In deze rubriek werd in nummer 3566 bijvoorbeeld ingegaan op een eventuele herziening van het belastingstelsel.⁶⁸ De publicatie was ontleend aan een artikel uit het Algemeen Handelsblad. Belastingheffing rustte volgens de schrijver op de stelling dat de overheid haar onderdanen in staat stelde de vruchten van haar inspanning te genieten. Er werd slechts ingegrepen in de eigendomsverhoudingen indien haar sociale taak dit vereiste. De nieuwe opvatting ging echter uit van het in het gemeenschapsleven wortelende rechtsgevoel van het volk. Het recht van het individu werd daarbij niet principieel erkend. Volledige inzet van de persoon ten bate van de gemeenschap werd geëist. Anders gezegd, het individu had niet alleen rechten, maar ook plichten. Daarnaast werd er in het nieuwe stelsel bewust gebruik gemaakt van het belastingstel in het kader van sociaaleconomische politiek. Overigens was dit al het geval in de praktijk onder het oude stelsel.

⁶⁶ A.L.F. Leverington, ‘De zakelijke belasting op het bedrijfsleven en het zelfstandig uitgeoefend beroep’, *WdB* 1944/3731, blz. 1-4.

⁶⁷ Een samenvatting van dit artikel is te vinden op blz. 41.

⁶⁸ ‘Uit de Pers’, *WdB* 1940/3566, blz. 500 en 505.

In het artikel wordt ook verwezen naar de mening van Dr. Fischböck⁶⁹. Volgens hem was een herziening van de belastingen noodzakelijk met het oog op de belastingontvangsten. De vraag was op welke wijze het belastingstelsel zou kunnen worden herzien, zodat het eenvoudiger werd en meer opbracht. Een effectieve belastingverhoging was lastig vanwege de ongunstige conjunctuur in Nederland. Een opleving viel pas te verwachten wanneer Nederland zich had aangepast aan de organisatie van het nieuwe Europa. Een hogere opbrengst was slechts te bereiken door de invoering van een nieuwe belasting die het gehele volk raakte, en niet door een verhoging van de tarieven. Op het gebied van vereenvoudiging was volgens Fischböck nog veel te bereiken, waaronder een betere financiële verhouding tussen het rijk en de gemeente.

Een ander artikel van N.S.B.'er H.G. von Brucken-Fock werd opgenomen in de rubriek 'Uit de Pers' in nummer 3594. Het artikel was afkomstig uit het Nationale Dagblad van 6 mei 1941.⁷⁰ Von Brucken-Fock besprak in het artikel de toestand van de Rijksfinanciën.⁷¹ Ook gaf hij aan waar de belastingpolitiek weleens op zou kunnen uitdraaien. Zo dienden de tijdelijke extra uitgaven voor een belangrijk deel gecompenseerd te worden door het verder aandraaien van de belastingschroef. Allereerst besprak de schrijver de winstbelasting. Deze werd waarschijnlijk verhoogd van 30% naar 40%. Ook zou er een superdividendbelasting moeten worden opgenomen in de winstbelasting. Daarnaast kon er vermogensheffing worden verwacht. De heffing zou niet incidenteel worden opgelegd, maar tegelijkertijd met een algehele herziening van de bestaande vermogensbelasting en een verwerking daarin van de Verdedigingsbelasting. De vraag of er een progressie moest worden ingebouwd, zou volgens hem nauwkeurig moeten worden bekeken, omdat een vermogensbelasting naar haar aard een aanvullingsbelasting van de inkomstenbelasting was. Volgens de schrijver was het beter om de aftrek van bepaalde bedragen voor de echtgenoten en minderjarige kinderen toe te laten, waardoor er een degressie in het tarief zou ontstaan. Een belastingaftrek bij de bron van de kapitaalinkomsten in de vorm van een kapitaalopbrengstbelasting zou er voor moeten zorgen dat de heffing van winst-of inkomstenbelasting vergemakkelijkt werd. Deze aftrek zou volgens von Brucken-Fock gezien moeten worden als een tegenhanger van de loonbelasting.

⁶⁹ Dr. H. Fischböck was een Oostenrijker die aangesteld was als commissaris-generaal voor financiën en economie ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.

⁷⁰ 'Uit de Pers', *WdB* 1941/3594, blz. 237-238.

⁷¹ Mr. Dr. H.J. von Brucken-Fock was leider van het bureau van de Raad voor Volkshuishouding der N.S.B. Deze Raad deed onderzoek naar richtlijnen die de ordening van het Nederlandse bedrijfsleven in nationaalsocialistische geest moesten beheersen. Zie ook H.J. von Brucken-Fock & W.O.A. Koster, *Het bedrijfsleven in dienst der volksgemeenschap*, Amsterdam: Amsterdamse Keurkamer 1940.

Verder zou de belastingwetgever de in de N.V.'s aanwezige, nog nimmer belaste reserves, willen gaan belasten. Een superdividendbelasting in combinatie met een winstpercentage van 50% zou er toe leiden dat de aandeelhouders van familievennootschappen het zeer zwaar zouden krijgen, waardoor een terugkeer naar vennootschap onder firma of een persoonlijke firma weer aantrekkelijk zou worden. Als laatste kon op korte termijn een tantiëmebelasting worden verwacht. Von Brucken-Fock: *“Terecht zijn die [de tantièmes van commissarissen] dan ook reeds sedert tal van jaren in Duitsland aan een bijzondere belasting onderworpen.”* Het was de vraag in hoeverre de vennootschap die belasting voor haar rekening zou mogen nemen en wanneer dit inderdaad het geval zou zijn, in hoeverre de belastingheffing daar mee rekening zou houden.

Het blad bood ook ruimte aan nazi- en NSB-uitingen. Een voorbeeld hiervan is te vinden in de rubriek Vereenigingen en Vergaderingen. In nummer 3597 werd hierin een stuk opgenomen met betrekking tot de Nationale Ambtenaren Bond.⁷² Dit stuk was op verzoek van J.D. Bruining, Inspecteur der Directe Belastingen en lid van de NSB, geplaatst en ging over de aanstelling van leiders van de afdelingen van deze door de N.S.B opgerichte bond.

5.3.3 Uitingen van verzet

Het Weekblad stond niet alleen stil bij de Nederlandse belastingen. In de rubriek 's Rijks rechten in nummer 3586 werd ook aandacht besteed aan de belastingen in Duitsland.⁷³ Het stuk was gebaseerd op een artikel uit het weekblad 'Das Reich'. De Duitse belastingen zouden in 1941 niet worden verhoogd. Opgemerkt werd dat de belastingdruk zwaar was. De financiële behoefte voor oorlogsvoering was inmiddels aanzienlijk hoger dan de belastingopbrengst. Het was de vraag of het mogelijk was om de belastingen nog verder op te voeren. Het Duitse blad was van mening dat een dergelijke politiek niet raadzaam zou zijn.

⁷² 'Vereenigingen en vergaderingen', *WdB* 1941/3597, blz. 275.

⁷³ 's Rijks rechten', *WdB* 1941/3586, blz. 141.

De rubriek 's Rijks Rechten in nummer 3619 omvatte een brief van het hoofdbestuur van de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel met betrekking tot de Vereveningsheffing.⁷⁴ Het hoofdbestuur wees in de brief op een onbillijkheid waartoe de toepassing van het Besluit op de Vereveningsheffing voor verschillende ondernemingen zou leiden. Ondernemingen die reeds voor eigen rekening sociale voorzieningen hadden getroffen, konden namelijk geen gebruik maken van artikel 2, sub 9 van het Besluit. Dit zou zorgen voor dubbele belasting, omdat ook vereveningsheffing was verschuldigd. Dit was volgens het hoofdbestuur niet in overeenstemming met de bedoeling die ten grondslag lag aan de regeling: op alle ondernemingen moest zoveel mogelijk een evenredige last worden gelegd. De heffing werkte onbillijk en het voortbestaan en het tot stand komen van vrijwillige voorzieningen werd zo in gevaar gebracht.

In het Weekblad waren ook regelmatig samenvattingen van arresten en vonnissen opgenomen. In nummer 3665 werd een samenvatting – zonder commentaar - gegeven van het Toetsingsarrest, HR 12 januari 1942, *NJ* 1942, 271.⁷⁵ De strafkamer van de Hoge Raad oordeelde in deze zaak dat een door de bezetter uitgevaardigde verordening moest worden beschouwd als een "*door de bezettende macht genomen maatregel van wetgevende aard*" en dat "*een zoodanig kracht van wet hebbend voorschrift onder de huidige omstandigheden het karakter van wet in den zin der Nederlandsche wetgeving niet kan worden ontzegd*". Met andere woorden: ook verordeningen van de bezetter konden niet worden getoetst aan de Grondwet, verdragen en het Volkenrecht. Het arrest had ook betekenis voor het belastingrecht. De door de Duitsers ingevoerde belastingwetten konden namelijk niet getoetst worden aan de Grondwet.

In nummer 3686 werd een samenvatting – ook zonder commentaar - gegeven van het Zoengeldarrest, HR 2 december 1942, *NJ* 1943, 45.⁷⁶ Belanghebbende, werknemer-bestuurder van een maatschappij, werd in 1941 onderworpen aan het betalen van zoengeld in de gemeente Amsterdam.⁷⁷

Belanghebbende werkte wel in deze gemeente, maar woonde er niet. Centraal in dit arrest stond de vraag of het zoengeld als kosten van verwerving aftrekbaar was van zijn inkomen op grond van artikel 5, derde lid en artikel 14 Besluit IB 1941. Het zoengeld stond volgens de belanghebbende in oorzakelijk verband met zijn beroep. Zowel de Raad van Beroep te Utrecht als de Hoge Raad oordeelden echter anders.

⁷⁴ 's Rijks rechten', *WdB* 1941/3609, blz. 504.

⁷⁵ 'Arresten en Vonnissen', *WdB* 1942/3665, blz. 425-427.

⁷⁶ 'Arresten en Vonnissen', *WdB* 1943/3686, blz. 90-92.

⁷⁷ Zoengeld werd door de bezetter opgelegd aan een gemeente. De gemeente moest er zorg voor dragen dat het bedrag over de inwoners van de gemeente, in overeenstemming met hun belastingaanslagen, hoofdelijk werd omgeslagen. Een aantal personen waren vrijgesteld van dit zoengeld, waaronder NSB'ers.

5.3.5 *Rechtvaardiging achteraf*

Het eerste nummer na de oorlog verscheen op 15 december 1945. In een kort artikel in het eerste nummer genaamd: ‘Het weekblad herleeft’ schreef van der Meyden over de situatie tijdens en na de oorlog.⁷⁸ De uitgever en de redactie zagen zich genoodzaakt om het weekblad tijdelijk stop te zetten, omdat het contact onderling vrijwel was verbroken en het postvervoer danig in de war was. Het blad verscheen pas zo laat na de bevrijding, vanwege de etappesgewijze bevrijding, de beschadiging van de drukkerij tijdens de ontzetting van ’s-Hertogenbosch en het feit dat de papiertoewijzing en verschijningsvergunning lang op zich lieten wachten. Van der Meyden: “*Gelukkig dat zij dit kan schrijven, want daaruit volgt, dat het Weekblad wat inhoud betreft niet heeft geleden van de onvrijheid in de gedachtenuiting in den bezettingstijd. Niettemin verheugen wij ons ook op dit gebied zeer over de herwonnen vrijheid, want al bleek naar buiten de invloed van den bezetter niet, intern waren de moeilijkheden dikwijls niet gering.*”

5.4 **Publicaties**

5.4.1 *1933-mei 1940*

Het eerste stuk dat betrekking had op de Duitse belastingen was opgenomen in het Weekblad van 24 juni 1933 in de rubriek ‘Uit de Pers.’⁷⁹ Het was ontleend aan een artikel van F.F. van Doorne, dat gepubliceerd was in het Vaderland met betrekking tot de Duitse omzetbelasting. De Duitse omzetbelasting was veel uitgebreider dan het Nederlandse ontwerp, omdat ook diensten werden belast. Daarnaast werd belasting geheven over de omzet welke volgens de boekhouding van de belastingplichtige was gemaakt. Aftrek van bepaalde posten was daarbij mogelijk. De belastingplichtige moest na het einde van elke maand zijn belasting aangeven en betalen. Aan het eind van het jaar volgde dan een definitieve aanslag.

Ook in 1934 werd er enige aandacht geschonken aan het belastingrecht in Duitsland.⁸⁰ In de rubriek ‘Berichten’ in het Weekblad van 20 januari 1934 was een stuk opgenomen over de vereenvoudiging van het belastingwezen in Duitsland. Het stuk was gebaseerd op een rede van de Duitse Staatssecretaris voor Financiën, Frits Reinhardt, waarin hij o.a. inging op de belastingpolitiek van de Duitse regering. Er lagen op dat moment plannen voor een algehele vereenvoudiging van het Duitse belastingwezen, waarbij alleen de belangen van het algemeen en de gedachte van een volksgemeenschap in het oog zouden worden gehouden. Er zou een algemene verlaging van de inkomstenbelasting gaan plaatsvinden. Ook werd een belangrijke kinderaftrek overwogen. De heffing op de erfenis van echtgenoten, kinderen en kleinkinderen zou worden afgeschaft. De nadruk lag hierbij op een algehele vereenvoudiging en op het brengen van eenheid in de vele soorten belastingen.

⁷⁸ T.J.B. v.d. Meyden, ‘Het Weekblad herleeft’, *WdB* 1945/3769, blz. 1.

⁷⁹ ‘Uit de Pers’, *WdB* 1933/3183, blz. 294.

⁸⁰ ‘Berichten’, *WdB* 1934/3213, blz. 36.

In het Weekblad van 15 januari 1938 volgde in de rubriek Berichten een stuk over de Rijksvluchtbelasting en de Joden.⁸¹ Het stuk was gebaseerd op een artikel uit de Frankfurter Zeitung van 9 december 1937 met betrekking tot de Rijksvluchtbelasting. Over de reden van de invoering van deze belasting schrijft men: “*Deze belasting werd destijds reeds door het kabinet Brüning ingesteld, teneinde de toenmalige kapitaalvlucht te beperken.*” Door een verplichte storting van 25% van het bezit moest voorkomen worden dat men naar het buitenland vluchtte vanwege de daar geldende lagere belastingen. De Rijksvluchtbelasting bracht in eerste instantie niets op, maar door de Joodse emigratie, was ze uitgegroeid tot een aanzienlijke inkomensbron. Vervolgens volgt een opsomming van de opbrengsten van de belasting. Er wordt echter niets meer gezegd over de oorzaak van de Joodse emigratie.

Een uitgebreidere beschrijving van het Duitse belastingstelsel volgde pas in 1939. M.J.H. Smeets bespreekt dan de Duitse belastingbons, de Steuergutscheinen.⁸² De bespreking van de Duitse belastingbons werd vooraf gegaan door een algemene beschrijving van de actieve belastingpolitiek.⁸³ Van een actieve belastingpolitiek was volgens Smeets sprake wanneer men belastingvrijstellingen of – verminderingen verleende om het bedrijfsleven in een bepaalde richting of op bepaalde plaatsen te stimuleren. Smeets geeft aan dat hij slechts de verschijnselen zal bespreken en geen commentaar zal leveren. Het doel de bedrijvigheid te stimuleren ging onderdeel uit maken van de actieve conjunctuurpolitiek. Hij geeft vervolgens een aantal voorbeelden uit Duitsland waaruit dit blijkt. Het vraagstuk blijkt niet eenvoudig te zijn.

In het tweede deel bespreekt hij de Duitse belastingbons, de Steuergutscheinen.⁸⁴ De belastingbons waren in eerste instantie in 1932 bedoeld als een maatregel om de depressie te overwinnen. Er vonden belastingverminderingen plaats. Het nadeel van deze verminderingen werd echter pas in de latere jaren geleden. Men hoopte dat de belastingopbrengsten waren gestegen. De belastingbons die in 1939 werden uitgegeven, hadden echter een andere betekenis en de uitgifte vond op een gehele andere manier plaats. Vervolgens legt Smeets kort uit hoe deze Steuergutscheine worden uitgegeven en verwijst hier naar een artikel van Schippers in het WPNR.⁸⁵ De bedoeling van deze belastingbons was het bevorderen van de bedrijvigheid met het doel via de export middelen te verkrijging voor de bekostiging van de invoer van grondstoffen waaraan het Rijk behoefte had. Smeets geeft als laatste aan dat hij het Weekblad niet de geëigende plaats vindt om de economische voor-en nadelen van de maatregelen te toetsen.

⁸¹ ‘Berichten’, *WdB* 1938/3421, blz. 36.

⁸² M.J.H. Smeets, ‘De Duitse belastingbons’, *WdB* 1939/3491, blz. 229-230 en *WdB* 1939/3492, blz. 241-242.

⁸³ M.J.H. Smeets, ‘De Duitse belastingbons I’, *WdB* 1939/3491, blz. 229-230.

⁸⁴ M.J.H. Smeets, ‘De Duitse belastingbons II’, *WdB* 1939/3492, blz. 241-242.

⁸⁵ H.H. Schippers, ‘Moderne belastingpolitiek in Duitsland’, *WPNR* 1939/3617, blz. 180-182.

5.4.2 Bezettingsjaren

Vaktechnische publicaties

Opvallend is het artikel van Willem Hendrik van den Berge in het Weekblad der belastingen met als titel: ‘Belastingrecht in bezet gebied.’⁸⁶ Hij gaat in op de invloed van de oorlog op de belastingheffing. Daarnaast staat hij stil bij de juridische gevolgen die de bezetting met zich meebracht met betrekking tot de gelding van het bestaande belastingrecht en de veranderingen in dat recht en de uitvoering van het belastingrecht. Zijn artikel begint hij met een verkenning van het volkenrecht. Van belang hierbij is het in 1907 gesloten verdrag ten aanzien van de wetten en gebruiken van de oorlog te lande, met het daarbij behorende Landsoorlogregelement (hierna L.O.R.) Nederland en Duitsland hadden beide dit verdrag bekrachtigd. In het L.O.R. waren voorschriften vervat die als algemene gedragsregels in het geval van oorlog werden beschouwd. Uit de considerans blijkt dat de partijen zich bewust waren van het feit dat de voorschriften niet allesomvattend waren. Op grond van artikel 43 L.O.R. diende de bezetter de in het land geldende wetten te eerbiedigen. Met andere woorden, het volkenrecht ging voor het recht van de bezetter. Dit was ook de mening van Van den Berge.

Op dat moment was het Toetsingsarrest nog niet geweest.⁸⁷ De strafkamer van de Hoge Raad oordeelde hierin dat een door de bezetter uitgevaardigde verordening kracht van wet had. Verordeningen van de bezetter konden daardoor net zoals wetten in formele zin niet getoetst worden aan de Grondwet en verdragen, inclusief het Volkenrecht.⁸⁸

Willem Hendrik van den Berge

is geboren op 19 februari 1905.

Na de HBS volgt hij de

vakopleiding voor surnumerair

bij de belastingdienst. Hij

studeerde vervolgens rechten

aan de Universiteit van Amsterdam. Na verschillende functies bij de belastingdienst, wordt hij in 1944 benoemd tot directeur van 's Rijks belastingen. Een jaar later wordt hij plaatsvervangend directeur-generaal der Belastingen. In 1949 promoveert hij in Amsterdam op het proefschrift *Beginselen van belastingheffing*. Van 1 januari 1950 tot en met 1 februari 1953 was Van den Berge directeur-generaal fiscale zaken in algemene dienst. In het tweede kabinet-Drees was hij staatssecretaris van financiën. Op 19 februari 1987 overleed hij in Leidschendam.

Bron:

<https://minfin.nl/Organisatie/Geschiedenis_ministerie_van_Financi%C3%ABn/Oud_bewindslieden_van_het_ministerie_van_Financi%C3%ABn/Dr_W_H_van_den_Berge>

⁸⁶ W.H. van den Berge, ‘Belastingrecht in bezet gebied’, *WdB* 1941/ 3551, blz. 321-323, *WdB* 1941/ 3552, blz. 333-335 en *WdB* 1941/3553, blz. 345-347.

⁸⁷ HR 12 januari 1942, *NJ* 1942, 271.

⁸⁸ Artikel 94 van de Grondwet kent aan de rechter de bevoegdheid toe om wetten aan verdragen en aan besluiten van volkenrechtelijke organisaties te toetsen. Dit artikel werd voor het eerst opgenomen in 1953, toen nog als artikel 66 van de Grondwet.

Het L.O.R. bevatte ook twee artikelen aan het belastingrecht. De bezetter mocht aanspraak maken op de opbrengst van de Rijksbelasting, mits deze bestemd was voor de kosten van het bestuur van het bezette gebied. Daarnaast mochten er nieuwe belastingen worden geheven om te voorzien in de behoefte van het bezettingsleger of van het bestuur. Na de Tweede Wereldoorlog bleek echter dat de Duitsers veel meer belastingmiddelen naar zich toe hadden getrokken dan enkel de bezettingskosten. De geheimhoudingsverplichtingen van de belastingdienst dienden volgens Van den Berge van kracht te blijven, ook wanneer Duitse organen om inlichtingen verzochten. De bezetter diende dus aan te sluiten bij het Nederlandse belastingstelsel. De Duitsers hebben zich echter niets van deze geheimhoudingsplicht aangetrokken.

Van den Berge gaat vervolgens nog in op de vrijstelling van belasting ten behoeve van het bezettingsleger en het Duitse burgerlijke overheidsapparaat en personen die daar deel van uitmaken. Een vrijstelling voor het bezettingsleger en het overheidsapparaat was volgens hem volkenrechtelijk geen probleem. Anders lag dit bij de vrijstelling voor personen die daar deel van uitmaken.

In de nummers 3581 en 3582 bespreekt Hofstra de nieuwe omzetbelasting.⁸⁹ Allereerst bespreekt hij een drietal veranderingen van principiële aard, waaronder het gewijzigde stelsel van heffing ten aanzien van roerende goederen en het betrekken van diensten in de omzetbelasting. In zijn laatste paragraaf gaat Hofstra in op de toekomst van de omzetbelasting. De nieuwe omzetbelasting was volgens hem niet gunstig. Daarnaast zou de heffing in zijn ogen voorlopig niet meer verdwijnen en zou deze mogelijk een nog grotere rol gaan spelen. Wanneer de nood hoog genoeg gestegen was, kon deze namelijk dwingen tot dingen waaraan men anders niet had gedacht. De nood van de schatkist was op dat moment hoog genoeg en de tarieven van directe belastingen waren al zwaar. De nieuwe omzetbelasting kon daarom uitkomst bieden. Zij zorgde voor een grote omzet en werd door de belastingplichtige niet zo sterk gevoeld. Hij haalt vervolgens een uitspraak van Popitz aan: *“De functie van de nieuwe omzetbelasting op dit oogenblik is, een over-spanning van de directe belastingen te voorkomen, die, in vergelijking met de omzetbelasting, het grootere kwaad beteekent.”* Hofstra stelt verder nog: *“Vermoedelijk zal er geruimen tijd nodig zijn om de financiële ruïne van de laatste jaren te boven te komen; en wanneer ’s Rijks schatkist ooit weer eens wat speling krijgt, is de omzetbelasting zóó in het belastingstelsel ingegroeid, dat veeleer andere belastingen zullen worden afgeschaft dan deze.”*

⁸⁹ H.J. Hofstra, ‘De nieuwe Omzetbelasting’, *WdB* 1941/3581, blz.73-75 en *WdB* 1941/3582, blz. 85-87.

A.L.F. Leverington gaat in het laatste nummer in 1943 in op de stellingen van Schippers in de nummers 3717 en 3718.⁹⁰ Hij geeft aan dat hij niet in gaat op de verwijzingen van Schippers naar uitspraken van het R.F.H., omdat deze uitspraken niet bindend zijn voor de toepassing van het belastingbesluit. Wel zal hij, waar nodig, verwijzen naar de Duitse tekst van het Besluit Ondernemingsbelasting 194, omdat deze authentiek is. De gedeeltelijk nieuwe begrippen in het Besluit zouden volgens Leverington in Nederland zelfstandig ontwikkeld moeten worden door middel van de wetenschap en van de rechtspraak. Leverington gaat vervolgens in op de uitlatingen van Schippers. Allereerst is hij van mening dat de resolutie die Schippers aanhaalt, geen binding heeft voor alle partijen. De rechterlijke instanties kunnen namelijk heel anders beslissen. Vervolgens gaat Leverington in op Schippers' stelling met betrekking tot de bedoeling van de wetgever. Deze bedoeling blijkt tegenwoordig enkel uit de tekst van de bepalingen, omdat er geen kamerstukken zijn en er slechts een eenzijdige toelichting wordt gegeven in de vorm van een Leidraad.

In het eerste nummer van 1944 vervolgt A.L.F. Leverington zijn kritiek op de stellingen van Schippers.⁹¹ Volgens Leverington was een exacte positieve omschrijving van het begrip zelfstandig uitgeoefend beroep nodig voor een juiste toepassing. Deze omschrijving kon volgens hem het best worden benaderd door een opsomming van kenmerken waaraan moest worden voldaan wilde er sprake zijn van een zelfstandig uitgeoefend beroep. Deze objectieve criteria waren beter, dan de methode die in de Leidraad werd aanbevolen: richten naar het spraakgebruik. Het gewone spraakgebruik had zich namelijk weinig om het vraagstuk bekommerd en was dus weinig betrouwbaar.

Nationaalsocialistische uitingen

In het Weekblad werden tijdens de Tweede Wereldoorlog regelmatig artikelen van NSB'er J.D. Bruining gepubliceerd. Deze artikelen lijken over het algemeen vrij onschuldig. In nummer 3609 ging hij bijvoorbeeld in op de schatting van bijzondere gebouwen bij oorlogsgeweld- en defensieschaden.⁹² Hij ging in op de vraag op welke manier taxaties moesten worden verricht en welke maatstaven daarvoor moesten worden aangelegd. Hij noemde daarbij onder andere de Nationaal-Socialistische Pers, M.M. Rost van Tonningen en de oogstmaand.⁹³ In een ander artikel ging Bruining in op de grondbelasting, waarin hij pleitte voor een radicale herziening van deze belasting.⁹⁴

⁹⁰ A.L.F. Leverington, 'De zakelijke belasting op het bedrijfsleven en het zelfstandig uitgeoefend beroep', *WdB* 1943/3730, blz. 523-525.

⁹¹ A.L.F. Leverington, 'De zakelijke belasting op het bedrijf en het zelfstandig uitgeoefend beroep', *WdB* 1944/3731, blz. 1-4.

⁹² J.D. Bruining, 'Oorlogsgeweld- en Defensieschaden', *WdB* 1941/3609, blz. 393-394.

⁹³ De NSB gebruikte de oude Nederlandse maandnamen. Oogstmaand is een andere benaming voor de maand augustus.

⁹⁴ J.D. Bruining, 'Grondbelasting', *WdB* 1942/3664, blz. 413-414.

Zo wilde hij afschaffing van de rechtspraak door Gedeputeerde Staten en inschakeling van de raden van beroep, een mogelijkheid tot cassatie door de Hoge Raad en herziening van alle belastbare opbrengsten.

Een artikel dat minder onschuldig kan worden genoemd, is het artikel over het bankgeheim.⁹⁵ Bruining was van mening dat het bankgeheim opgeheven moest worden. Bruining kon geen steekhoudend motief tegen de opheffing aan voeren. In het slot van het artikel ging hij in op het bankgeheim tijdens de bezetting. De Minister van Financiën had voor de oorlog uitgebreide voorschriften gegeven aan de belastingambtenaren omtrent dit bankgeheim. De minister wilde het bankgeheim bewaren. Hij beriep zich daarbij op artikel 70 en 74 van de Wet IB 1914⁹⁶ en op andere overeenkomende bepalingen in andere belastingwetten. Bruining ging er vanuit dat er geen herziening zou gaan plaatsvinden, vanwege artikel 25 Besluit WB 1940.⁹⁷ Het zou volgens hem interessant zijn om te vernemen hoe men in het Derde Rijk en in Italië over deze materie dacht en handelde.

H.H. Schippers maakt in nummer 3622 enkele opmerkingen in verband met de ingevoerde belastingen.⁹⁸ Volgens hem was er een belangrijk verschil te onderkennen in de ontwikkelingsgang van Nederland en Duitsland met betrekking tot het belastingrecht. In Nederland vond de invoering incidenteel plaats, terwijl in Duitsland het belastingstelsel zich geleidelijk had ontwikkeld. Duitsland beschikte daardoor over veel historisch materiaal, waarvan het gemis voor de toepassing van de Nederlandse regels zeer voelbaar was. In de Leidraad bij de Inkomstenbelasting had men aangegeven dat er werd gestreefd naar een zo hoog mogelijke belastingopbrengst. Daarnaast werd er rekening gehouden met het aantal personen, dat van elk te belasten zuiver inkomen moest leven. Het gezin moest worden ontzien in verband met de verhoogde omzetbelasting. De motivering van de Duitse belasting was volgens Schippers op bovenstaande gronden niet te leveren. De fiscale wetgeving kon namelijk niet los worden beschouwd van de daar te lande bestaande staatkundige opvattingen. Schippers verwijst vervolgens naar het onderzoek van Banner met betrekking tot het doel en wezen der belasting. De erkenning van de samenhang tussen staatsidee, volkshuishouding en inzicht in het doel en wezen der belasting stond in het onderzoek voorop.⁹⁹

⁹⁵ J.D. Bruining, 'Rondom het Bankgeheim', *WdB* 1941/3585, blz. 122-124 en *WdB* 1941/3586, blz. 135-136.

⁹⁶ Artikel 70 Wet IB 1914 bood de schattingscommissie, de commissie van aanslag en de inspecteur de mogelijkheid om de belastingplichtige om nadere inlichtingen te vragen. Artikel 75 Wet IB 1914 had betrekking op de bezwaarprocedure. Ook hier kon de inspecteur of de schattingscommissie vragen om nadere inlichtingen.

⁹⁷ Op grond van artikel 25 Besluit WB 1940 waren bestuurders van een lichaam gehouden aan de inspecteur inzage te verlenen van alle boeken en bescheiden. Daarnaast diende men de benodigde inlichtingen te verstrekken.

⁹⁸ H.H. Schippers, 'Eenige opmerkingen in verband met de nieuw ingevoerde belastingen', *WdB* 1941/3622, blz. 535-537.

⁹⁹ In Duitsland had de wetenschap onder het nationaalsocialistische regime als enige doel de verwerkelijking van de politieke nastrevingen van het volk, door het instrument van de staat.

Banner maakte gebruik van drie theorieën, te weten: theorie van het economisch liberalisme, die van het interventionisme en de in Duitsland op dat moment gehuldigde theorie van het nationaalsocialisme. De eerste twee theorieën huldigden de vrijheid van het individu in maatschappelijk verband. De nationaalsocialistische theorie daarentegen ontkende een zelfstandige maatschappijgroepering van individuen. Maatregelen in belastingwetten werden gemotiveerd door de politieke beginselen, die het volk in zijn belastingwetten nastreefde. De Nederlandse regeling die zo veel leek op de Duitse en slechts op ondergeschikte punt afweek, kon daarom niet incidenteel en zonder verband met de laatstgenoemde worden uitgelegd en toegepast.

Paragraaf 1 van het Steueranpassungsgesetz gaf volgens Schippers aan de uitlegger een belangrijk middel. Het belang van de staat, als instrument van de volkswil, primeerde. Volgens Schippers lag het zwaartepunt niet bij de uitwerking van de concrete doelstelling die de nationaalsocialistische staat nastreefde, maar bij de aanvaarding van het politiek element in de belastingheffing.

De schrijver ging vervolgens in op een vijftal grondregels die door Reinhardt waren opgesteld. Zo bestond een Staat niet zonder belastingen en het betalen van belasting werd als een plicht gezien. Een handeling in strijd met deze belastingplicht was dan ook gericht tegen de Volksgemeenschap. Daarnaast moesten belasting sociaal rechtvaardig zijn en rekening houden met geopolitieke overwegingen. Er moesten gunstige bepalingen zijn ten aanzien van gehuwden en kinderrijke gezinnen. De nieuw ingevoerde wetten legden een zware last op de betrokkenen. Een persoon die een zeker bedrag - in strijd met de bedoeling van de wetgever - niet voldeed, verstoorde de collectieve rechtvaardigheid in de heffing ten nadele van de overige belastingplichtigen.

In de nummers 3717 en 3718 was eveneens een artikel opgenomen van H.H. Schippers.¹⁰⁰ Uit artikel 1 van het Besluit op de Loonbelasting 1940 kon volgens hem al worden opgemaakt dat het niet bij een enkele wijziging van de Rijksbelastingen zou blijven. Ook de ten behoeve van de gemeente geheven belastingen dienden gewijzigd te worden. Schippers maakt vervolgens een uitstapje naar de Duitse rechtsgeschiedenis. Van belang was daarbij de belastingherziening van 1934 in Duitsland en de aanvulling daarop in 1936 waarbij de regeling van de zakelijk belastingen tot stand was gekomen, waaronder de ondernemingsbelasting. Deze Gewerbsteuer was een belasting van het bedrijf. De ondernemer van het bedrijf was de belastingplichtige. Voorwerp van de belasting was ieder bedrijf dat binnen het Rijk werd uitgeoefend. De Duitse Gewerbsteuer sprak van een bedrijfsbelasting. De Nederlandse belasting ging daarentegen uit van een ondernemingsbelasting. Volgens Schippers bestond er een onderscheid tussen beide begrippen. Dit was met name van belang bij de vraag of er sprake is van een wezenlijke bedrijfsverandering. Het Duitse stelsel was in dat geval juist dan de Nederlandse regeling.

¹⁰⁰ H.H. Schippers, 'Eenige opmerkingen naar aanleiding van de zakelijke belasting op het bedrijf', *WdB* 1943/3717, blz. 419-421 en *WdB* 1943/3718, blz. 427-430.

Volgens Schippers zou het Besluit op de Ondernemingsbelasting moeten worden uitgelegd in de zin van de Duitse Gewerbsteuer en in groter verband met de Einkommensteuer en de Körperschaftsteuer, die tot voorbeeld hadden gestrekt van de gelijksoortige Nederlandse belastingen. De rechtspraak van het Duitse Reichsfinanzhof was daarbij een onmisbaar hulpmiddel. Schippers gaf ook aan waartoe een uitlegging die zich uitsluitend baseert op de bepalingen van de Nederlandse belastingen zou leiden door middel van een uitspraak van de Raad van Beroep voor de directe belastingen te Alkmaar van maart 1943.¹⁰¹ De relevante rechtspraak van het Reichsfinanzhof met betrekking tot de zelfstandigheid van het verrichten van arbeid bespreekt hij daarna kort.

Een ander voorbeeld waaruit blijkt dat Schippers beïnvloed werd door de nationaalsocialistische opvattingen is te vinden in zijn onderschrift bij het artikel van A.L.F. Leverington. In het artikel had Leverington kritiek geuit op Schippers' denkwijze. Schippers was na het lezen van het artikel echter nog steeds van mening dat een ondernemingsbelasting een gelukkige vertaling was van de Duitse Gewerbsteuer. Deze belasting moest dan ook worden uitgelegd in verband met de aan de Duitse wet ten grondslag liggende rechtspraak en administratieve beslissingen. Ten slotte gaf Schippers aan dat de fiscale wet in de eerste plaats naar haar bedoeling zou moeten worden uitgelegd.

5.5 Conclusie

5.5.1 Beleid redactie

Het beleid van de redactie tijdens de Tweede Wereldoorlog kan omschreven worden als hybride. Zowel nazi-uitingen als uitingen van verzet waren in het blad terug te vinden. Dit is ook enigszins inherent aan het feit dat het Weekblad van oudsher vooral gericht was op medewerkers van het Ministerie van Financiën.

Op sommige punten werd er door de redactie stelling genomen ten aanzien van de belastingmaatregelen van de bezetter, met name Prinsen kan hier worden genoemd. Helaas werd dit op cruciale punten niet gedaan. Zo werd er geen commentaar geleverd op het Toetsingsarrest en het Zoengeldarrest en werden de artikelen van onder andere Von Brucken-Fock en Bruining niet bekritiseerd. Het artikel van Van den Berge was daarvoor een mooi toetskader geweest. Hierin werd immers duidelijk aangegeven wat de rechten en plichten van de bezetter waren op grond van het volkenrecht en de LOR.

¹⁰¹ De Raad van Beroep voor directe belastingen concludeerde in deze uitspraak dat een tussenpersoon in de bloembollenhandel een vrij beroep uitoefende, waardoor hij niet viel onder de bepalingen van het Besluit op de Ondernemingsbelasting. Deze conclusie was gebaseerd op enkele bepalingen uit het WvK. Volgens Schippers mocht de ondernemingsbelasting echter niet buiten toepassing worden gelaten ten aanzien van makelaars en dergelijke tussenpersonen. Deze oefenden volgens hem namelijk een zelfstandig bedrijf uit. De Raad had daarnaast te weinig rekening gehouden met de autonome opvatting van het bedrijfsbegrip in het fiscale recht. Deze opvatting is terug te vinden in de door Schippers aangehaalde uitspraken van het Reichsfinanzhof.

Kwalijk vind ik het ook dat ze een stuk van Bruining over de Nationale Ambtenaren Bond heeft geplaatst. Weliswaar werd er nadrukkelijk aangegeven dat het op verzoek was gebeurd, maar dat wil niet zeggen dat het plaatsen door de reactie niet aan te merken als accommodatie.

Al met al kan worden geconcludeerd dat de redactie van het Weekblad verschillende keren de mogelijkheid heeft gehad om zich uit te spreken over de belastingmaatregelen van de bezetter. Van deze kansen heeft ze helaas geen gebruik gemaakt.

5.5.2 *Artikelen*

Voor de oorlog waren er maar weinig artikelen in het Weekblad verschenen die betrekking hadden op de belastingmaatregelen in het Duitse Rijk. De artikelen die wel verschenen, waren met name gebaseerd op artikelen uit andere tijdschriften en kranten. Alleen Smeets heeft de belastingbons beschreven.

Ook uit de artikelen volgt een hybride opstelling. Er werden namelijk zowel publicaties van NSB'ers als publicaties gepubliceerd die aan te merken zijn als een vorm van verzet. De publicaties die geïnspireerd waren door de nazi-ideologie waren afkomstig van Bruining en in minder mate van Schippers. Uit de artikelen van Schippers zou men kunnen opmaken dat hij op zijn minst beïnvloed is door de nazi-ideologie. Wanneer men Nederlandse wetgeving zou uitleggen aan de hand van de Duitse belastingmaatregelen, zou men zeker te maken krijgen met paragraaf 1 van de Steueranpassungsgesetz, waarin gerefereerd werd aan de nationalistische wereldopvatting. Schippers' artikelen neigen dan ook naar collaboratie. Van accommodatie is in ieder geval sprake, omdat hij het de bezetter zo makkelijk maakt om de wetgeving te introduceren. Daarnaast vergemakkelijkt zijn reactie de aanvaarding van deze wetgeving bij het publiek.

Het artikel van Van den Berge is aan het begin van de oorlog geschreven. Men had toen het idee dat het allemaal wel zou meevallen. Belastingmaatregelen waren toen ook nog niet ingevoerd, waardoor het artikel niet als verzet kan worden gekwalificeerd. Van afzijdigheid is echter ook geen sprake. Het artikel geeft in feite een toetskader waaraan de maatregelen van de bezetter getoetst konden worden. Van dit toetskader wordt in de volgende bezettingsjaren echter geen expliciet gebruik meer gemaakt. Wanneer dit wel het geval zou zijn geweest, zou er in mijn ogen sprake zijn geweest van openlijk verzet.

In de andere artikelen is met name kritiek geuit op de hoge belastingdruk, zoals Hofstra met betrekking tot de omzetbelasting. De artikelen van A.L.F. Leverington uitten vooral kritiek op de publicaties van Schippers met betrekking tot de uitleg van de Nederlandse wetgeving naar de Duitse rechtspraak en wetgeving. Beide punten van kritiek zijn in mijn ogen aan te merken als verkapt verzet.

Hoofdstuk 6 Weekblad voor privaatrecht, notaris-ambt en registratie.

6.1 Inleiding

Het huidige Weekblad voor privaatrecht, notariaat en privaatrecht kende zijn voorganger in het Weekblad voor privaatrecht, notaris-ambt en registratie. Het blad werd uitgegeven voor rekening der 'Broederschap van Candidaat-Notarissen in Nederland en zijne koloniën'. Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag of in dit weekblad kritiek is geuit op de maatregelen van de bezetter. Allereerst geef ik kort aan wie er tijdens de oorlog als redacteur betrokken waren bij het blad en wat het beleid van de redactie was. Daarna geef ik een beschrijving van een aantal artikelen die in het WPNR zijn verschenen net voor, tijdens of net na de oorlog. In de laatste paragraaf geef ik een conclusie.

6.2 Redactie

Van 1933 tot en met juli 1941 bestond de redactie uit: Mr. E.M. Meijers, Dr. P.J.A. Adriani, Mr. J. Eggens en Mr. J.C. van Oven. Secretaris was R. Remmelts. Adriani was vervolgens tijdelijk hoofdredacteur in juli 1941. Hij werd opgevolgd door prof. Mr. PH.A.N. Houwing. Deze bleef hoofdredacteur tot 5 mei 1945. Na de oorlog bestond de redactie uit Meijers, Adriani, Eggens, Van Oven en Houwing. Hieronder geef ik een korte beschrijving gegeven van de redacteurs. Voor een beschrijving van Adriani verwijs ik naar hoofdstuk vier.

J. Eggens

Jannes Eggens werd geboren op 20 oktober 1891 in Utrecht. Hij doorliep het gymnasium te Utrecht, waarna hij rechten ging studeren aan de Universiteit van Utrecht. In 1916 slaagde hij hiervoor. In 1915 was hij al geslaagd voor het laatste gedeelte van het notariële staatsexamen. In 1917 promoveerde hij. Zijn loopbaan begon op het parket van het Hoog Militair Gerechtshof. Van 1919 tot 1922 was hij hier commies ter griffie van dit college. Hij was vervolgens als docent betrokken bij de opleiding voor het notariële staatsexamen. In die tijd schreef hij ook een aantal belangrijke artikelen voor het Weekblad. Met ingang van 1 januari 1927 werd hij hier redactielid van. In 1935 werd Eggens vervolgens benoemd tot hoogleraar in het Nederlands-Indisch burgerlijk recht en in het notariële recht aan de Rechtshogeschool te Batavia. Op 20 oktober 1945 keerde hij weer terug naar Nederland en nam hij zijn werk als redacteur weer op.

Hij werd vervolgens op 7 oktober 1946 benoemd tot bijzonder hoogleraar voor het burgerlijke recht aan het Indologisch instituut aan de Universiteit te Utrecht. De functie bleef hij bekleden tot de opheffing van deze instelling in 1954. Van 22 december 1950 tot 1 januari 1958 was hij tevens advocaat-generaal bij de Hoge Raad. In 1958 werd hij vervolgens hoogleraar in het burgerlijk recht, het recht op de industriële eigendom en het burgerlijk procesrecht aan de Universiteit van Amsterdam. Op 30 juli 1964 overleed hij te 's-Gravenhage.¹⁰²

Ph. A. N. Houwing

Phillippus Abraham Nicolaas Houwing werd op 21 oktober 1897 geboren in Amsterdam. Na het gymnasium ging hij in Leiden rechten studeren. In 1922 behaalde hij zijn doctoraal. Zijn loopbaan begon hij als redacteur bij het Vaderland in Rotterdam. In 1923 begon hij als advocaat in Rotterdam. In die tijd begon hij ook aan zijn proefschrift. Uiteindelijk promoveerde hij in 1939 bij Meijers. In hetzelfde jaar werd hij nog hoogleraar privaatrecht aan de Nederlandse Economische Hogeschool in Rotterdam.

Dit bleef hij totdat hij in 1955 benoemd werd tot lid van de Hoge Raad. Hier werkte hij tot 1967. In 1941 kwam hij terecht bij De pacht, het tijdschrift van de Nederlandse pachtraad. In hetzelfde jaar werd hij hoofdredacteur van het Weekblad.¹⁰³ De toenmalige redactie trad in juli van dat jaar namelijk af om de Broederschap der Candidaat-Notarissen en het Weekblad te 'redden'. Bij de terugkeer van de oude redactie in 1945, bleef Houwing aan als redacteur. Hij bleef redacteur tot 1974. In dat jaar werd hij ereredacteur van het nieuwe WPNR.¹⁰⁴ Hij overleed op 27 december 1985.

E.M. Meijers

Eduard Maurits Meijers werd geboren in Den Helder op 10 januari 1880. Hij bezocht tot 1897 het gymnasium te Amsterdam en studeerde vervolgens rechten aan de Universiteit van Amsterdam. Op 3 april 1903 promoveerde hij. Zijn proefschrift was getiteld 'Dogmatische rechtswetenschap'. Hij werkte als advocaat in Amsterdam, voordat hij in najaar van 1910 hoogleraar in het Nederlands burgerlijk recht en het internationaal privaatrecht aan de Leidse universiteit werd. Zijn inaugurele reden had als titel 'De taak der rechtswetenschap ten aanzien der vrije rechtspraak.'

¹⁰² W.M. Peletier, 'Eggen, Jannes (1891-1964)', In Biografisch Woordenboek van Nederland. < www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/eggen [03-12-2009]>

¹⁰³ 'De pachtwet en het oude BW, daar ben ik aan gehecht. Mr. Ph. A.N. Houwing in gesprek met prof. Mr. P. de Haan en mr. J. Rombach', *Agrarisch recht* 46^e jaargang, nummer 7, juli 1986, blz. 356-361.

¹⁰⁴ C.J.H. Brunner, 'Houwing als man van de wetenschap', *Agrarisch recht* 46^e jaargang, nummer 7, juli 1986, blz. 381-386.

Vanwege zijn Joodse afkomst werd hij op 26 november 1940 door de bezetter van zijn functie als hoogleraar ontheven. Op 7 augustus 1942 werd hij gevangen genomen en naar Westerbork overgebracht. In september 1944 werd hij naar het concentratiekamp Theresienstadt getransporteerd. Hij overleefde het kamp en kwam op 25 juni 1945 terug in Leiden. In 1947 kreeg hij de opdracht tot het ontwerpen van een nieuw Burgerlijk Wetboek. Op 6 april 1954 diende hij een Ontwerp voor de eerste vier boeken in. Uit de toelichting bleek dat het totale ontwerp 9 boeken zou beslaan. Op 25 juni 1954 overleed hij echter te Leiden. Voorlopige concepten voor de andere boeken lagen ten grondslag aan de totstandkoming van deze boeken. Vanaf de terugkeer van de redactie in 1945 tot aan zijn dood heeft Meijers deel uitgemaakt van de redactie van het WPNR.¹⁰⁵

J.C. van Oven

Julius Christiaan van Oven werd op 17 november 1881 geboren in Dordrecht. Hij doorliep allereerst de HBS in Dordrecht, waarna hij in 1900 het examen gymnasium-A aflegde. Vervolgens studeerde hij rechten aan de Universiteit van Amsterdam. Op 15 december 1905 promoveerde hij. Vervolgens ging hij korte tijd de advocatuur in, waarna hij redacteur-buitenland werd van *Het Nieuws van den Dag*. In 1917 werd hij vervolgens hoogleraar aan de Groningse universiteit. In 1924/1925 gevolgd door het hoogleraarschap in het Romeinse recht aan de Universiteit van Leiden. In 1925 werd het Nederlands Juristenblad opgericht, waar hij eerst als enig redacteur en later als verantwoordelijk redacteur werkzaam was. Vanaf 1930 was hij tevens mederedacteur van het WPNR. In de oorlog was Van Oven ‘aetate deceanus’ aan de universiteit.¹⁰⁶ Hij gaf leiding aan het principiële verzet van de faculteit tegen de maatregelen van de bezetter tot de algehele sluiting van de universiteit. In september 1942 werd hij verbannen naar Boekeloo vanwege zijn standvastige houding. Hij bleef tot einde van de oorlog in Boekeloo. Van Oven kreeg zijn emeritaat als hoogleraar in 1952. In februari 1956 werd hem gevraagd om minster van Justitie L.A. Donker op te volgen, omdat deze vier maanden voor de verkiezingen was overleden en er een belangrijk wetsontwerp in de Tweede Kamer aanhangig was dat op Van Ovens gebied lag. Na het ministerschap ging hij door met het publiceren van artikelen. Op 15 maart 1963 overleed hij te Leiden.¹⁰⁷

¹⁰⁵ R. Feenstra, ‘Meijers, Eduard Maurits (1880-1954)’, in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. < www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/meijers [10-11-2009]>

¹⁰⁶ Interim decaan

¹⁰⁷ R. Feenstra, ‘Oven, Julius Christiaan van (1881-1963)’, in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. < www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/oven [13-03-2008]>

6.3 **Beleid Redactie**

6.3.1 *Eigen stelling name*

De redactie van het WPNR kende slechts één redactielid dat gespecialiseerd was in het belastingrecht: Adriani. Te verwachten viel dan ook dat Adriani stelling had genomen ten aanzien van de door de bezetter ingevoerde belastingmaatregelen. Uit zijn inleiding bij de rubriek ‘Beschouwingen over de nieuwe belastingen’ blijkt dat hij inderdaad stelling heeft genomen.¹⁰⁸ In deze rubriek besprak hij de nieuwe belastingen, die in het Verordeningsblad voor het bezette Nederlands gebied waren verschenen. Deze belastingen waren ingevoerd zonder iets van de voorbereiding te hebben vernomen en zonder toelichting, aldus Adriani. In de rubriek trachtte hij zoveel mogelijk het onderlinge verband tussen de nieuwe belastingen tot zijn recht te doen komen. Ook sloot hij waar mogelijk aan bij het Duitse belastingrecht, omdat dit volgens hem verhelderend kon werken.

Een ander voorbeeld is het antwoord van Adriani op een rechtsvraag in 1941 in nummer 3759.¹⁰⁹ De vraag werd gesteld of er bij waardebepaling voor de aangifte vermogensbelasting rekening moest worden gehouden met de dreiging van de aantasting van Joodse rechten. De vraagsteller doelde hierbij op de Verordeningen waarbij de eigendomsrechten van het Joods geldelijke vermogen en het grondbezit door de bezetter wordt beperkt. Hij constateerde ook dat in Duitsland reeds voor 1 mei 1941 soortgelijke maatregelen waren toegepast.

Duitsland kende het zogenaamde ‘Arisierungsprogramm’. Op grond van dit programma moesten Joodse ondernemingen in handen komen van ariërs, waardoor de economie Jodenvrij zou worden. In eerste instantie gebeurde deze verkoop van een onderneming vrijwillig. In de loop van 1938 werden de maatregelen steeds strenger en werd het voor Joden verboden om een onderneming te houden. Bij de verordening van 3 december 1938 dienden de joden hun effecten aan te geven en gold er een beschikkingsverbod voor juwelen, sierraden en kunstvoorwerpen. Op 26 april 1938 was al bekendgemaakt dat de joden verplicht waren om een vermogen aan te geven. Buitenlandse joden diende hun Duitse vermogen aan te geven. Wanneer men niet voldeed aan deze verplichtingen, kon een gevangenisstraf en een boete worden opgelegd

Nederland kende soortgelijke verordeningen. Zo dienden Joden op grond van de Liro-verordening van 8 augustus 1941 al hun vermogen aan de Liro over te dragen. Contant geld en cheques moesten gestort worden op een rekening, tegoeden en deposito’s bij (spaar)banken moesten worden overgeschreven en effecten moesten in depot worden gegeven.

Op grond van de tweede Liro-verordening van 21 mei 1942 werden de joden gedwongen hun goud-, platina-, zilver- en kunstvoorwerpen in te leveren. Hetzelfde gold voor bewerkte en onbewerkte (half)edelstenen en parels. De individuele rekeningen werden vanaf 1943 opgeheven en gestort op een ‘Sammelkonto’. De joodse eigenaren konden hierdoor niet meer bij hun bezittingen.

Bron: J. van Geffen, *De heffing van successierecht van Joden als gevolg van de Tweede Wereldoorlog*,

¹⁰⁸ P.J.A. Adriani, ‘Beschouwingen over de nieuwe belastingen’, *WPNR* 1941/3708, blz.17-21.

¹⁰⁹ ‘Rechtsvragen’, *WPNR* 1941/3759, blz. 17-18.

Adriani beantwoordde de vraag met betrekking tot onroerende goederen ontkennend, omdat de wet aangifte van de verkoopwaarde eiste. Persoonlijke omstandigheden zouden hier geen invloed op hebben. Voor andere zaken moest echter de geldswaarde worden aangegeven.

Hierbij was de draagkracht van de belastingplichtige op een bepaald moment van belang. Adriani was van mening dat de draagkracht op 1 mei niet beïnvloed kon worden door de maatregelen van de bezetter. Er was op dat moment nog geen reden om af te waarden. Men zou uit de manier van schrijven, kunnen opmaken dat de draagkracht na 1 mei wel beïnvloed werd door deze maatregelen, waardoor afwaardering wel tot de mogelijkheden behoorde.

De rechtsvraag kreeg een vervolg in WPNR 3774.¹¹⁰ De vraagsteller vroeg zich ditmaal af of bij de aangifte vermogensbelasting 1942 wel rekening moet worden gehouden met de omstandigheden. Hij gaf daarbij aan dat er inmiddels sprake was van feiten in plaats van mogelijkheden.

Adriani antwoordde de inzender dat hij zich tot het Departement van Financiën moest wenden voor een positief antwoord. Wel gaf hij zijn persoonlijke opvatting. Wanneer de wet bindende schattingsregels bevatte, was volgens Adriani het antwoord daar te vinden. Slechts in een aantal gevallen kon de beperking van betekenis zijn. De invloed in een percentage uitdrukken was volgens Adriani niet mogelijk. Afwaardering was dus in sommige gevallen mogelijk.

6.3.2 *Samenstelling redactie*

In 1941 is de voltallige redactie gestopt. De reden hiervoor werd niet in het vakblad gepubliceerd. Waarschijnlijk moest Meijers vanwege zijn Joodse afkomst stoppen als redacteur en zijn de overige redactieleden solidair met hem geweest. Slechts uit de titelpagina kon men afleiden dat er een redactiewisseling had plaatsgevonden. Zo werden alle redacteurs in nummer 3731 van 28 juni 1941 nog genoemd, terwijl op de titelpagina van nummer 3732 van 5 juli 1941 alleen Adriani als tijdelijks hoofdredacteur werd genoemd.¹¹¹ Op de titelpagina van nummer 3736 prijkt ineens de naam van Houwing als hoofdredacteur.

¹¹⁰ 'Rechtsvragen', WPNR 1942/3774, blz. 138.

¹¹¹ Adriani bleef tijdens de Tweede Wereldoorlog hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam.

6.3.3 *Rechtvaardiging achteraf*

Het WPNR werd tijdens de Tweede Wereldoorlog voor het laatst uitgegeven op 30 september 1944. Pas op 20 oktober 1945 verscheen het blad weer. Deze eerste uitgave na de oorlog begon met een artikel van het hoofdbestuur.¹¹² Allereerst werd de oorlogsvoering door de Duitsers bekritiseerd. Het bestuur was verontwaardigd over het onrecht dat de Nederlanders was aangedaan. De onderdrukingsmethoden van de vijand waren vele malen erger dan de eigenlijke oorlogshandelingen. De ‘biologische oorlogsvoering’ werd aangemerkt als moord met voorbedachten rade.¹¹³ Vervolgens werd stilgestaan bij alle slachtoffers binnen de kring van het broederschap en werd ingegaan op de invloed van de oorlog op de redactie. Het hoofdbestuur beschreef de situatie als volgt: *“tot het midden van het jaar 1941 konden zij hun taak betrekkelijk ongestoord blijven vervullen. Toen kwamen de zorgen voor het Weekblad. Tot dien tijd had de Redactie zijn kolommen zonder veel moeite vrij weten te houden van wat de nationaal-socialistische verraderskliek in navolging van den vijand als „nieuwe orde” propageerde.”*

Ze beschreef vervolgens hoe belastingambtenaar Bruining¹¹⁴, volgens de redactie een felle NSB’er, een brutaal en minderwaardig stuk inzond dat door de redactie werd geweigerd. Bruining zocht het hogerop, waardoor het optreden van een verantwoordelijke hoofdredacteur werd verlangd. Daarnaast dreigden er maatregelen tegen de redacteurs Meijers en Van Oven. De redactie besloot daarom af treden om het WPNR en het Broederschap te redden. Het hoofdbestuur zweeg, omdat ze anders het nagestreefde doel in gevaar zou brengen. Het WPNR zou daarom worden voortgezet, zolang het objectieve karakter gehandhaafd kon worden. De verschijning moest pas in oktober 1944 worden gestaakt op grond van technische problemen.

Het artikel ging verder met een dankwoord aan prof. Houwing, prof. Adriani en notaris Martens. Daarna werd ingegaan op de zorgen voor het Broederschap zelf. Als laatste hoopte het hoofdbestuur met een ongerepte Broederschap en een herrezen weekblad mee te werken aan de geestelijke herrijzing van het vaderland.

¹¹² F. Kleyn en R. Remmelts, ‘1940-1945’, *WPNR* 1945/3900, blz. 1-2.

¹¹³ Met biologische oorlogsvoering doelt de redactie op de Hongerwinter. In het dichtbevolkte, niet bevrijde Westen van het land heerste in de winter van 1944-1945 hongersnood. Overigens werd niet alleen de levering van voedsel door de Duitsers stop gezet. Ook de levering van gas, kolen en elektriciteit werd opgeschort. Velen stierven aan de gevolgen van deze schaarste.

¹¹⁴ J.D. Bruining was inspecteur der belastingen te Amersfoort.

6.4 Publicaties

6.4.1 Inleiding

Het WPNR was in tegenstelling tot andere bladen niet alleen gericht op het belastingrecht, maar ook op het privaatrecht en het notarisambt, zoals de naam al zegt. Bij mijn onderzoek heb ik mij beperkt tot het belastingrecht. In deze paragraaf bespreek ik de belangrijkste en/of opvallendste artikelen die zijn verschenen in de verschillende perioden.

6.4.2 1933-mei 1940

In 1933 en 1934 vonden er wel vergelijkingen plaats met de Duitse jurisprudentie, literatuur en wetten. Kritiek werd echter niet geuit. Hetzelfde geldt voor een bijdrage in 1935 van P.J.A. Adriani met betrekking tot wijzigingen in het buitenlandse belastingrecht. Ook het Duitse belastingrecht werd hierin besproken. Op grond van §1 van de *Steueranpassungsgesetz* werd de belastingwetgeving naar nationaalsocialistische wereldopvatting uitgelegd.¹¹⁵

Opvallend is het artikel van H.H. Schippers over de moderne belastingpolitiek in Duitsland. Het artikel behandelt het ‘*Neue Finanzplan*’ dat op 27 maart 1939 in het *Reichssteuerblatt* door de Staatssecretaris bij het Rijksministerie van Financiën was uiteengezet. Er volgde een uitgebreide beschrijving van de twee verschillende *Steuergutscheine*. De werking werd vervolgens aan de hand van een voorbeeld duidelijk gemaakt. Schippers leverde ook kritiek. De *Steuergutscheine* zorgden weliswaar voor een verhoogde afschrijving op bedrijfsmiddelen, maar de ondernemer was hier slechts gedeeltelijk mee gebaat. Tevens zou er teveel aan een onzekere toekomst zijn overgelaten. Schippers constateerde ook dat de regeling een uitgesproken propagandistisch karakter had en in het teken stond van de nationaalsocialistische wereldbeschouwing, maar hier ging hij niet verder op in.¹¹⁶

Net voor de Duitse inval schreef Adriani meerdere artikelen met betrekking tot de toepassing van het belastingrecht in het geval van onzekere factoren.¹¹⁷ In één van deze artikelen ging hij in op het verschil tussen het Nederlandse en Duitse inkomstenbelastingstelsel.¹¹⁸ Hierbij komt ook paragraaf 1 van het *Steueranpassungsgesetz* aan bod. De belastingwetten en de tot belastingheffing aanleiding gevende feiten moesten naar nationaalsocialistische wereldopvatting worden uitgelegd. Hij constateerde dat er op deze wijze een zekere druk werd uitoefenend tot zuivering van het Duitse bedrijfsleven. Hij ging hier echter niet verder op in.

¹¹⁵ P.J.A.A. Adriani, ‘Wijzigingen in buitenlands belastingrecht.’, *WPNR* 1935/ 3422, blz. 351-352

¹¹⁶ H.H. Schippers, ‘Moderne belastingpolitiek in Duitsland.’, *WPNR* 1939/3617, blz. 180-182

¹¹⁷ P.J.A. Adriani, ‘Toepassing van het belastingrecht in geval van onzekerheid omtrent de factoren’, *WPNR* 1940/3664, blz. 113-117, *WPNR* 1940/3665, blz. 129-132, *WPNR* 1940/3666, blz. 145-147 en *WPNR* 1940/3667, blz. 161-164.

¹¹⁸ P.J.A. Adriani, ‘Toepassing van het belastingrecht in geval van onzekerheid omtrent de factoren II’, *WPNR* 1940/3665, blz. 129-132.

6.4.4 De naoorlogse periode

In WPNR 4035 is een artikel opgenomen van H.H. Schippers met betrekking tot de uitleg van fiscale normen.¹¹⁹ Volgens Schippers vond er een vreedzame revolutie plaats ten aanzien van het rechtsleven. Dit werd tot uitdrukking gebracht in de van overheidswege gegeven normen. Er was daarin sprake van een gewijzigde opvatting omtrent de verhouding tussen staat en individu. Niet alleen de wetgevende macht, maar ook de uitvoerende en rechtsprekende instanties zouden volgens de schrijver moeten meewerken aan de verwezenlijking van de in de overheidsnormen tot uitdrukking gebrachte streven. Vooral de Hoge Raad moest het in het artikel ontgelden. Zo was Schippers het er niet mee eens dat de leden werden benoemd op aanbeveling van de andere leden. Hij noemde dit een standselement dat remmend kon werken op een gezonde staatkundige ontwikkeling. In mindere mate zou dit ook gelden voor de raden van beroep voor de directe belastingen. De belastingwet zou zijn gehanteerd als de oplossing van een kruiswoordraadsel. Daarnaast werd het elementaire beginsel, belasting zorgt voor geld in de schatkist, uit het oog verloren. Ook dienden volgens Schippers de fiscale wetten historisch te worden geïnterpreteerd, mede omdat er geen parlementair overleg was gevoerd en ontleend waren aan de Duitse wetten van 1925. Hij gaf hierbij een drietal voorbeelden van ons hoogste rechtscollege. Twee van de drie uitspraken hadden betrekking op de toepassing van artikel 41 van het Besluit IB 1941 met betrekking tot buitengewone lasten. Schippers was van mening dat de Hoge Raad niet voldoende rekening hield met de sociale ontwikkeling van het belastingrecht. Ons hoogste rechtscollege zou zich te veel op een formeel standpunt plaatsen. Een historische interpretatie van het voorschrift zou volgens Schippers moeten leiden tot een onderzoek naar de aard van de Duitse bepalingen. De schrijver concludeerde dan ook dat er een offer moest worden gebracht aan het beginsel van de scheiding der machten.

Het artikel kende ook een onderschrift van de redactie. De redactie was het namelijk hartgrondig oneens met het artikel. Weliswaar dienen wetten volgens de redactie toegepast te worden in de geest van de wetgever, maar wetstoepassers die zijn opgegroeid in een tijd die beheerst werd door een andere geest dan die van de wetgever, zouden volgens de redactie niet de juiste personen zijn om de in de nieuwe wetten neergelegde denkbeelden uit te voeren. De Duitse wetgever wilde volgens de redactie slechts geld onttrekken aan het Nederlandse volk. Een Nederlandse jurist zou niet moeten verdedigen dat een Nederlandse rechter Nederlandse wetten behoorde toe te passen in Duits nationaalsocialistische geest. De redactie vervolgt: *“ er is inderdaad uit dit artikel niet anders te lezen dan dat de „veranderde tijdsgeest” welke de toepassing der nieuwe belastingwetgeving behoort te beheersen [...] de geest [is] der Nieuwe Orde, welke zegeningen wij gedurende vijf bange bezettingsjaren hebben leren kennen.”*

¹¹⁹ H.H. Schippers, ‘Uitlegging van fiscale normen’, WPNR 1948/4035, blz. 175-178.

‘Duits’ vond de redactie ook de pijlen tegen de onafhankelijke rechter in belastingzaken en de opvatting dat uitkeringen aan familieleden besteding van inkomen zouden zijn. De redactie gaf aan dat zij het artikel had geplaatst, omdat een fiscale ambtenaar zulke gedachten moest kunnen uiten. Hij bewees daarmee zelfs de openbare zaak een dienst, volgens de redactie, omdat er meerdere ambtenaren zo dachten, maar niet zo eerlijk en openhartig waren om er over te schrijven. De redactie merkt daarover op: *“Ja, in de Memorie van Toelichting op menig wetsontwerp van na de bevrijding ontmoeten wij dezelfde geest, zich uitend in de angstvallige uitsluiting van bemoeienis van de onafhankelijke rechter met de betreffende zaken – ook al gaan deze in waarheid om vragen van rechtvaardige belangenafweging – met de gratuite bewering, dat zij „louter van bestuurlijke aard” zouden zijn.”*

Niet alleen de redactie reageerde op de stellingen van Schippers. Ook Van Hasselt doet dit in WPNR 4040.¹²⁰ De schrijver was van mening dat het artikel van Schippers niet misstaan had op de schrijftafel van Göebbels. Hij was zeer te spreken over de bestrijding door de gehele redactie van het WPNR. De passages welke tot verzet uitlokten waren volgens Van Hasselt te talrijk, daarom maakte hij slechts enkele opmerkingen van fiscale aard.

Allereerst ging hij in op de stelling dat de geldende wetten de levensbeschouwing van het volk tot uitdrukking brachten. Hij was het hiermee oneens, omdat de fiscale wetten geen uitdrukking van de volkswil waren, want het parlementair overleg ontbrak. Dat de Staten-Generaal deze wetten stilzwijgend hadden aanvaard was volgens hem ook geen argument. De volksvertegenwoordigers verkeerden namelijk in moeilijke omstandigheden, waarbij ze de continuïteit van de voorschriften en van leiding belangrijker achtten. Uit de geschiedenis konden daarnaast niet zulke gewichtige consequenties worden getrokken als een fundamentele wijziging van de trias politica. Als tweede ging de schrijver in op de kritiek die Schippers had geuit op de Hoge Raad. Hij gaf aan dat het mogelijk was dat het college moeilijkheden ondervond bij het hanteren van de nieuwe belastingvoorschriften. Daarnaast was het in de civiele jurisprudentie al geruime tijd het streven om de redelijkheid en billijkheid een grote rol te laten spelen bij het rechtsoordeel.

Ook was het niet elegant om het college te veroordelen, omdat het weigerde een methode te gebruiken die volgens Van Hasselt omschreven kon worden als: *‘Make money my son, make money, honestly if you can, but make it.’* Verder ging hij nog in op één van de door Schippers genoemde arresten, welke volgens hem het rechtsgevoel volkomen bevredigde.

Als laatste ging Van Hasselt in op de vraag of Schippers zich wel gerealiseerd had wat zijn artikel te weeg zou kunnen brengen. Het ging daarbij om de verhouding tussen de administratie en de belastingplichtigen en op de beoordeling van de fraude door justitie. Fraudezaken waren door de oorlog en de sterk verhoogde tarieven toegenomen, maar dit betekende niet dat de inspecteur iedere belastingplichtige als een bedrieger zou moeten zien.

¹²⁰ Van Hasselt, ‘Uitlegging van fiscale normen’, WPNR 1948/4040, blz. 217-218.

6.5 Conclusie

6.5.1 Beleid redactie

Het beleid van de redactie van het WPNR ten aanzien van het belastingmaatregelen kan worden aangemerkt als afzijdig. In het vakblad verschenen namelijk weinig uitingen van nationaalsocialistische origine. Wel werd er hier en daar kritiek geleverd op de belastingmaatregelen van de bezetter. De redactie nam weliswaar in bepaalde gevallen stelling, maar dit was beperkt. Slechts kort stipte Adriani in zijn inleiding bij de rubriek 'Beschouwingen over de nieuwe belastingen' aan dat deze belastingen niet volgens de juiste wijze tot stand waren gekomen. Ook de antwoorden van Adriani op de rechtsvragen kunnen niet echt overtuigen. Adriani kon zich bij het eerste antwoord nog verschuilen achter het feit dat de maatregel nog niet was ingevoerd. Uit het antwoord zou men mogelijk kunnen opmaken dat de draagkracht na 1 mei wel beïnvloed kon worden door de maatregelen. Het antwoord op de tweede rechtsvraag bevatte wel zijn persoonlijke opvatting, ondanks dat hij aangaf dat de inzender zich beter tot het Departement van Financiën kon wenden. Kortom, de antwoorden van Adriani hadden duidelijker gekund. Ze waren een uitgelezen kans om kritiek te uiten op de belastingmaatregelen van de bezetter inzake de Jodenvervolgung.

Nationaalsocialistische uitingen waren nauwelijks te vinden in het blad. Hetzelfde geldt min of meer voor uitingen van verzet in de vorm van artikelen uit andere tijdschriften. Mijn inziens hadden er meer uitingen van verzet mogen worden opgenomen. Tijdens de oorlog stopte de voltallige redactie. Hierover werd tijdens de Tweede Wereldoorlog niets gezegd. Dit gebeurde pas op 20 oktober 1945. Reden van het aftreden van de redactie zou zijn gelegen in het redden van het WPNR en de Broederschap nadat Bruining publicatie van zijn artikel had proberen af te dwingen. Ik kan me echter ook goed voorstellen dat de reden gelegen was in het verplicht aftreden van de Joods redacteur Meijers. Het vakblad bleef daarna echter wel verschijnen. Wanneer dit niet het geval zou zijn geweest, zou er in mijn ogen sprake zijn van verzet.

De reactie van de redactie op het artikel van Schippers na de oorlog kan opvallend worden genoemd. De redactie reageerde namelijk zeer scherp op de uitlatingen van Schippers. Een dergelijke reactie had ik ook graag tijdens de Tweede Wereldoorlog willen zien.

6.5.2 *Publicaties*

Voor de oorlog werd er weinig gepubliceerd met betrekking tot Duitse jurisprudentie, literatuur en wetten. Zelfs Adriani, die sterk internationaal georiënteerd was, schreef weinig over de situatie in Duitsland. Het Steueranpassungsgesetz kwam meerdere malen aan bod, maar de fiscale consequenties van de wet - en in het bijzonder van paragraaf 1 - werden niet besproken.

Tijdens de bezetting zijn er veel artikelen te vinden waarin commentaar wordt geleverd om de maatregelen van de bezetter, maar dan met name op het gebied van het civiele en notariële recht en spijtig genoeg niet ten aanzien van het belastingrecht. Uit het artikel van H.H. Schippers dat gepubliceerd werd na de Tweede Wereldoorlog zou men op kunnen maken dat er, ook na de Tweede Wereldoorlog, nog mensen waren die beïnvloed werden door de nazi-ideologie. In zijn ogen speelde de wetgeving en rechtspraak die tijdens de Tweede Wereldoorlog was geweest nog steeds een grote rol. De rechterlijke macht zou volgens hem dan ook de historische interpretatiemethode moeten gebruiken.

Gelukkig gaf de redactie duidelijk aan het hier absoluut niet mee eens was. Ze had het artikel echter opgenomen, omdat ze vond dat een belastingambtenaar zulke gedachten moest kunnen uiten. Ook Van Hasselt reageerde fel op de stellingen van Schippers. Van Hasselt had dit echter ook al tijdens de Tweede Wereldoorlog kunnen doen, maar heeft dit toen nagelaten.

Hoofdstuk 7 De naamloze vennootschap: maandblad voor den ondernemingsvorm en het bedrijfswezen in Nederland en Nederlands Indie

7.1 Inleiding

De Naamlooze Vennootschap is samen met TVVS in 1999 gefuseerd tot het blad ondernemingsrecht. Het blad verscheen maandelijks.¹²¹ Allereerst geef ik een korte biografie van de redactieleden net voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Daarna ga ik in op het beleid van de redactie, waarna ik een aantal publicaties bespreek die in het vakblad zijn verschenen. Vervolgens ga ik in de laatste paragraaf in op de vraag in hoeverre het blad kritiek uitte op de maatregelen van de bezetter.

7.2 Redactie

De reactie bestond vanaf de vijftiende jaargang uit E.J.J. van der Heijden en N.J. Polak. Nieuwe redactieleden kwamen er pas bij de twintigste jaargang (1941-1942). Het ging daarbij om C.W. Bodenhausen, R.A. Dijkers, W.C.L. van der Grinten, H.J. Hofstra en H.F.A. Völlmar. In dezelfde jaargang stopte Polak en overleed Van der Heijden. Ook Bodenhausen stopte nog in dezelfde jaargang. Na de oorlog kwam Polak weer terug en vertrok H.F.A. Völlmar.

C.W. Bodenhausen

Christiaan Wilhelm Bodenhausen werd geboren op 24 juni 1869 in Leeuwarden. Van 1891 tot en met 1914 was hij werkzaam bij de belastingdienst, eerst als surnumerair later als ontvanger en inspecteur. Vervolgens was hij van 1914 tot en met 1921 directeur van de gemeentebelastingen te Amsterdam. Van 10 oktober 1929 tot en met 3 maart 1931 was hij lid van de Raad van Nederlandsch-Indie. Op 4 maart 1931 werd hij vicepresident van deze Raad. Deze functie had hij tot 26 april 1933. Net voor de oorlog was hij minister van Financiën in het vijfde kabinet-Colijn. Hij overleed op 8 april 1966 in Bloemendaal.¹²²

¹²¹ Van 1984-1988 tweemaandelijks

¹²² N. Japikse en H. Brugmans, *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld*, Amsterdam: Van Holkema & Warendorf 1938, blz. 163.

R.A. Dijker

Vanaf 1945 was hij Hoogleraar in de Accountancy aan de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam. Hij overleed op 5 oktober 1948.¹²³

W.C.L. van der Grinten

William Christiaan Leonard van der Grinten werd op 7 september 1913 geboren in Nijmegen. Hij studeerde rechten aan de Nijmeegse universiteit, waar ook zijn vader doceerde. In 1934 werd hij advocaat in Arnhem, nadat hij zijn meesterstitel had behaald. Vervolgens vertrok hij in 1936 naar Rotterdam om bedrijfsjurist bij Unilever te worden. Hij promoveerde in 1937 op een studie naar de rechtmatigheid van de doodstraf. In 1940 werd hij medewerker en in 1942 redacteur van De Naamloze Vennootschap. Na de oorlog werd Van der Grinten hoofd Bureau Rotterdam van het Nederlands beheerinstituut om vervolgens werkzaam te zijn als staatssecretaris in het kabinet Drees-Van Schaik. Het kabinet valt en hij wordt in 1951 benoemd tot hoogleraar in het burgerlijk en handelsrecht aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg. Een jaar later wordt hij kroonlid van de SER. In 1957 werd hij vervolgens hoogleraar burgerlijk recht aan de Universiteit van Nijmegen. Hij overleed op 1 juni 1994 te Nijmegen.¹²⁴

E.J.J. van der Heijden

Egidus Johannes Josephus van der Heijden werd geboren op 12 augustus 1885 in Gouda. Hier doorliep hij het gymnasium. Vervolgens studeerde hij rechten in Utrecht. In 1908 promoveerde hij en werd hij advocaat in Rotterdam. Op 17 oktober 1923 werd hij gewoon hoogleraar in het Burgerlijk Recht, het Handelsrecht en het Oudvaderlands recht aan de Universiteit van Nijmegen. In 1921 was hij één van de oprichters van de De Naamloze Vennootschap. Hij overleed op 24 mei 1941 te Nijmegen na een slopende ziekte.¹²⁵

¹²³ 'Prof. R.A. Dijker', *De NV* 1948-1949, nr. 8, blz. 133.

¹²⁴ <www.ru.nl/rechten/over_de_faculteit/facultaire/de_grootmeesters/w_c_l_van_der/>

¹²⁵ G.C.J.J. van den Bergh, 'Heijden, Egidus Johannes Josephus van der (1885-1941)', In *Biografisch Woordenboek van Nederland*. <www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/heijden>

H.J. Hofstra

Hendrik Jan Hofstra werd geboren op 28 september 1904 in Amsterdam. In 1922 slaagt hij voor de vijfjarige HBS, waarna hij werd aangewezen als kandidaat-surnummerair van de Directe Belastingen, Invoerrechten en Accijnzen. Hij werd surnummerair in 1926, nadat hij geslaagd was voor het examen. Hofstra was van 1933 tot 1939 inspecteur op de afdeling Directe Belastingen van het ministerie van Financiën. Op 16 november 1939 werd hij op eigen verzoek eervol ontslagen, waarna hij werkzaam was als belastingconsulent bij Loyens en Volkmaer te Rotterdam. Na de oorlog was hij directeur van de Centrale Arbeidersverzekeringsbank N.V. en van de N.V. de Centrale Algemene Verzekeringsmaatschappij. In die tijd was hij ook lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. In 1956 werd Hofstra benoemd als minister van Financiën. Van 12 oktober 1956 tot 22 december 1958 vervulde hij dit ambt. Hofstra was van september 1966 tot oktober 1974 hoogleraar belastingrecht aan de Universiteit van Leiden. Op 16 februari 1999 overleed hij te Wassenaar.¹²⁶

N.J. Polak

Nico Jacob Polak werd geboren op 18 augustus 1887 in Rotterdam. Na de HBS en de Hogere Handelsschool in Rotterdam werd hij opgeleid voor de effectenhandel. Daarnaast studeerde hij voor accountant. Zijn belangstelling voor de belastingwetenschap werd gewekt tijdens de Eerste Wereldoorlog toen hij werkte bij de Belasting-Accountantdienst. Vervolgens studeerde hij aan de Nederlandsche Handels-Hoogeschool, waar hij op 19 oktober 1921 promoveerde. In hetzelfde jaar werd hij al benoemd tot gewoon hoogleraar in de bedrijfsleer aan de hogeschool. Hij overleed op 17 augustus 1948 in Rotterdam.¹²⁷

¹²⁶

<minfin.nl/Organisatie/Geschiedenis_ministerie_van_Financi%C3%ABn/Oud_bewindslieden_van_het_ministerie_van_Financi%C3%ABn/H_J_Hofstra>

¹²⁷ R. Burgert, 'Polak, Nico Jacob (1887-1948)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*.
<www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn3/polak>

H.F.A. Völlmar

Samen met onder andere S.A. van Lunteren¹²⁸ en J.P. de Prez¹²⁹ werkte Völlmar als lid van de Landesgruppe Niederlande van de Internationale Rechtskamer mee aan een vertaling van het Burgerlijk Wetboek. Völlmar was advocaat in Den Haag en raadsheerplaatsvervanger in het Haagse gerechtshof en het Economische Gerechtshof.¹³⁰

7.3 Beleid van de redactie

7.3.1 Eigen stellingname

De redactie van de NV kende een tweetal belastingspecialisten, te weten Bodenhausen en Hofstra. Bodenhausen was slechts korte tijd lid van de redactie, waardoor een stellingname op belastinggebied met name van Hofstra viel te verwachten. Hofstra nam ook inderdaad stelling ten aanzien van een aantal belastingen. Zo ging hij in ‘De nieuwe fiscale positie van de NV’ in op het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942, het Besluit VPB 1942 en het Besluit op de Vermogensbelasting 1942.¹³¹ Hij constateerde dat de Duitse Steuerreform van 1934 in hoge mate tot voorbeeld van de nieuwe besluiten had gestrekt. De belastingen zorgden voor een zeer aanmerkelijke verzwaring van de belastingdruk. Zo waren de tarieven hoger dan die van de winstbelasting en was de toepassing van de wet verscherpt, waardoor vrijstellingen waren beperkt of vervallen. In Nederland was daarnaast een Mindestbesteuerung ingevoerd die kon leiden tot een ongelijkmatige belastingheffing. Hofstra constateerde ook dat de nieuwe verordeningen aanmerkelijk ingewikkelder en moeilijker waren dan het Besluit WB 1940. Daarnaast was de opbouw van het belastingstelsel als geheel veel gecompliceerder geworden. Deze wijzigingen hadden een zeer belangrijke invloed op de fiscale positie van de N.V. De belastingheffing zou onder andere een groter deel van de aandacht van de NV opeisen dan voorheen. Grote vennootschappen hadden zich reeds gedwongen gezien hiervoor speciaal personeel aan te stellen. Ook de fiscale consequenties van veel bedrijfshandelingen zou een grotere betekenis krijgen. Fiscale motieven zouden volgens de schrijver er soms toe dwingen af te zien van maatregelen die bedrijfseconomisch wenselijk zouden zijn. Ook de omgekeerde situatie was denkbaar. De nieuwe fiscale positie van de NV beïnvloedde daarnaast de balanspolitiek. Het was namelijk veel lastiger om de noodzakelijk geachte reserves te vormen door de hoge tarieven. Hofstra was weliswaar van mening dat er een zo groot mogelijke overeenstemming moest bestaan tussen de bedrijfsbalans en de belastingbalans, maar dit was slechts wenselijk indien deze gecombineerde balans aan de eisen van het goed koopmansgebruik kon voldoen.

¹²⁸ Van Lunteren was van 1933 tot 1936 hoofdredacteur van Volk en Vaderland. Hij was vanaf 1933 lid van de NSB, met een onderbreking in 1939-1941. Lid van het rechtsfront werd hij in 1941. In 1942 werd hij voorzitter van de sectie voor burgerlijk recht van het Instituut voor Rechtsvernieuwing. In 1944 werd lid van de Hoge Raad.

¹²⁹ Rechter in de rechtbank Amsterdam.

¹³⁰ D.N. Veenema, *Rechtens in oorlogstijd*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2007, blz. 34.

¹³¹ H.J. Hofstra, ‘De nieuwe fiscale positie van de NV’, *De NV 1942-1943*, nr. 3, blz. 51-54.

Hij gaf aan: *“Laat ons echter hopen, dat het „finanzpolitische Element” bij de belastingheffing na den oorlog aan betekenis moge verliezen, en dat het daardoor mogelijk moge zijn den teugel ten aanzien van de N.V. weder eenigzins te vieren.”*

De loonbelasting besprak H.J. Hofstra in een tweedelig artikel. Het eerste deel was opgenomen in nummer 9 van de jaargang.¹³² Op de invoering van het reële stelsel had men volgens Hofstra lang moeten wachten. Van dit stelsel was namelijk een aantal varianten denkbaar die elk hun eigen bezwaren kenden. Allereerst de variant waarin met de aanslagregeling werd gewacht totdat de periode, waarover het inkomen wordt berekend, was geëindigd. De belastingplichtige kreeg dan echter pas laat een aanslag, terwijl het inkomen al lang genoten was. Dit zou kunnen leiden tot betalingsmoeilijkheden. De tweede variant was die van de Duitse voorlopige aanslagen. In dat geval verrichtten belastingplichtigen in de loop van het jaar vooruitbetalingen. Een afrekening volgde bij de vaststelling van de definitieve aanslag. Dit stelsel zorgde echter voor een dubbele aanslagregeling, die de werkzaamheden van de belastingdienst aanmerkelijk verzwaarde. In Nederland was de variant ingevoerd waarbij de loonbelasting een onderdeel was van de inkomstenbelasting.

De schrijver beoordeelde in het artikel de loonbelasting ook daadwerkelijk. Dit gebeurde door een drietal standpunten te schetsen, te weten die van de werknemer, de werkgever en de fiscus. De schrijver was van mening dat de werknemers geen problemen hadden met de belasting, ondanks het hoge tarief. Het systeem van heffing zorgde er namelijk voor dat de werknemer zijn loon netto ontving, zodat hij geen zorg meer hoefde te dragen voor de aangifte en de betaling. Door de invoering van de loonbelasting was de werkgever belast met extra taken. Volgens Hofstra's onderzoek vielen de kosten van de loonbelasting voor de werkgevers mee.

In het tweede deel van zijn artikel ging Hofstra in op het standpunt van de fiscus.¹³³ Hij probeerde te onderzoeken hoeveel de fiscus bespaarde met de loonbelasting, in vergelijking met de andere mogelijkheden van heffing die in aanmerking zouden kunnen komen. Dit was lastig, aangezien de belastingdienst niet beschikte over de voor het maken van de berekening vereiste gegevens. Hofstra kwam tot de conclusie dat de loonbelasting uit belastingtechnisch oogpunt geslaagd mocht worden genoemd, ondanks bezwaren op detailpunten.

¹³² H.J. Hofstra, 'Beoordeling van de loonbelasting I', *De NV* 1943-1944, nr.9, blz. 159-163.

¹³³ H.J. Hofstra, 'Beoordeling van de loonbelasting II', *De NV* 1943-1944, nr. 10, blz. 187-191.

7.3.2 *Uitingen van verzet*

Kritiek werd niet alleen geuit in de artikelen die in het maandblad waren opgenomen. Er werden ook artikelen uit kranten en andere tijdschriften aangehaald. Zo was er in nummer 11 van de jaargang 1940-1/1941 een artikel opgenomen dat ontleend was aan een artikel van mr. dr. E. Tekenbroek¹³⁴ in Economisch-Statistische Berichten van 15 januari 1941.¹³⁵ Tekenbroek was van mening dat er door de recente maatregelen een noodtoestand was ontstaan.¹³⁶ Daarnaast was er de vrees voor maatregelen ter beperking van de dividenduitkering en de vrees voor een reëel stelsel voor de inkomstenbelasting. Het gevolg van het reële stelsel zou zijn dat er dubbele belasting zou optreden wanneer de NV wordt geliquideerd. Over de oude op 1 januari 1939 aanwezige reserves zou niet alleen winstbelasting worden geheven, maar bovendien zou de liquidatiewinst bij de aandeelhouders met inkomstenbelasting worden belast. Men had daarom onderzocht in hoeverre en op welke wijze men in Duitsland deze vraagstukken had opgelost. Ook in Duitsland werd de NV belast met een winstbelasting. Er golden echter twee afwijkingen bij de belasting van de liquidatiewinst bij aandeelhouders. Er gold ofwel een ‘vrijstelling’ of een verlaagd tarief. Het verlaagde tarief mocht volgens de schrijver navolging vinden bij de invoering van het reële stelsel in Nederland.

In nummer 2 van de jaargang 1943/1944 was een artikel van de Haagsche Post opgenomen.¹³⁷ Volgens de schrijver van het artikel ging de belastingheffing van vennootschappen te ver. Hij gaf daarbij een recent voorbeeld van de onderneming Heemaf. De zware heffing zou zorgen voor aantasting van de liquiditeit van de onderneming, waardoor de toekomstige vervanging van uitgeputte goederen- en grondstoffenvoorraden in gevaar zou worden gebracht. Na de oorlog zou onderzocht moeten worden of de belastingen verlicht konden worden, zonder dat door de maatregelen het economisch herstel in ernstige mate belemmerd zou worden. Hij schrijft verder: *“Naarmate de bedrijfsmiddelen der ondernemingen worden afgetapt, het vermogen wordt beperkt, zullen daarvan niet alleen de in het bedrijf arbeidenden, en allen, die er van afhankelijk zijn, te lijden hebben, maar ook de fiscus zal zijn bronnen geleidelijk zien opdrogen..* De schrijver constateerde dat er voor iedere belasting een grens was, waarboven deze niet ongestraft kon worden verhoogd, omdat dan het winstvermogen zelf werd aangetast.

¹³⁴ E. Tekenbroek was tijdens de Tweede Wereldoorlog belastingadviseur en accountant in Den Haag. In 1956 werd hij raadsheer bij de Hoge Raad der Nederlanden.

¹³⁵ ‘Belastingen’, *De NV* 1940-1941, nr. 11, blz. 333-335.

¹³⁶ Met maatregelen wordt in dit geval bedoeld op de vervanging van de dividend- en tantiëmebelasting door een winstbelasting en de drastische verhoging van deze winstbelasting.

¹³⁷ ‘Belastingen’, *De NV* 1943-1944, nr. 2, blz. 43.

7.3.3 *Samenstelling redactie*

In 1941 werd een aantal leden aan de redactie toegevoegd. Hiervan werd melding gemaakt in het eerste nummer door de uitgeefster. Ook het overlijden van Van der Heijden in dezelfde jaargang werd in het vakblad besproken. Het aftreden van Polak en Bodenhausen werd echter onbesproken gelaten. Vanaf het juli/augustus nummer in 1941 stond de naam van Polak niet meer vermeld op de titelpagina. Dit zou wel eens te maken kunnen hebben met de maatregelen van de bezetter tegen de Joodse Polak. In december 1941 stond Bodenhausen nog vermeld als redacteur. In januari 1942 was zijn naam echter verdwenen.

7.3.4 *Rechtvaardiging achteraf*

Pas in november/december van 1945 verscheen de Naamlooze Vennootschap weer. De editie begon met een woord van de redactie.¹³⁸ De redactie gaf aan dat ze in de oorlogsjaren zo goed mogelijk heeft geprobeerd voorlichting te blijven geven. Ze werd hierbij belemmerd door geestelijke en morele beperkingen die door de bezetter werd opgelegd. De bezetter gedoogde het werk van een aantal redacteurs niet, waaronder C.W. Bodenhausen.

7.4 **Publicaties**

7.4.1 *1933 - mei 1940*

In de periode voor de oorlog verscheen er regelmatig een artikel in de NV waarin de situatie in Duitsland werd aangehaald. Zo ook in nummer twee van de jaargang 1934-1935 in de rubriek ‘Sociale Kroniek’.¹³⁹ Het stuk was ontleend aan een artikel uit de Nieuwe Rotterdamse Courant en had betrekking op de nationaalsocialistische denkbeelden over de leiding der Aktiengesellschaften. Dr. Reupke werd in het artikel aangehaald. Hij was van mening dat het nationaalsocialisme bestaande tradities trachtte te verenigen met nieuwe revolutionaire denkbeelden. Het recht op de leiding van een onderneming was echter niet onaantastbaar. De grondslagen van particulier eigendom in Duitsland waren over een zeer breed terrein wankel. Het beginsel van ‘Bewährung’ was een nieuw socialistisch element. De schrijver merkt hierover op: *“Wel is het in Duitsland nog niet zoover gekomen, dat directeurs van N.V.’s of eigenaren van familievennootschappen, die daarvoor kennelijk niet de geschikte waren, van staatswege uit hun positie werden verwijderd – behoudens dan op grond van raseigenaardigheden [...]”*

¹³⁸ ‘Wederom verschenen’, *De NV* 1944-1946, nr. 6/7, blz. 89.

¹³⁹ ‘Sociale kroniek’, *De NV* 1934-1935, nr. 2, blz. 55-56.

In de ‘Sociale Kroniek’ in nummer twee van de jaargang 1935-1936 stond de houding van het nationaalsocialisme ten opzichte van de concentratiebeweging en concernvorming centraal. Het stuk was ontleend aan een artikel van dr. Rosendorf in de Economische-Statistische Berichten. Het nationaalsocialisme nam ten opzichte van de kapitalistische organisatievormen een tegengesteld standpunt in. Het kwam er kort gezegd op neer dat grote ondernemingen bestreden moesten worden. Wettelijke maatregelen moesten ervoor zorgen dat de verdere tendens van het bedrijfsleven tot concentratie en concernvorming zou worden tegengegaan. Op belastinggebied was hier een tweetal belastingen van belang. Allereerst het Kapitalverkehrs-steuergesetz waarin bepaald was dat bij fusies geen verlichting van de belasting plaatsvond. De winst gemaakt bij fusies was op grond van de Körperschaftssteuergesetz slechts vrijgesteld wanneer de waarborg bestond dat deze winst later aan de Körperschaftsteuer was onderworpen. In Duitsland bleek de concentratiebeweging en concernvorming zich, ondanks de maatregelen, nog steeds te ontwikkelen.

Het opvallendste artikel in deze periode is afkomstig van H.J. von Brucken-Fock.¹⁴⁰ In zijn artikel ging hij in de op de Duitse inkomstenbelasting.¹⁴¹ Hij gaf daarbij een overzicht van de opbouw en de voornaamste bepalingen van de wet. De Duitse belasting zou volgens hem interessant zijn, omdat de Nederlandse inkomstenbelasting binnen afzienbare tijd gewijzigd zou moeten worden. De inkomstenbelasting dateerde namelijk nog uit de periode dat er “*nog niets aan de hand was*”. Hij ging onder andere in op het ontbreken van een bronnentheorie, de belastingheffing bij de bron, de omvang van de belastingplicht en de inkomensbronnen. Het artikel wordt pas echt interessant wanneer hij in gaat op de kinderaftek. De achtergrond van deze aftek was volgens hem de wens om de nataliteit te bevorderen. Het zou volgens hem passen in de bevolkingspolitieke maatregelen die door het nieuwe bewind in Duitsland waren genomen. Vervolgens ging hij in op het belastingtarief. Hij gaf de verschillende tarieven kort weer en merkte daarbij op dat hij geen commentaar wilde geven op het onderscheid dat gemaakt werd tussen joodse en niet-joodse kinderen: “*De discriminatie, die bij deze uitzonderingsbepalingen ten aanzien van joodsche kinderen gemaakt wordt (die daarvoor, evenmin als voor het verleenen van kinderaftek, niet in aanmerking komen) zullen wij zonder commentaar voorbijgaan.*”

¹⁴⁰ Mr. Dr. H.J. von Brucken-Fock was leider van het bureau van de Raad voor Volkshuishouding der N.S.B. Deze Raad deed onderzoek naar richtlijnen die de ordening van het Nederlandse bedrijfsleven in nationaalsocialistische geest moesten beheersen.

Zie ook: H.J. von Brucken-Fock & W.O.A. Koster, *Het bedrijfsleven in dienst der volksgemeenschap*, Amsterdam: Amsterdamse Keurkamer 1940.

¹⁴¹ H.J. von Brucken-Fock, ‘De Duitse Inkomstenbelasting’, *De NV* 1938-1939, nr. 3, blz. 73-77. *De NV* 1938-1939, nr. 4, blz. 106-108 en *De NV* 1938-1939, nr. 5, blz. 137-140.

Als laatste ging hij in op het Steueranpassungsgesetz. Volgens hem zorgde deze wet voor een belangrijke vereenvoudiging in het belastingsysteem, welke de belastingmoraal ten goede kwam. Over paragraaf 1 met betrekking tot de nationaalsocialistische wereldopvatting sprak hij echter niet. Volgens de schrijver zou Nederland bij een belastingvoorziening voordeel doen met de wijzigingen die in het Duitse stelsel waren ingevoerd.

7.4.2 *De bezettingsjaren*

Vaktechnische publicaties

W.G. Wendelaar ging in nummer 8 van de jaargang 1940/1941 in op de herziening van de omzetbelasting.¹⁴² Ten grondslag aan deze herziening lag volgens de schrijver de dringende behoefte van de staat om spoedig over de kasmiddelen te beschikken. Wendelaar geeft een korte beschrijving van de inhoud van de wijzigingen, waaronder de tariefsverhogingen en het vervallen van enkele vrijstellingen. De nadruk legt hij hierbij weer op de dringende behoefte van de staat om over geld te beschikken. Daarnaast wijst de schrijver op het ontbreken van een parlementaire behandeling. Dit zou de interpretatie van de herziening bemoeilijken. Volgens de schrijver ontbraken niet alleen de officiële parlementaire stukken, maar ook de literatuur. De betekenis van de bepalingen moest daarom worden afgeleid uit de Uitvoeringsresolutie, de Leidraad en de Resolutiewijziging Bijzondere Regelingen 1940.

In het laatste nummer van de jaargang ging Th. A. van Os in op de gewijzigde omzetbelasting.¹⁴³ Hij constateert dat de wijziging met gemengde gevoelens is ontvangen door het bedrijfsleven. De veranderingen in het systeem van heffing konden volgens hem worden aangemerkt als een geheel nieuwe omzetbelasting. Hij verwachtte dat de nieuwe regeling de bestaande concurrentieverhoudingen niet in ernstige mate zal verstoren. De ontstaansgeschiedenis van de wet werd door hem bekritiseerd. Hij miste een parlementaire geschiedenis. Juist bij een omzetbelasting, die de concurrentieverhouding kon verstoren, was het volgens hem van belang dat er aandacht werd besteed aan een gelijke toepassing vanaf het begin voor alle belastingplichtigen. Een spoedige en een volledig mogelijke voorlichting en instructie van alle met de uitvoering van het Besluit belaste ambtenaren was volgens hem een vereiste. Ook realiseerde hij zich dat er in veel gevallen sprake zou zijn van cumulatie van heffing, die niet voorkomen kon worden. De regeling vormde een middenweg tussen het systeem van voor 1 januari en de Duitse Umsatzsteuer. De toekomst moest leren in hoeverre het gekozen systeem goed en uitvoerbaar was, aldus de schrijver.

¹⁴² W.G. Wendelaar, 'De herziening der Omzetbelasting', *De NV* 1940-1941, nr. 8, blz. 233-236.

¹⁴³ Th. A. van Os, 'De gewijzigde omzetbelasting', *De NV* 1940-1941, nr. 12, blz. 360-364.

Nummer drie van de jaargang 1942/1943 stond volgens de redactie helemaal in het teken van de ‘nieuwe belastingen’. In dit nummer is ook een artikel opgenomen van Tekenbroek. Hij gaat daarbij in op het voorwerp van de vennootschapsbelasting bij binnenlandse N.V.’s.¹⁴⁴ Hij begint zijn artikel met kritiek ten aanzien van de ‘wetgever’. Hij schrijft daarover: *“Het bespreken van de voorschriften van een nieuw belastingbesluit, zonder daarbij de beschikking te hebben over een Memorie van Toelichting of iets dergelijks, waaruit men de bedoeling van den ontwerper leert kennen, heeft een speculatieve zijde.”*

Daarnaast levert hij kritiek op de verliescompensatieregeling. Deze regeling kent slechts twee verliescompensatiejaren, in tegenstelling tot de winstbelasting waar het aantal jaren is gesteld op vijf. Dit bezwaar klemt volgens de schrijver te meer, omdat de voorschriften met betrekking tot de winstvaststelling van de inkomstenbelasting stringenter zijn dan die van de winstbelasting.. Commentaar levert hij ook op het artikel 14 van het Besluit, waarin een aantal posten zijn opgenomen die niet in aftrek kunnen worden gebracht op de winst. Dit geldt onder meer voor de beloningen toegekend voor werkzaamheden van commissarissen. Volgens de schrijver wordt hier te veel over één kam geschoren, omdat er tal van commissarissen zijn die hun taak wel consciëntieus opvatten. Het is volgens hem fiscaaltechnisch niet mogelijk om het kaf van het koren te scheiden. De fiscale behandeling van commissarissen zal er toe leiden, dat de civielrechtelijke bestuursconstructie bij een groot aantal N.V.’s zal worden herzien. De wetgever heeft dan zijn doel bereikt.

Tekenbroek gaat verder nog in op lid 5 van artikel 14. Het lid kwalificeert uitgaven voor het algemene nut en voor liefdadige, kerkelijke en dergelijke doeleinden mede als onttrekking. Tekenbroek: *“Bijdragen aan de Winterhulp vallen hier m.i. onder. De strekking van dit voorschrift is kennelijk om te voorkomen, dat liefdadigheid bedreven wordt, die feitelijk ten deele ten koste van den fiscus gaat.”*

De Stichting Winterhulp Nederland was een nationaalsocialistische organisatie die op 22 oktober 1940 werd opgericht door Seyss-Inquart. De winterhulp moest alle maatschappelijke hulpverlening overnemen. De nationaalsocialisten waren van mening dat er geen armoede kon bestaan. Slechts in tijden van winterkou was extra liefdadigheid geoorloofd. De inkomsten van de Winterhulp bestonden uit collecten, loterijen, 5% winst van bedrijven en een inhouding van 1% op lonen van werknemers. De collecten waren bij de ‘gewone Nederlander’ echter niet populair. De uitkering van de Winterhulp bestond uit waardebonnen. Deze bonnen konden ingewisseld worden voor kleding, levensmiddelen en brandstof. Winkels waren zelfs verplicht om de bonnen te accepteren.

Bronnen:

- L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 5.1*, 's-Gravenhage: Nijenhof 1974, blz. 424-425.
- L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 6.1*, 's-Gravenhage: Nijenhof 1974, blz. 488-497.
- Peter Romijn, *Burgemeesters in oorlogstijd: besturen tijdens de Duitse bezetting*, Amsterdam: Balans 2006, blz. 202-216.

¹⁴⁴ E. Tekenbroek, ‘Het voorwerp der vennootschapsbelasting bij binnenlandsche N.V.’s.’, *De NV* 1942-1943, nummer 3, blz. 58-62.

Ook H.A.M. van den Dries heeft een artikel geschreven voor het derde nummer van die jaargang.¹⁴⁵ Zijn artikel geeft een overzicht van de voornaamste bepalingen van het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942. Ook hij uit kritiek op de wetgever vanwege het ontbreken van een parlementaire behandeling: *“Bij de huidige wijze van wetgeving waarbij een parlementaire behandeling ontbreekt en in het bijzonder een memorie van toelichting wordt gemist, is het vaststellen van den opzet, welke bij den wetgever heeft voorgezeten, niet zoo eenvoudig.”* Hij gaat er daarom vanuit dat de ondernemingsbelasting dezelfde strekking heeft als de Duitse Gewerbesteuer. De belasting is aan te merken als een zakelijke, ook al blijkt dit niet uit de systematiek van het Besluit op de Ondernemingsbelasting. Deze systematiek is volgens de schrijver geen verbetering. Een stuk interessanter is de laatste alinea van het artikel, waar in het kort wordt ingegaan op de rechtsgrond van de belasting. De schrijver is van mening dat de belasting alleen te verdedigen is met een beroep op de nood van de schatkist. Daarnaast maakt de belasting onderscheid tussen de opbrengst van ondernemingen en de opbrengst van het zelfstandige beroep, uit dienstbetrekking en uit vermogen. Verder worden agrarische bedrijven bevoordeeld ten opzichte van andere bedrijven, omdat zij geen deel van de opbrengst hoefden af te staan. De schrijver wijst als laatste op een ander systeem dat de voorkeur zou moeten krijgen.

H.A.M. van den Dries werd geboren op 31 maart 1904 in 's-Hertogenbosch. Zijn broer was N.C.M.A. van den Dries, vicepresident van de Hoge Raad. Na het gymnasium in 's-Hertogenbosch studeerde hij rechten aan de Rijksuniversiteit van Leiden. In 1928 begon hij zijn carrière bij de belastingdienst. In 1950 werd hij secretaris-generaal bij het Ministerie van Financiën. Hij overleed op 9 november 1969 in 's-Gravenhage

Bron: http://www.europa-nu.nl/id/vg09llzwdns/h_a_m_van_den_dries

In hetzelfde nummer is een artikel opgenomen van L.E. Pieters met betrekking tot de vermogensbelasting.¹⁴⁶ Ook hij uit kritiek op het ontbreken van een parlementaire geschiedenis. Hij schrijft: *“Wanneer wij nu, voordat nog een leidraad vanwege het Departement is gepubliceerd en zonder ons, zoals vroeger gebruikelijk, te kunnen doen voorlichten door gewisselde kamerstukken...”* Zijn grootste punt van kritiek is echter gericht op de tekst van het Nederlandse besluit. Hij constateert dat er veel foutieve zinsconstructies en onjuiste en onnauwkeurige vertalingen van de Duitse tekst in de Nederlandse tekst voorkomen. De Nederlandse tekst moet volgens de schrijver ook los van de Duitse duidelijk en begrijpelijk zijn. Dit is niet altijd het geval.

¹⁴⁵ H.A.M. van den Dries, 'De ondernemingsbelasting', *De NV 1942-1943*, nr. 3, blz. 78-83.

¹⁴⁶ L.E. Pieters, 'De vermogensbelasting 1942', *De NV 1942-1943*, nr. 3, blz. 88-90.

7.4.3 De Naoorlogse periode

H.J. Hofstra bespreekt in de eerste editie na de Tweede Wereldoorlog de ontwikkeling van het Nederlandse belastingstelsel gedurende de bezetting.¹⁴⁷ De bezetter had, overtuigd van zijn overwinning en zijn eigen voortreffelijkheid, bepaalde gedeelten van het Nederlandse belastingstelsel gelijk geschakeld met het overeenkomstige Duitse recht. Hofstra besprak de wijzigingen die sinds 10 mei 1940 in ons belastingstelsel waren aangebracht en probeerde deze te beoordelen. Het minst ingrijpend waren volgens de schrijver de wijzigingen geweest op het gebied van de invoerrechten. Een herziening had hier niet plaatsgevonden, omdat de invoerrechten nauwelijks afweken van het Duitse douanerecht. De invoerrechten werden met ingang van 1 januari 1941 afgeschaft ten aanzien van de Duitse goederen. Voor de overige goederen bleven de oude bepalingen van kracht. De afschaffing van het invoerrecht werd opgeheven met ingang van de dag van de bevrijding. De wijzigingen ten aanzien van de accijnzen waren volgens Hofstra van grotere aard. Weliswaar was het stelsel van de heffing van de accijnzen hetzelfde gebleven, doch de tarieven waren aanzienlijk verhoogd. Ook bij de rechten van successie, schenking en overgang waren de wijzigingen beperkt tot de verhoging van de tarieven. De rijwielbelasting daarentegen was afgeschaft. Een van de meer belangrijke wijzigingen, was de wijziging van de omzetbelasting. Volgens Hofstra was er sprake van een “*totale frontverandering van den fiscus*”. De Duitsers hadden in Nederland een cascdestelsel ingevoerd. De wens naar een hogere belastingopbrengst had hier een rol gespeeld, maar ook ‘de bijzondere drang naar gelijkenschakeling met de Duitse economie.’

Ook voor de omzetbelasting verdween de grens met Duitsland. Bepaalde bedragen kwamen zo in de verkeerde schatkist terecht. Een verrekening had echter niet plaats gevonden. Het Besluit OB 1940 zorgde er ook voor dat diensten werden belast en het hogere tarief voor luxegoederen verdween. Hofstra was van mening dat het nieuwe stelsel niet gemist kon worden, al was het maar vanwege de bestaande geldproblemen. Daarnaast zou een terugkeer naar een eenmalige heffing zorgen voor nieuwe onrust. Het cascdestelsel zorgde echter voor een grote ongelijkheid van belastingdruk. De afschaffing van de ‘weeldebelasting’ daarentegen was een fout in de gedachtegang van de draagkrachttheorie. Deze weeldebelasting kon volgens Hofstra uiterst nuttige diensten bewijzen.

De meest ingrijpende veranderingen waren volgens de schrijver echter te vinden bij de directe belastingen. De Duitsers hadden hier een doelbewuste gelijkenschakeling met het Duitse recht beoogd. De winstbelasting kon echter niet gezien worden als een eerste stap naar gelijkenschakeling. Volgens de schrijver was er slechts sprake van een oppervlakkige gelijkenis met het Duitse Körperschaftsteuergesetz.

¹⁴⁷ H.J. Hofstra, ‘De ontwikkeling van het Nederlandse belastingstelsel gedurende de bezetting’, *De NV* 1944-1946, nr. 6/7, blz. 93-97

Hofstra was van mening dat er een verschil was te onderkennen tussen het Besluit WB 1940 en de overige belastingbesluiten. Het Besluit WB 1940 werd onder andere gekenmerkt door het streven naar een beknopte, eenvoudige formulering van de essentiële punten. De Duitsers daarentegen schreven alles uit. De besluiten van de oorlogsjaren waren herhaaldelijk zo slecht geformuleerd, dat zij om de zoveel maanden werden aangevuld door een aanvullingsbeschikking of een uitvoeringsbeschikking.

De schrijver ging ervan uit dat er eenstemmigheid bestond over de wenselijkheid van afschaffing van de vereveningsheffing. Deze belasting werd door de Duitsers gemotiveerd met de noodzakelijkheid van dekking van de kosten van de verhoging van enkele uitkeringen en daarnaast met de wenselijkheid de sociale lasten die op het Nederlandse bedrijfsleven drukten, tot het Duitse peil te verhogen. Beide argumenten gingen na de Tweede Wereldoorlog niet meer op, waardoor de rechtsgrond van de belasting was komen te vervallen.

Ook de ondernemingsbelasting hoorde niet thuis in het Nederlandse stelsel dat gebaseerd was op draagkracht. De belasting zorgde namelijk voor een discriminatie ten nadele van de ondernemer en ten voordele van de rentenier. Hofstra sloot af met de woorden: *“dan blijkt wel, hoezeer het toch al niet fraaie geheel van de Nederlandsche directe belastingen in den bezettingstijd is misvormd en verder gecompliceerd, en hoezeer een ingrijpende herziening van dit deel van ons belastingrecht bepaald onvermijdelijk is.”*

7.5 Conclusie

7.5.1 Beleid redactie

Het beleid van de redactie is moeilijk te omschrijven. Het zit tussen afzijdigheid en verkapt verzet in. Zo nam men op bepaalde punten duidelijk stelling. Dit geldt met name voor het artikel van Hofstra met betrekking tot de nieuwe fiscale positie van de NV, waarin hij constateerde dat de nieuwe belastingen voor een zeer aanmerkelijke verzwaring van de belastingdruk hadden gezorgd. De opbouw was volgens Hofstra daarnaast veel gecompliceerder geworden en de belastingen beïnvloedden de balanspolitiek van de NV. Over de loonbelasting is Hofstra meer te spreken. Hij kwam tot de conclusie dat de loonbelasting uit belastingtechnisch oogpunt geslaagd mocht worden genoemd, ondanks bezwaren op detailpunten. Dit standpunt is te begrijpen, aangezien de loonbelasting een echte verbetering was.

De redactie had ook meerdere artikelen in het vakblad opgenomen die afkomstig waren uit andere tijdschriften. In deze artikelen werd met name kritiek geuit op de nieuwe belastingmaatregelen. Nationaalsocialistische uitingen waren in het blad bijna niet te bekennen. Het meest kritisch was het artikel uit de Haagsche Post waarin aangegeven werd dat de belastingheffing van vennootschappen te ver ging. Deze zware heffing zou de liquiditeit van de onderneming aantasten.

Het eerste nummer na de Tweede Wereldoorlog bevatte een artikel van de redactie waarin een rechtvaardiging voor het handelen tijdens de oorlog werd gegeven. De bezetter gedoogde het werk van een aantal redacteuren niet, waaronder C.W. Bodenhausen. Over het aftreden van Bodenhausen heeft de redactie zich echter niet uitgesproken tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hetzelfde geldt voor het aftreden van de Joodse Polak.

7.5.2 *Publicaties*

In de Naamlooze Vennootschap verschenen voor de oorlog meerdere artikelen over het Duitse belastingrecht en de nazi-ideologie. Twee van deze artikelen waren opgenomen in de rubriek 'Sociale Kroniek'. Beide artikelen lijken vooral informerend bedoeld te zijn. Een standpunt werd niet ingenomen. In 1938 verscheen een artikel van H.G von Brucken-Fock, een (latere) NSB'er. Hij sprak over het Duitse belastingstelsel, waaronder ook de kinderaf trek. Hij gaf zelf echter aan dat hij geen commentaar wilde leveren op het onderscheid dat de Duitse wetgeving maakte ten aanzien van Joodse kinderen en niet-Joodse kinderen. Het stuk was overwegend positief over het Duitse belastingstelsel, waardoor ik het stuk als Duitsgezind wil aanmerken.

Ook de publicaties die verschenen zijn in De Naamlooze Vennootschap tijdens de oorlog geven in min of mindere mate een beeld weer dat ligt tussen verkapt verzet en afzijdigheid. In meerdere artikelen werd ingegaan op het ontbreken van een parlementaire geschiedenis, waaronder de artikelen van Wendelaar, Van Os, Tekenbroek, Van den Dries en Pieters. Daarnaast werd ook kritiek geuit op de tariefsverhogingen en de daarbij behorende zware belastingdruk en de dringende behoefte van de staat aan geld. Tekenbroek ging daarnaast nog in op giften aan onder andere de Winterhulp en Van den Dries was van mening dat een rechtsgrond ontbrak bij het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942. Ook in dit vakblad werd de minste kritiek geuit op de loonbelasting. Alle schrijvers waren het er over eens dat deze belasting een grote verbetering was, wat ik alleen maar kan beamen.

In het eerste nummer na de Tweede Wereldoorlog schrijft Hofstra over de wijzigingen die door de bezetter zijn aangebracht in het belastingstelsel. In tegenstelling tot veel andere schrijvers die zich na de oorlog kritisch uitlieten over de belastingmaatregelen van de bezetter, was Hofstra ook tijdens de Tweede Wereldoorlog al kritisch. In het artikel na de oorlog is hij echter een stuk feller. Deze reactie had ik graag tijdens de Tweede Wereldoorlog al willen zien.

Hoofdstuk 8 De belastingconsulent, maandblad gewijd aan belastingvraagstukken. Orgaan van den bond van belastingconsulenten

8.1 Inleiding

De belastingconsulent verscheen voor het eerst in 1938. Het blad verscheen in 1943 voor het laatst. Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag of in dit maandblad kritiek is geuit op de bezetter. Allereerst geef ik kort aan wie er tussen 1938 en 1943 als redacteur betrokken waren bij het blad. Vervolgens ga ik in op het beleid van de redactie. Daarna bespreek ik een aantal publicaties die in het blad verschenen zijn, waarna ik een conclusie geef.

8.2 Redactie

Mr. A.W. Udo, oud-hoofdinspecteur der Directe Belastingen, was als redacteur verbonden aan het blad. Hij werd bijgestaan door een drietal vaste medewerkers, te weten: mr. L.G. van Dam, mr. P. Donker en mr. L.J. de Haan.¹⁴⁸ Mr. C.C. Bicker Caarten zorgde voor de afdeling documentatie.

8.3 Beleid van de redactie

8.3.1 Eigen stellingname

Opvallend is het gebrek aan eigen stellingname van de redactie. Zo gaat Bicker Caarten weliswaar in op de nieuwe omzetbelasting, maar hij levert geen commentaar.¹⁴⁹ Hij geeft enkel aan dat de 'nieuwe belasting geënt was op de Duitse Umsatzsteuer, aangezien er sprake was van een cascadestelsel en diensten nu ook werden belast. Helemaal gelijk aan de Duitse variant was de nieuwe omzetbelasting volgens hem niet, want het tarief was anders.

Hetzelfde geldt eigenlijk voor het artikel in de documentatie, waarin aandacht wordt besteed aan de (toekomstige) Steuerberater.¹⁵⁰ De eisen worden genoemd, waaronder die van Arische afstamming. Daarnaast wordt ingegaan op de voorbereidingdienst die een kandidaat moet volgen, alvorens hij Steuerberater kan worden. Ook hier wordt geen commentaar geleverd.

¹⁴⁸ Mr. L.G. van Dam is medewerker tot en met nummer tien van de vierde jaargang. De zesde jaargang kent geen medewerkers meer.

¹⁴⁹ C.C. Bicker Caarten, 'De nieuwe omzetbelasting', *De belastingconsulent* 1941, nr. 1, blz. 10-11.

¹⁵⁰ 'Documentatie', *De belastingconsulent* 1941, nr. 5, blz. 79-80

8.3.2 *Nazi – en NSB-uitingen*

Ook de belastingconsulent kende een rubriek waarin artikelen uit andere tijdschriften en kranten werden aangehaald, namelijk de rubriek ‘Uit de Pers’. In deze rubriek in nummer 11 van 1940 is een artikel overgenomen uit de Volkskrant.¹⁵¹ Het gaat daarbij over de invoering van een oorlogswinstbelasting. De invoering daarvan lijkt volgens de schrijver niet waarschijnlijk, omdat Duitsland dit instituut niet kende. Een juiste afbakening van oorlogswinst was zeer moeilijk te bepalen. Over de invoering van nieuwe belastingen kon minister Fischböck nog geen mededelingen doen. Wel was hij van mening dat de staatsinkomsten dringend moesten worden verhoogd.

8.4 Publicaties

8.4.1 *1938 - mei 1940*

J.P.C. Sentel, een belastingconsulent uit Oegstgeest, beschrijft de situatie in 1939 in Duitsland meerdere malen. Zijn eerste artikel in 1939 heeft als opschrift ‘Iets over de belastingen in Duitsland.’¹⁵² Na een opsomming van de belastingproblemen in de moderne staten, gaat hij in op het Duitse stelsel. Hij geeft hiervoor een aantal gronden. Zo komt de belastingconsulent in aanraking met de Duitse wetten, omdat veel Nederlanders belast worden in Duitsland. Daarnaast vermoedt hij dat het Nederlandse belastingstelsel aanstonds meer op de Duitse leest zal worden geschoeid.

Hij geeft aan dat de Duitse deelstaten op belastinggebied een vrij grote zelfstandigheid kennen. Onder het Nationaalsocialistisch bewind werden belastinghervormingen snel doorgevoerd. De belastingwetten dienen op grond van het Steueranpassungsgesetz van 16 oktober 1934 gezien te worden in het licht van de nationaalsocialistische wereldbeschouwing. Deze belastingwetten zijn echter import uit de Verenigde Staten en zijn bijgeslepen en meer dienstbaar gemaakt voor de politieke doeleinden. Hij geeft hierbij ook het voorbeeld dat kinderaftrek voor Joodse kinderen niet was toegestaan. Hij gaat hier echter niet verder op in.

Zijn opmerkingen over het Duitse belastingstelsel krijgen een vervolg in het derde nummer van 1939.¹⁵³ Hij geeft in dit artikel aan dat een Wet op de Richtige heffing in Duitsland niet nodig is, omdat de wet niet opgevat moet worden naar de letter, maar naar de geest van de wet. De belastingwetgeving moet naar nationaalsocialistische geest worden uitgelegd. Er moet daarbij gelet worden op de volksmening, het doel en de economische betekenis van de belastingwetten en de ontwikkeling van de verhoudingen. Ook de belastingambtenaren zijn op grond van paragraaf 2 van de Steueranpassungsgesetz gehouden aan de wet. Ze moeten letten op de billijkheid en doelmatigheid, welke moet passen binnen het kader van de nationaalsocialistische wereldbeschouwing. Hij geeft aan dat dit in Nederland niet voorkomt, omdat de inspecteur de wet niet vrij kan hanteren.

¹⁵¹ ‘Uit de pers’, *De belastingconsulent* 1940, nr. 11, blz. 139.

¹⁵² J.P.C. Sentel, ‘Iets over de belastingen in Duitsland’, *De belastingconsulent* 1939, nr. 2, blz. 159-160

¹⁵³ J.P.C. Sentel, ‘De belastingen in Duitsland’, *De belastingconsulent* 1939, nr 3, blz. 176-178.

Het verschil geeft hij aan door middel van een voorbeeld ten aanzien van de inkomstenbelasting. Over par. 33 van het Einkommensteuer merkt hij op: *“Dat is toch een heel billijke bepaling, die wij in onze belastingwet missen.”*¹⁵⁴

Het volgende artikel van Sentels hand ziet op het verschil tussen de commerciële en fiscale balans.¹⁵⁵ Ook hier wordt weer verwezen naar de Duitse wetgeving. In Duitsland lopen de fiscale en handelswettelijke inzichten dusdanig uiteen dat het daar gewoonte is geworden om een handelsbalans en een belastingbalans op te stellen. Volgens Brünner zal de nationaalsocialistische wereldbeschouwing en wijze van denken het voor elkaar kunnen krijgen om de twee balansen tot één om te werken. Sentel geeft aan dat een balansleer, welke past op alle gevallen, onmogelijk is.

In het laatste artikel van Sentel in 1939 beschrijft hij het ‘Neue Finanzplan’ van Fritz Reinhardt.¹⁵⁶ Sentel constateert dat de Duitse werken op belastinggebied eenzelfde geest uitademen, die gekenmerkt wordt door een vast geloof in de grote voorspoed, welke komen moet. Vervolgens bespreekt hij de Steuergutscheinen I en II. Ook wordt een opmerking van Bronner aangehaald. Bronner vindt het in het kader van de nationaalsocialistische wereldbeschouwing onduldbaar, dat twee volkomen gelijke ondernemingen verschillende balansen opstellen, omdat ze met de balansen een verschillend doel beogen. Sentel vindt dat voor deze opvatting veel te zeggen is, maar vraagt zich af wat hiervan terecht komt.

8.4.2 De bezettingsjaren

Vaktechnische publicaties

Ook in 1940 schrijft Sentel over de belastingen in Duitsland. In het juli-augustus nummer bespreekt Sentel het Steueranpassungsgesetz van 16 oktober 1934.¹⁵⁷ Deze wet geeft aan hoe men een belastingwet moet uitleggen. Artikel 1 van de wet geeft aan dat belastingwetten gezien moeten worden in het kader van de nationaalsocialistische wereldbeschouwing. De volksopvatting, het doel en de economische betekenis der belastingwetten en de ontwikkeling der verhoudingen spelen hierbij een rol. Sentel merkt hierover op: *“Moet de jurist maar zwijgen en de econoom spreken.”*

Ook de belastingambtenaren dienen de wet toe te passen in het kader van deze nationaalsocialistische wereldbeschouwing. Sentel zegt hierover: *“terwijl dan in de leerboeken voor de belastingambtenaren dikwijls staat te lezen, dat ze vooral niet ‘kleinlich’ moeten handelen maar gestreng moeten optreden wanneer de staat opzettelijk wordt benadeeld.”*

¹⁵⁴ Op grond van par. 33 Einkommensteuer was een vermindering van belasting mogelijk indien de echtgenote van de belastingplichtige ernstig ziek was.

¹⁵⁵ J.P.C. Sentel, ‘Eenige opvattingen aangaande de balans’, *De belastingconsulent* 1939, nr. 4, blz. 192-197.

¹⁵⁶ J.P.C. Sentel, ‘Der Neue Finanzplan’, *De belastingconsulent* 1939, nr. 11, blz. 310-313.

¹⁵⁷ J.P.C. Sentel, ‘Steueranpassungsgesetz van 16 oktober 1934’, *De belastingconsulent* 1941, nr. 7-8, blz. 101-102.

In nummer 11 gaat Sentel in op de toepassing van de Duitse Einkommensteuer bij oorlogsverschijnselen.¹⁵⁸ De Duitse fiscus volgt de door de oorlog ontstane bijzondere gebeurtenissen op de voet. Gedacht kan worden aan de bepaling uit het Steueranpassungsgesetz waar staat dat bij de uitlegging en toepassing der belastingwetten de ontwikkeling der verhoudingen in acht moeten worden genomen. Sentel is van mening dat de reacties van de Duitse fiscus ook van belang kunnen zijn voor de toepassing van het Nederlandse recht.

In het tweede nummer van 1942 bespreekt Sentel de fiscale behandeling van oorlogsschade in Duitsland.¹⁵⁹ Het artikel is gebaseerd op een stuk van Obersteuerinspektor Seewalt. Sentel gaat er vanuit dat de Nederlandse fiscus in analoge gevallen aan belastingplichtigen gelijke gunsten zal verlenen, omdat de Nederlandse inkomstenbelasting berust op hetzelfde fundament als het Duitse. De fiscale behandeling wordt uitgelegd aan de hand van een voorbeeld.

Overige

Sentel blijft ook in 1941 schrijven over de situatie in Duitsland. In het eerste nummer beschrijft hij de positie van de belastingconsulent in Duitsland.¹⁶⁰ Hij gaat in op de Duitse wet tot voorkoming van misbruiken op het gebied van de Rechtsbijstand van 13 december 1935. Slechts de personen die genoemd zijn in de wet zijn bevoegd om belastingzaken beroepsmatig te behandelen. Het gaat daarbij om ‘Steuerberater’ en ‘Helfer in Steuersachen’. Sentel geeft het verschil aan tussen beide groepen. Voor beide geldt als eis dat ze van Arische afstamming zijn. Sentel gaat hier niet op in.

In nummer 3 geeft Sentel weer wat Dr. Eckhardt¹⁶¹ te zeggen heeft over het Nederlandse belastingstelsel.¹⁶² Tien punten komen hierbij aan de orde, waaronder de Nederlandse belastinghervorming, het oude belastingstelsel en de hoofdgedachten van de hervorming. Volgens Eckhardt moet de Nederlandse hervorming gezien worden als een volkomen nieuw stelsel gebaseerd op het Duitse stelsel. Het nieuwe belastingstelsel zal eenvoudiger, elastischer en gemakkelijker toe te passen zijn en dienstbaar worden gemaakt aan de bevolkingspolitiek. Zijn eigen mening geeft Sentel niet.

¹⁵⁸ J.P.C. Sentel, ‘Oorlogsverschijnselen en de Duitse Einkommensteuer’, *De belastingconsulent* 1941, nr. 11, blz. 142-143.

¹⁵⁹ J.P.C. Sentel, ‘Fiscale behandeling van oorlogsschade in Deutschland’, *De belastingconsulent* 1942, nr. 2, blz. 16-19.

¹⁶⁰ J.P.C. Sentel, ‘De positie van den belastingconsulent in Deutschland’, *De belastingconsulent* 1941, nr. 1, blz. 7-10.

¹⁶¹ Dr. Walter Eckhardt was ‘Regierungsrat’ bij het Rijkministerie van Financiën in Berlijn. Zie ook H. Muller & W. Eckhardt, *Finanzwissenschaft: Grundlagen, Lehre und Praxis der Finanzwirtschaft*, Leipzig: Kohlhammer 1941.

¹⁶² J.P.C. Sentel, ‘Ons belastingstelsel gezien van Duitsch standpunt’, *De belastingconsulent* 1941, nr. 3, blz. 41-44.

8.5 Conclusie

8.5.1 Beleid redactie

Het beleid van de redactie zit tussen afzijdigheid en accommodatie in. Er wordt namelijk geen stelling genomen tegen de nieuwe belastingmaatregelen. Daarnaast worden bijna alle wetteksten van deze maatregelen verstrekt als bijlage.

8.5.2 Publicaties

De meeste publicaties die betrekking hebben op de situatie in Duitsland – zowel voor als tijdens de Tweede Wereldoorlog - of op de nieuwe belastingmaatregelen zijn van de hand van J.P.C. Sentel. Zijn artikelen lijken beïnvloed te zijn door de nationaalsocialistische opvattingen. Hij neemt in ieder geval niet duidelijk afstand. Zo gaat hij er bijvoorbeeld vanuit dat de Duitse wetgeving van belang kan zijn voor de uitleg van de Nederlandse bepalingen.

Hoofdstuk 9 Maandblad voor belastingrecht: orgaan van het Nederlands Instituut van Belastingconsulenten te Den Haag.

9.1 Inleiding

Het Maandblad voor belastingrecht werd voor het eerst uitgegeven in 1932. Het blad verscheen om de veertien dagen en was een orgaan van het Nederlands Instituut van Belastingconsulenten in 's-Gravenhage. Het maandblad is in 1968 samengegaan met Belastingbeschouwingen in het Maandblad belastingbeschouwingen. Inmiddels staat het blad bekend als MBB: belastingbeschouwingen.

Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag of dit maandblad gereageerd heeft op de belastingmaatregelen van de bezetter. Helaas waren in de bibliotheek van de Universiteit van Tilburg en die van het Ministerie van Financiën niet alle jaargangen van het blad aanwezig. Enkel de jaargang 1938-1939 en de jaargang 1940-1941 waren tot mijn beschikking. Vanaf 1945 waren alle jaargangen aanwezig. In de volgende paragraaf geef ik kort aan wie als redacteur betrokken was bij het blad, daarna ga ik in op een aantal publicaties die in de betreffende jaargangen in het maandblad zijn gepubliceerd. Ik sluit af met een conclusie.

9.2 Redactie

9.2.1 Redactieleden

Uit de jaargangen 1938-1939 en 1940-1941 blijkt niet meteen wie als redacteur verbonden was aan het blad. Zo wordt op het voorblad of het achterblad niet aangegeven wie de redacteurs zijn. Pas als men beter naar deze jaargangen gaat kijken, komt men tot de conclusie dat in ieder geval mr. A.A.H. Du Toy van Hees deel uitmaakte van de redactie.¹⁶³ Du Toy van Hees was daarnaast ook voorzitter.¹⁶⁴ Bij afwezigheid van Du Toy van Hees kon dringende correspondentie gezonden worden naar E.W.J. van Benthem van den Bergh.¹⁶⁵

¹⁶³ 'Officiële mededelingen van het Nederl. Instituut van Belastingconsulenten', *MvB* 1940-1941, nr. 5, blz. 79.

¹⁶⁴ 'Officiële mededelingen van het Nederl. Instituut van Belastingconsulenten', *MvB* 1940-1941, nr. 4, blz. 63.

¹⁶⁵ 'Officiële mededelingen van het Nederl. Instituut van Belastingconsulenten', *MvB* 1938-1939, nr. 7, blz. 110.

9.2.2 *Beleid van de Redactie*

Daar ik slechts één enkele jaargang uit de oorlog heb kunnen onderzoeken, is het moeilijk om te bespreken over het beleid van de redactie. Opvallend is in ieder geval een artikel van de redactie dat verschenen is in augustus 1940. Hierin geeft de redactie aan wat de N.V.-bestuurder over de winstbelasting moet weten. Er wordt een opsomming gegeven van een zevental punten die met name zien op een overgangsbilans.¹⁶⁶

9.3 **Publicaties**

9.3.1 *1933 – mei 1940*

P.H. Hörmann schrijft in het eerste nummer van de jaargang 1938-1939 over het Duitse belastingrecht.¹⁶⁷ Hij geeft aan dat het belastingrecht, naast alle andere gebieden in de samenleving, in het nationaalsocialistische Duitsland grondig gewijzigd is. Er is volgens hem geen onderdeel in de belastingwetgeving aan te wijzen, dat niet grondig volgens de nieuwe gezichtspunten is herzien. Over de wijzigingen merkt hij op: *“Minder gemakkelijk is het te verstaan wat die wijzigingen behelzen en nog minder gemakkelijk is het voor ons, die onwennig staan tegenover den geest, die deze belastingvernieuwing deed tot stand komen, ons in de daaruit voortvloeiende vraagstukken in te werken.”*

Hij schrijft verder: *“Het steeds weer (en beter) aanpassen van het recht aan de geestesgesteldheid (nationaal-socialistische levensbeschouwing) maakt het voor ons, die onwennig tegenover die levensbeschouwing staan, ondoenlijk ook maar bij benadering te begrijpen, hoe de Duitse Finanzämter, Finanzgerichte en ten slotte het Reichsfinanzhof, in een bepaalde kwestie zullen beslissen.”* Vooral de gewijzigde geestesgesteldheid heeft gezorgd voor enkele markante afwijkingen in vergelijking met hetgeen wij omtrent belastingrecht kennen.

De belastingwetgeving moet er volgens de schrijver in eerste instantie op zijn gericht de staat aan de nodige middelen te helpen. Dit is in Duitsland echter omgekeerd. Het stelsel is zo ontworpen dat het eerst de economische ontwikkeling van de volkshouding diende en dan pas de Staat aan de nodige middelen hielp.

¹⁶⁶ Redactie, ‘Wat elke N.V.-bestuurder van de winstbelasting weten moet.’, *MvB 1940-1941*, nr. 8, blz. 113-114.

¹⁶⁷ P.H. Hörmann, ‘Duitsch belastingrecht’, *MvB 1938-1939*, nr. 1, blz. 6-7.

In nummer 8 van deze jaargang laat Hörmann weer van zich horen met twee artikelen. In het eerste artikel gaat hij in op de verhoging van de Duitse belasting op vennootschappen.¹⁶⁸ Het gaat daarbij om de Körperschaftsteuer die voor de duur van de belastingjaren 1938, 1939 en 1940 wordt verhoogd. Deze belasting is echter geen novum van het Derde rijk volgens Hörmann en maakte al sinds 1891 deel uit van het Duitse belastingstelsel. De Körperschaftsteuer is in wezen antikapitalistisch en is leidt volgens de schrijver tot dubbele belasting.

Allereerst wordt het anonieme kapitaal als juridisch persoon belast, en vervolgens de verkrijger van de winst als natuurlijk persoon. Een aantal ondernemingen is echter vanuit oogpunt van staathuishoudkunde en sociale rechtvaardigheid vrijgesteld.

Voor Nederlandse belastingplichtigen bij Duitse ondernemingen kan deze belasting echter bezwaarlijk werken. Er zijn gevallen denkbaar waarbij over dezelfde winst, in hetzelfde bedrijf gemaakt, tweemaal Körperschaftsteuer betaald wordt, zij het dan op verschillende gronden door verschillende rechtspersonen. De schrijver roept consulente op die met deze dubbele belasting in aanraking zijn gekomen zich te melden bij hem.

In nummer 12 wordt door Hörmann ingegaan op de aangekondigde loonbelasting.¹⁶⁹ Deze belasting zal worden geheven bij de bron en kan worden gezien als een tweede belasting op het inkomen uit niet-zelfstandige arbeid. De schrijver merkt hierover op: *“waardoor eens te meer bewezen zal worden, dat Nederland geen belastingstelsel heeft, doch dat de noodzakelijke inkomsten voor 's Rijks schatkist gehaald worden op alle mogelijke manieren.”* Het Nederlandse belastingstelsel houdt al geen rekening met vragen van economische en sociale aard en zal dit na invoering van de aangekondigde loonbelasting nog minder doen. Een algehele herziening van het belastingstelsel is noodzakelijk. Dit stelsel zal niet alleen rekening moeten houden met de behoeften van de schatkist, maar moet ook dienstbaar zijn aan de economische ontwikkeling van het nationaal bedrijfsleven en de bestrijding van de werkeloosheid. Voor de technische uitvoeringsmogelijkheden van de loonbelasting dient men de blik oostwaarts te richten, omdat in Duitsland al jaren een loonbelasting wordt geheven. De bron waarover in beide landen loonbelasting geheven wordt, is namelijk dezelfde: inkomsten uit niet-zelfstandige arbeid.

Het artikel krijgt in nummer 13 een vervolg.¹⁷⁰ Allereerst gaat hij hierin op de vraag of de loonbelasting een wezenlijke besparing oplevert voor de administratie. Volgens de schrijver is de Duitse loonbelasting één van de grootste daden van de Duitse organisatiekunst.

¹⁶⁸ P.H. Hörmann, ‘Verhoging der Deutsche belasting op Vennootschappen’, *MvB* 1938-1939, nr. 8, blz. 118-119.

¹⁶⁹ P.H. Hörmann, ‘De komende loonbelasting I’, *MvB* 1938-1939, nr. 12, blz. 182-187

¹⁷⁰ P.H. Hörmann, ‘De komende loonbelasting II’, *MvB* 1938-1939, nr. 13, blz. 198-199.

Pendsche uit in nummer 19 van de jaargang kritiek op het artikel van Hörmann met betrekking tot de loonbelasting.¹⁷¹ De schrijver is van mening dat het inderdaad nuttig kan zijn om zich aan anderen te spiegelen. Het Duitse stelsel vertoont echter essentiële verschillen met de aangekondigde belasting. De Duitse loonbelasting is namelijk onderdeel van de inkomstenbelasting. De Nederlandse belasting daarentegen zal waarschijnlijk worden ingevoerd als additionele inkomstenbelasting. Daarnaast is het Duitse stelsel progressief, terwijl de in te voeren heffing een proportionele heffing kent. Pendsche is dan ook van mening dat de vergelijkende studie van het ontwerp mede betrokken moet worden op de in Nederlands-Indie getroffen regeling.

9.3.2 *De bezettingsjaren*

Vaktechnische publicaties

Van Benthem van den Bergh gaat in nummer 9 van de jaargang 1940-1941 in op een geval van dubbele belasting. De schrijver constateert dat Nederland geen verdrag ter voorkoming van dubbele belasting heeft gesloten met Duitsland. Dit is volgens hem een pijnlijke lacune, omdat de veelvuldigheid van betrekking tussen beide landen er in de toekomst niet minder op zullen worden. De schrijver maakt dit duidelijk met een praktijkgeval met betrekking tot de inkomstenbelasting. Op grond van de resolutie van 17 april 1928, Stct., no. 76, kunnen er slechts maatregelen worden getroffen tot voorkoming van dubbele belasting in het geval er sprake is of is geweest van de bezoldiging van een ambt uit de kas van een buitenlands openbaar lichaam. Dit begrip moet volgens de Hoge Raad worden getoetst aan het betrokken buitenlandse recht. Voor Nederlandse werknemers van een Duitse onderneming gaat dit over het algemeen niet op en is er sprake van dubbele belasting. De schrijver hoopt dat bij de vele veranderingen in de organisatie van de wereld en in het bijzonder in Europa ook aandacht wordt geschonken een de dubbele belasting en haar slachtoffers.¹⁷²

In nummer 16 van de jaargang 1940-1941 verschijnt een uitgebreid artikel over de nieuwe loonbelasting van de hand van J.L. van Hedel.¹⁷³ De bepalingen van de loonbelasting worden hierin besproken, maar nauwelijks bekritiseerd. In de laatste alinea gaat hij echter in op een eventuele verzwarende van de belastingdruk. Iedere belastingbetaler was volgens de schrijver voorbereid op een zware belastingdruk. Uit de belastingtabel van het Besluit kan echter worden opgemaakt dat de nieuwe heffing voor kinderrijke gezinnen veel minder zwaar zal drukken dan de inkomstenbelasting. De komst van de loonbelasting is voor een andere groep belastingbetalers minder prettig, namelijk de ongehuwde werknemer die de leeftijd van 65 jaar nog niet bereikt heeft. De belastingdruk voor de ongehuwden wordt veel zwaarder.

¹⁷¹ Pendsche, 'De komende loonbelasting', *MvB* 1938-1939, nr. 19, blz. 291-294.

¹⁷² Van Benthem van den Berg, 'Een geval van Dubbele Belasting', *MvB* 1940-1941, nr. 9, blz. 136-137.

¹⁷³ J.L. van Hedel, 'De Loonbelasting', *MvB* 1940-1941, nr. 16, blz. 242-252.

Nationaalsocialistische uitingen

In nummer 7 van deze jaargang schrijft Hörmann over een eventuele wijziging van het Nederlandse belastingstelsel.¹⁷⁴ Volgens de schrijver is er na 15 mei 1940 een andere wind over Nederland gaan waaien. Men overweegt om over te schakelen op een andere geest en tracht de geest van de toekomst te benaderen. Dit gebeurt echter nog niet op belastinggebied. Het Generaal-Pardon kan volgens Hörman niet als iets nieuws worden aangemerkt.¹⁷⁵ Volgens Hörmann zijn er nog meer punten in het belastingstelsel die om herziening vragen. We zijn volgens de schrijver geneigd om de tijd die achter ons ligt, te bestempelen als de ‘normale’ tijd en de die tijd waarin men toen leefde als ‘abnormaal’. Velen die op 1 mei zonder bron waren, hebben nu weer een bron van inkomsten gevonden of vinden die binnen afzienbare tijd. Hörmann pleit dan ook voor de invoering van een loonbelasting, desnoods bij noodverordening. De gemeenschap moet daarbij trachten om op alle mogelijke en toelaatbare wijzen de kosten van vandaag ook vandaag te dekken en dit niet tot morgen mag uitstellen. Morgen heeft volgens de schrijver namelijk zijn eigen zorgen. Hörmann geeft echter toe, dat een bruikbare regeling niet zo maar gemaakt is. De ondernemer moet namelijk op een eenvoudige en doeltreffende manier kunnen vaststellen, wat hij moet inhouden.

In nummer 10 van de jaargang verschijnt weer een artikel van de hand van Hörmann.¹⁷⁶ Dit maal gaat het artikel over de oorlogsfinanciering in Duitsland. Hij schrijft hierover: *“Het is begrijpelijk, dat weinigen zich er een voorstelling van kunnen maken hoe het goudarme Duitsland het toch klaar speelt den oorlog te financieren en dit doet op zoodanige wijze, dat de Deutsche valuta, de Rijksmark, als een rots in de branding staat, terwijl de valuta’s van Duitschlands vijanden en de neutrale landen, hoewel goudrijk, de één na de ander tot een fractie van de oorspronkelijke waarde afbrokkelden en zulks ondanks de groote rijkdommen aan goud van die landen.”*

Hörmann begint zijn artikel met een stukje geschiedenis. Volgens hem zijn er drie perioden in de laatste 200 jaar te onderscheiden met betrekking tot de oorlogsfinanciering. Allereerst de financiering van een oorlog door tijdens vreedstijd een behoorlijke krijgskas te vormen. Voor de Eerste Wereldoorlog steunde de oorlogsfinanciering geheel op het staatskrediet. Deze oorlog was van lange duur en de legers waren groot, waardoor alle bekende theorieën faalden. In Duitsland werden de kosten gedekt door leningen en schatkistbiljetten. Belastingmaatregelen kwamen steeds te laat, waardoor ze geen effect sorteerden. De schrijver vervolgt zijn artikel met een beschrijving van het doel van de nationaalsocialistische financieringspolitiek.

¹⁷⁴ P.H. Hörmann, ‘Is wijziging van ons belastingstelsel gewenst?’, *MvB* 1940-1941, nr. 7, blz. 107-108.

¹⁷⁵ Het Generaal-Pardon werd aan het begin van de oorlog ingevoerd. Belastingplichtigen kregen de mogelijkheid om een verbeterde belastingaangifte in te dienen. Straffeloosheid voor eerder verkeerde ingediende biljetten was hierbij gewaarborgd. Belangrijke data waren hierbij 15 juni, 15 juli en 15 augustus 1940.

¹⁷⁶ P.H. Hörmann, ‘De oorlogsfinanciering in Duitsland’, *MvB* 1940-1941, nr. 10, blz. 150-154.

Het doel hiervan is de materiële grondslagen te vestigen, waarop de volksgemeenschap zich kan ontwikkelen. De nationaalsocialistische financieringspolitiek wordt geleid door de algemene staatspolitieke en volksgenootschappelijke doelstellingen. De politiek moet met haar eigen middelen ervoor zorgen dat dit doel wordt bereikt, ten bate van het gehele volk. De schrijver geeft vervolgens aan wat de grootste taken waren voor de nationaalsocialistische financieringspolitiek in Duitsland:

1. Opheffing der werkeloosheid
2. De volksgenootschappelijke, staatkundige en economische opbouw van het Groot-Duitse Rijk.
3. De vorming van een sterke Duitse weermacht
4. Herstel van de economische onafhankelijkheid

Bij een totale oorlog worden het volk, de staat en de volkshuishouding als één ondeelbaar geheel gezien en verdedigt zich dit ook als één ondeelbaar geheel. De financiering van de oorlogslasten vindt plaats door een vergroting van de productie van oorlogstuig ten koste van de productie die niet ziet op oorlogsvoering. Het gaat hierbij om een goederen- en geldvraagstuk. Voortbrenging en verbruik van goederen voor persoonlijke doeleinden wordt daarbij zoveel mogelijk beperkt. De koopkracht wordt zo gespaard. Deze koopkracht staat ter beschikking aan de staat, via leningen op korte termijn en als belastingen. De last van de op te brengen middelen kan verdeeld worden over de geldmarkt, de kapitaalmarkt en de belastingen. De belastingen romen de bespaarde koopkracht af en beperken het gebruik van goederen die voor de oorlogsvoering van belang kunnen zijn. De directe en indirecte belastingen werden onder meer verhoogd. Men dient er echter voor te waken dat de vaste kosten van belastingplichtigen werden getroffen. Iedere volksgenoot moet volgens het nationaalsocialistische beginsel het maximum uit zich zelf halen in het belang van de gehele volksgemeenschap. Alle volkshuishoudkundige en financiële maatregelen zijn slechts gericht op één doel: behoud en versterking van de volkskracht tot aan de totale overwinning.

9.3.3 *De na-oorlogsperiode*

Het eerste nummer na de oorlog dateert van november 1945.¹⁷⁷ Allereerst gaat de uitgeefster in de op de oorlogstoestand. Ze geeft aan dat de procedure inzake zuivering en papiervoorziening traag is verlopen, waardoor het lang heeft geduurd voordat het nummer mocht verschijnen. Ze schrijft: “..doch nu wij weer uitkomen is dan ook de waarborg aanwezig, dat wij zonder hinderlijk toezicht en zonder vrees voor inmenging van overheidswege ons werk kunnen verrichten.” De uitgeefster geeft aan dat het uitgeven van het tijdschrift tijdens de bezetting een zorgelijk werk was. Dit heeft ze met name gemerkt toen de directie van het bedrijf wegens de inhoud van haar tijdschriften te veel in de belangstelling van de S.D. kwam te staan. Een van de directeuren, I.J. Sloos, werd gearresteerd en in een concentratiekamp opgesloten. Het bedrijf werd daarom gesloten, en het blad kwam enkele maanden achtereen niet uit.

¹⁷⁷ ‘Aan de lezers!’, *MvB* 1945-1946, nr. 1, blz. 1.

Toezicht en controle werden opgedrongen, waardoor grote voorzichtigheid was geboden. De uitgeefster is blij dat ze tot aan ‘Dolle Dinsdag’ de uitgaven vrij van Duitse smetten heeft kunnen samenstellen en stelt vervolgens een nieuwe redacteur voor: F. v. Blerkom. Artikelen van Hörmann komen de eerste vier jaar na de oorlog niet in het Maandblad voor.

9.3 Conclusie

In het Maandblad verschijnen voor de Tweede Wereldoorlog regelmatig artikelen van de hand van Hörmann. Hij schrijft over het algemeen objectief over de situatie in Duitsland. Bepaalde zinsneden zijn echter voor dubbele uitleg vatbaar. Zo geeft hij aan dat de wijzigingen niet makkelijk te begrijpen zijn, met name voor degene die onwennig staan tegenover de geest van deze belastingvernieuwing. Het is de vraag of hij zelf ook onwennig staat tegenover deze geest, ondanks dat hij het heeft over ‘ons’. Daartegenover staat dat hij in een ander artikel de Körperschaftsteuer aanmerkt als dubbele belasting, wat voor een Nederlandse belanghebbende bezwaarlijk kan zijn. Het aanmerken van de Duitse loonbelasting als één van de grootste daden van de Duitse organisatiekunst vind ik daarentegen niet bezwaarlijk. Deze loonbelasting die als voorbeeld diende voor onze loonbelasting, kan als een verbetering worden gezien.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verschijnen in het Maandblad zowel uitingen van verzet als nationaalsocialistische uitingen. Als uiting van verzet kan het commentaar op de verzwaring van de belastingdruk door Hedel worden genoemd. Ook Hörmann blijft schrijven zowel over het Nederlandse als het Duitse belastingstelsel. Zijn artikelen gaan steeds meer naar collaboratie neigen, omdat sommige uitspraken beïnvloed lijken te zijn door de nazi-ideologie. Zo geeft hij onder andere aan dat men overweegt om over te schakelen op een andere geest en dat men tracht de geest van de toekomst te benaderen. Dit gebeurt echter nog niet op belastinggebied. Daarnaast schrijft hij dat men geneigd is om de tijd die achter ons ligt, te bestempelen als de “normale” tijd en de die tijd waarin men toen leefde als “abnormaal”. Het artikel over de Duitse oorlogsfinanciering wekt de indruk dat Hörmann bewondering heeft voor het Duitse beleid.

Hoofdstuk 10 Fiscale dissertaties en andere wetenschappelijke boeken

10.1 Inleiding

In deze paragraaf staat de vraag centraal of de fiscale wetenschap ook via fiscale dissertaties en andere wetenschappelijke boeken gereageerd heeft op de belastingmaatregelen van de bezetter. Voor mijn onderzoek heb ik de fiscale boeken in de Universiteit van Tilburg en de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag onder de loep genomen. De praktijkgidsen heb ik daarbij zoveel mogelijk buiten beschouwing proberen te laten. In de volgende paragraaf ga ik allereerst in op een drietal dissertaties. Vervolgens komt in paragraaf 3 een openbare les aan bod. Daarna ga ik in op een tweetal andere fiscaalwetenschappelijke boeken. Ik eindig met een conclusie.

10.2 Dissertaties

10.2.1 *Dissertatie Van der Poel*¹⁷⁸

Inhoud

In zijn dissertatie gaat Van der Poel in op de compositie en het compromis. Allereerst beschrijft hij uitgebreid de geschiedenis van de compositie, om vervolgens in hoofdstuk acht in te gaan op het fiscaal compromis in combinatie met de moderne rechtsopvattingen. In hoofdstuk negen gaat hij in op het compromis in bestaande wetgeving. In een van de paragrafen van dit hoofdstuk gaat hij in op de wijziging die heeft plaatsgevonden in de belastingtheorie en de consequenties daarvan.

Hij schrijft dat onder de invloed van de nood der tijden het individueel belang plaats heeft moeten maken voor het belang van de gehele gemeenschap.¹⁷⁹ Hij haalt daarbij het *Steueranpassungsgesetz* aan, meer specifiek de uitleg van de belastingwet naar nationaalsocialistische wereldbeschouwing. Ook verwijst hij naar enkele woorden van staatssecretaris Reinhardt met betrekking tot deze wereldbeschouwing. Van der Poel geeft aan dat sinds 1932 in de Duitse belastingwetten in steeds ruimer mate de mogelijkheid wordt geschapen tot vermindering of vrijstelling van belasting met het doel, het economische verkeer te stimuleren. De schrijver constateert dat er in Nederland geen sprake is van een zodanige wetsuitlegging. Het *privaatbelang* wordt echter steeds minder verheerlijkt. Het *beseif* is volgens hem gerijpt dat er een juiste synthese behoort te bestaan tussen *privaat-* en *staatsbelang*. Dit *beseif* zou ten goede komen aan een wetgeving waarin minder uitgegaan wordt van *ficties* en meer gelet wordt op hetgeen dat *reëel* is.¹⁸⁰

¹⁷⁸ J. van der Poel, *Rondom compositie en compromis. (Fiscale studie in het bestuurs- en strafrecht)*, Utrecht: Kemink 1942.

¹⁷⁹ J. van der Poel, *Rondom compositie en compromis. (Fiscale studie in het bestuurs- en strafrecht)*, Utrecht: Kemink 1942, blz. 397.

¹⁸⁰ J. van der Poel, *Rondom compositie en compromis. (Fiscale studie in het bestuurs- en strafrecht)*, Utrecht: Kemink 1942, blz. 398.

Van der Poel geeft vervolgens aan dat, voor de totstandkoming van hardheidsclausules, een beroep kon worden gedaan op de bevoegdheden van artikel 17 in de Invorderingswet en art 109 van de Inkomstenbelasting, welke een correctie op de wet mogelijk maakten.

Het verschil in onvermijdelijke persoonlijke uitgaven maakt de belastingdruk voor de ene persoon veel hoger dan voor de ander, waardoor een correctie daarop nodig is. De nieuwe hardheidsclausules zijn hierop een lichte verbetering, maar ze zijn te weinig geïndividualiseerd volgens Van der Poel.¹⁸¹ Hij noemt vervolgens een aantal gevallen waarin de wet in bijzondere gevallen een zwaardere last legt op de belastingplichtige dan de wetgever bedacht heeft, zonder dat er een mogelijkheid tot een correctie bestaat. Zo zouden economische eisen het treffen van een overeenkomst met de belastingplichtige wenselijk maken.¹⁸²

Reactie

In het uitgebreide proefschrift van Van der Poel wordt slechts summier ingegaan op de Duitse belastingmaatregelen zowel in Duitsland zelf als in Nederland. Hij haalt het *Steueranpassungsgesetz* aan met zijn nationaalsocialistische wereldbeschouwing, maar diep gaat hij hier helaas niet op in. Hij had hier de kans op zich uit te spreken over de belastingmaatregelen, maar heeft dit nagelaten. De nieuw ingevoerde hardheidsclausules zijn voor hem slechts een lichte verbetering. Er kan daarom niet van verkapt verzet gesproken worden. Accommodatie gaat daarentegen veel te ver. Er wordt weliswaar weinig kritiek geuit op de nieuwe belastingen, maar daar geeft zijn onderwerp ook weinig aanleiding toe. Het proefschrift kan daarom ook het best omschreven worden als afzijdig.

*10.2.2. Dissertatie Prinsen*¹⁸³

Inhoud

In zijn dissertatie gaat Prinsen in op het Besluit WB 1940. Een aantal van zijn stellingen is opmerkelijk te noemen. Volgens de eerste stelling is de door de Secretaris-generaal van het Departement van Justitie uitgelokte bijzondere machtiging in strijd met de algemene machtiging, waardoor de rechtsgeldigheid van de besluiten die zijn genomen op grond van deze algemene machtiging in gevaar komen.¹⁸⁴ Uit de derde stelling blijkt dat het draagkrachtbeginsel niet als enige richtsnoer voor een juiste belastingheffing moet worden gebruikt.

¹⁸¹ J. van der Poel, *Rondom compositie en compromis. (Fiscale studie in het bestuurs- en strafrecht)*, Utrecht: Kemink 1942, blz. 399.

¹⁸² J. van der Poel, *Rondom compositie en compromis. (Fiscale studie in het bestuurs- en strafrecht)*, Utrecht: Kemink 1942, blz. 400.

¹⁸³ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941.

¹⁸⁴ De algemene machtiging is ontleend aan Verordening 23/1940. Op grond van deze Verordening zijn de Secretarissen-Generaal gemachtigd om binnen de grenzen van hun bevoegdheden maatregelen uit te vaardigen. De bijzondere machtiging waarop Prinsen doelt, is ontleend aan Verordening 43/1941. Op grond van deze verordening zijn de bevoegdheden van de Koning uit het BW overgedragen op de Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie.

Het proefschrift vangt aan met de geschiedenis van het Besluit WB 1940. Prinsen geeft aan dat de parlementaire behandeling van het Besluit niet is voortgezet vanwege de inval van de Duitsers. De nood van de schatkist was door de buitengewone uitgaven belangrijk gestegen, waardoor de winstbelasting toch werd ingevoerd. Dit was mogelijk vanwege de algemene machtiging die verleend was aan de Secretarissen-generaal van de Nederlandse Departementen. Ze waren binnen de grenzen van hun bevoegdheid, gemachtigd om de voor de handhaving van de openbare orde en de veiligheid benodigde maatregelen te nemen en in het bijzonder om rechtsvoorschriften uit te vaardigen.¹⁸⁵

In het tweede hoofdstuk gaat Prinsen in op de rechtsgrond van de winstbelasting. Hij komt tot de conclusie dat er geen rechtsgrond aan de winstbelasting ten grondslag ligt. Prinsen schrijft: *“Door te constateeren, dat een onbetwistbare rechtsgrond ontbreekt, voorkomt men dat aan schijngronden waarde wordt gehecht.”* Hij geeft vervolgens aan: *“een belasting die door het heffen van opcenten voor het rijk en gemeenten tot ruim 30 pct. van de winst wordt opgevoerd, kan door de wetenschap niet meer worden gerechtvaardigd, doch kan slechts op den nood der schatkist steunen.”*¹⁸⁶ In een rustigere tijd zou men zich moeten beraden of een dergelijk tarief kan worden gehandhaafd. Prinsen is verder van mening dat een zekere mate van progressie is toe te juichen, maar de in het tarief neergelegde toepassing stemt niet overeen met de werkelijke draagkracht van de belastingplichtige.¹⁸⁷

In de volgende hoofdstukken gaat Prinsen in op de tekst van het Besluit en levert hij vooral fiscaaltechnische kritiek. Zo is hij niet te spreken over de omschrijving van het belastingobject in artikel 3, omdat het belastingobject daarin wordt aangeduid als belastbare winst.¹⁸⁸ Daarnaast ontbreekt de omschrijving van het belastingjaar. Volgens Prinsen is een vaste periode, waarover de belasting wordt geheven, juist een kenmerk van een directe belasting. Aan het gebruik van een belastingjaar zouden echter alleen nadelen zijn verbonden.¹⁸⁹ Ook levert Prinsen kritiek op de winstberekening bij coöperatieve en andere verenigingen, althans op de bevoordeelde positie van coöperatieve productieverenigingen en veulingsverenigingen bij de belastingheffing. Deze bevoordeelde positie zou namelijk principieel onjuist zijn, omdat miskend wordt dat de coöperatie een zelfstandige plaats in het bedrijfsleven neemt.¹⁹⁰

¹⁸⁵ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 28.

¹⁸⁶ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 45.

¹⁸⁷ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 46 en 48.

¹⁸⁸ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 80-81

¹⁸⁹ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 82.

¹⁹⁰ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 137.

De regeling met betrekking tot de compensatie van verliezen is volgens Prinsen ook niet geheel bevredigend. In het Besluit wordt namelijk uitgegaan van een termijn van vijf jaar. Deze termijn is in verband met de lengte en het verloop van de conjunctuurcyclus te kort.¹⁹¹

Als laatste gaat Prinsen in op het bedrag der belastingen. Hij geeft aan dat er een bijzondere betekenis moet worden toegedicht aan het tarief in verband met de rechtsgrond van de belastingen. Een belangrijke rol is daarbij weggelegd voor het karakter van de belasting. In verband met de overige te lande geheven belasting is alleen een relatief laag heffingspercentage te verdedigen. Het gemis van een krachtige rechtvaardigingsgrond is daarbij sterk voelbaar.¹⁹²

Prinsen gaat in het hoofdstuk ook in op de heffing van opcenten ten behoeve van het rijk. Het bijzondere karakter van deze heffing moet in het oog worden gehouden, zodat men – wanneer de normale tijden zijn teruggekeerd – ernstig zal moeten beraden of de sterk verhoogde belasting, in het bijzonder voor zover het familievennootschappen betreft, gehandhaafd kan worden.¹⁹³

Reactie

Het Besluit WB 1940 wordt door Prinsen in zijn proefschrift beschreven en op sommige punten bekritiseerd. Deze wet is echter vrijwel geheel gebaseerd op het vooroorlogse Nederlandse ontwerp. De fiscaaltechnische kritiek die geleverd wordt, kan daarom ook moeilijk aangeduid worden als verzet. In het proefschrift wordt echter ook meerdere malen kritiek geuit op het tarief, zowel op het tarief van de winstbelasting zelf als op de opcenten. Duidelijk wordt ook dat het wetsvoorstel werd ingevoerd vanwege de nood van de schatkist. Daarnaast heeft Prinsen ook oog voor de problemen die opdoemen voor de familievennootschappen. Ook de eerste stelling met betrekking tot de algemene en bijzondere machtiging kan als kritiek gezien worden. Bepaalde passages uit de dissertatie kunnen dan ook worden aangemerkt als verkapt verzet.

¹⁹¹ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 220.

¹⁹² M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 226.

¹⁹³ M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1941, blz. 229-230.

10.2.3 *Dissertatie Nijst*¹⁹⁴

Inhoud

In zijn dissertatie gaat Nijst in op handelingen in het belastingrecht die in strijd zijn of kunnen zijn met de wet of de goede zeden. Uit de inleiding van het proefschrift wordt duidelijk dat er in Nederland geen positiefrechtelijke regeling bestaat omtrent de invloed van een ongeoorloofde handeling¹⁹⁵ ten aanzien van de belastingheffing. Een beoefenaar van het belastingrecht moet zijn standpunt echter wel bepalen. Twee vragen probeert de schrijver te beantwoorden. Allereerst de vraag of het toelaatbaar is dat de belastingheffer rekening houdt met een ongeoorloofde handeling, waardoor hij de betrokkenen mogelijk zou kunnen bevoordelen. Ten tweede de vraag of bepalingen uit andere delen van het recht kunnen worden toegepast bij een ongeoorloofde handeling in het belastingrecht.¹⁹⁶ De schrijver gaat vervolgens na wat wetgeving, rechtspraak en literatuur in het buitenland en in Nederland daarover zeggen. De wetgeving, literatuur en rechtspraak van Duitsland, Frankrijk, Engeland en België komen hierbij aan bod.

In Duitsland blijkt het vraagstuk uitgebreid te zijn besproken in de literatuur en de jurisprudentie. Daarnaast heeft dit land een algemene wettelijke regeling op dit gebied. De algemene juridische zijde van het vraagstuk komt daarbij in de praktijk en in de theorie uitgebreid aan bod.¹⁹⁷ De schrijver geeft vervolgens een overzicht van de ontwikkeling der opvatting in Duitsland. Interessant voor mijn onderzoek wordt het pas wanneer het *Steueranpassungsgesetz* aan bod komt. Hij geeft allereerst de grondregel van deze wet aan: “Die Steuergesetze sind nach nationalsozialistischer Weltanschauung auszulegen”. In paragraaf 5, alinea’s 2-6 wordt echter ook een positiefrechtelijke, voor het gehele belastinggebied geldende regeling, met betrekking tot ongeoorloofde handelingen gegeven.¹⁹⁸

De getroffen regeling wordt aangekondigd als een uitvloeisel van de nationaalsocialistische leer. Nijst is echter van mening dat de bepalingen veeleer een codificatie van de tot dan toe geldende opvattingen zijn. Deze codificatie is volgens hem ook nog eens onvolledig.¹⁹⁹ Ook de jurisprudentie wordt besproken. In de rechtspraak voor het *Steueranpassungsgesetz* werd de aftrek van uitgaven die samenhangen met ongeoorloofde handelingen principieel erkend.

¹⁹⁴ L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen, 1941.

¹⁹⁵ Ongeoorloofde handelingen zijn handelingen die in strijd zijn met het geschreven of het ongeschreven recht.

¹⁹⁶ L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen, 1941, blz. 9.

¹⁹⁷ L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen, 1941, blz. 13.

¹⁹⁸ L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen, 1941, blz. 33.

¹⁹⁹ L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen, 1941, blz. 34.

Op grond van par. 1 van het Steueranpassungsgesetz is echter aftrek van uitgaven geweigerd, die uit belastingrechtelijk oogpunt gemotiveerd was, omdat deze aftrek in strijd zou komen met de nationaalsocialistische wereldbeschouwing. Bij Runderlass van het Ministerie van Financiën van 26 januari 1939 werd aan de belastingadministratie voorgeschreven: “§ 1 Absatz 3 des Steueranpassungsgesetzes gemäss sind Tatbestände nach nationalsozialistischer Weltanschauung zu beurteilen. Dem gemäss können Schmiergelden, die an Inländer gezahlt werden, bei der Ermittlung des Einkommens nicht abgezogen werden”

Dit standpunt is zonder motivering door het R.F.H bij Urteil van 23 augustus 1939 overgenomen.²⁰⁰

Over het Urteil van 28 maart 1939 merkt Nijst op: “In deze beslissing komt wel zeer duidelijk tot uiting, dat het Reichsfinanzhof naar de regelen van het belastingrecht aftrek wel toelaatbaar zou achten, doch deze belastingrechtelijke beschouwing moet terugtreden voor een daarbuiten gelegen hooger beginsel (de nationaal-socialistische wereldbeschouwing).”²⁰¹

In het laatste hoofdstuk gaat Nijst in op de afzonderlijke belastingwetten. Daar dit proefschrift op 20 mei 1941 is verdedigd, komen niet alle door de bezetter ingevoerde belastingen aan bod. Het Besluit LB 1940, het Besluit WB 1940, het Besluit OB 1940 en het Besluit op de Waardevermeerderingsbelasting worden wel kort besproken. Over de loonbelasting merkt Nijst op dat het besluit zich niet verzet tegen lichamen wier oprichtingshandelingen wegens strijd met de wet of de goede zeden aan nietigheid leiden als “werkgevers” te beschouwen. Ook in andere gevallen levert het besluit geen bezwaar om met nietige rechtshandelingen rekening te houden.

In de nabeschuiving concludeert Nijst dat de Nederlandse belastingwetgeving geen bezwaar oplevert tegen de door hem wenselijk geachte belastingheffing in het geval van handelingen in strijd met de wet of goede zeden. Slechts in enkele uitzonderingsgevallen wordt hiermee geen rekening gehouden. Deze uitzonderingen zien op belastingen die niet door de Duitsers zijn ingevoerd. Nijst: “Een regeling in den geest van het Steueranpassungsgesetz, volgens welke de belasting aanstonds ten volle geheven wordt, doch bij eventueele ongedaanmaking der handeling en haar gevolgen wordt teruggegeven, achten wij in het algemeen de meest bevredigende.”²⁰²

²⁰⁰ L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen, 1941, blz. 39.

²⁰¹ L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen, 1941, blz. 40-41.

²⁰² L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen, 1941, blz. 160-161.

Reactie

Nijst haalt in zijn proefschrift het *Steueranpassungsgesetz* aan, waarin ook de nationaalsocialistische wereldbeschouwing aan bod komt. Kritiek levert Nijst echter niet op deze wereldbeschouwing. Naar mijn mening een gemiste kans. Ook de schrijfstijl wijst niet op enige kritiek. Hij lijkt eerder vrij positief te staan tegenover de belastingmaatregelen van de bezetter. Zo noemt hij de grondregel van de *Steueranpassungsgesetz* “in velerlei opzichten zeer interessant”. Ook noemt hij de *Steueranpassungsgesetz* een codificatie en geen uitvloeisel van de nationaalsocialistische wereldbeschouwing. Hij wil dan ook graag een regeling zien in de geest van deze wet. Problemen lijkt hij nauwelijks te hebben met de nieuwe belastingen, daar deze geen bezwaar opleveren tegen de door hem wenselijke geachte belastingheffing in het geval van handelingen in strijd met de wet of de goede zeden.

De reactie van Nijst is moeilijk te omschrijven. Hij valt in ieder geval niet onder een vorm van verzet, maar accommodatie gaat ook erg ver, met name omdat zijn vraagstuk niet specifiek ziet op de belastingwetten zelf, maar meer op een leerstuk.

10.3 Openbare les

*10.3.1 Openbare les Smits*²⁰³

Inhoud

Op 5 februari 1941 hield G.H. Smits zijn openbare les vanwege de aanvaarding van het docentschap in het fiscale recht aan de universiteit van Groningen. Zijn openbare les had als titel ‘De verhouding van ouders en kinderen ten aanzien van de inkomstenbelasting’

In zijn inleiding geeft Smits aan dat er voor de bezetting al plannen waren voor een herziening van de inkomstenbelasting. Deze herziening is echter vanwege de gewijzigde omstandigheden in een andere vorm tot stand gekomen dan oorspronkelijk de bedoeling was. Hij geeft aan dat men nog steeds in het duister tast over de nieuwe inkomstenbelasting, vanwege de op dat moment gebruikelijke wijze van totstandkoming van de voorschriften.²⁰⁴ Vervolgens gaat hij verder in op het Besluit LB 1940. Smits is erg te spreken over de speciale kinderaftrek in de belasting.²⁰⁵ De kinderaftrek houdt namelijk rekening met de vermindering van de draagkracht. De regeling in het Besluit is aanmerkelijk uitgebreider dan die van de oude regelgeving. Deze uitbreiding moest volgens de schrijver ook worden ingevoerd, omdat de belasting aanmerkelijk is verhoogd.

²⁰³ G.H. Smits, *De verhouding van ouders en kinderen t.a.v. de inkomstenbelasting*, Groningen: J.B. Wolters 1941.

²⁰⁴ G.H. Smits, *De verhouding van ouders en kinderen t.a.v. de inkomstenbelasting*, Groningen: J.B. Wolters 1941, blz. 3.

²⁰⁵ G.H. Smits, *De verhouding van ouders en kinderen t.a.v. de inkomstenbelasting*, Groningen: J.B. Wolters 1941, blz. 18.

Hoe hoger de belasting, hoe groter het gevaar dat hetgeen wat nodig is voor de instandhouding van het gezin wordt aangetast. Een verhoging van de belasting moest, volgens Smits, steeds gepaard gaan met een drang naar verfijning. Bij de bepaling van de verhoging en de betekenis van de kinderaftrek, zou niet alleen moeten worden gelet op het tarief van de loonbelasting, maar ook op andere belastingen, die nieuw zijn ingevoerd of die verhoogd zijn. Hij noemt daarbij speciaal de geheel gewijzigde omzetbelasting. Deze zal in het bijzonder door kinderrijke gezinnen worden gevoeld.²⁰⁶

Het Besluit staat kinderaftrek toe voor minderjarige kinderen, die tot het huishouden van de ouder horen of met zijn toestemming elders verblijven vanwege onderwijs of beroepsopleiding. Alle minderjarige kinderen die tot het huishouden behoren, komen voor kinderaftrek in aanmerking. Het is onverschillig of deze kinderen eigen inkomsten hebben. Deze regeling is volgens Smits gelet op het draagkrachtprincipe juist, wanneer de ouder recht heeft op alle inkomsten van deze kinderen. Dit is echter niet het geval. Ook is het onverschillig of de ouder, die op de kinderaftrek aanspraak heeft, gehuwd is of niet. Het maakt niet uit hoe oud het kind is en of het nog in leven is. Dit is volgens Smits erg eigenaardig in verband met het draagkrachtprincipe. De strekking van deze bepaling is echter onbekend.²⁰⁷

Reactie

Smits is vrij goed te spreken over de door de bezetter ingevoerde loonbelasting, behoudens zijn opmerkingen over het draagkrachtprincipe aan het einde van zijn openbare les. Deze loonbelasting was dan ook een vooruitgang te noemen. Van accommodatie is geen sprake.

Uit zijn opmerking over de wijze van de totstandkoming van voorschriften, zou men op kunnen maken dat hij het hier niet mee eens was. Ook uit hij enige kritiek op het hoge tarief van de loonbelasting, zeker in combinatie met de gewijzigde omzetbelasting.

²⁰⁶ G.H. Smits, *De verhouding van ouders en kinderen t.a.v. de inkomstenbelasting*, Groningen: J.B. Wolters 1941, blz. 19-20.

²⁰⁷ G.H. Smits, *De verhouding van ouders en kinderen t.a.v. de inkomstenbelasting*, Groningen: J.B. Wolters 1941, blz. 20-21.

10.4 Overige wetenschappelijke boeken

10.4.1 Boek M.J. Prinsen²⁰⁸

Inhoud

In deel drie van de serie *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financiën* gaat Prinsen in op het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942. De beschouwingen in het boek zijn voornamelijk ontleend aan een aantal publicaties in het Weekblad der Belastingen. In het eerste hoofdstuk gaat hij in op de financiële verhouding tussen de gemeentes en het rijk. De oorlog heeft een oplossing voor dat vraagstuk in hoge mate verzwaard, omdat de uitgaven voor de gemeenten sterk stegen, terwijl die niet opgevangen konden worden door hogere uitkeringen uit het Gemeentefonds. De tijd is echter niet rijp om een andere oplossing te zoeken.²⁰⁹ Er bestaat namelijk geen zekerheid omtrent hetgeen tot de normale uitgaven van gemeenten behoort, aangezien in deze bewogen tijden belangrijke gebieden worden afgescheiden van de gemeentelijke bestuurstaak. Prinsen geeft aan: *“De huidige omstandigheden vormen echter een belemmering de teugels te laten vieren; nu de belastingdruk tot het uiterste moet worden opgevoerd, moet worden tegengegaan, dat in een deel der gemeenten de belastingcapaciteit niet ten volle wordt uitgeput.”*²¹⁰

Prinsen gaat vervolgens in op het karakter van de ondernemingsbelasting. Hij stelt zich de vraag waarom er een afzonderlijke belasting wordt geheven in plaats van een op dezelfde gedachtegang berustende heffing van opcenten op de winstbelastingen ten behoeve van gemeenten. Hij geeft hiervoor tweede redenen. Allereerst werden er door de opcentenheffing alleen ondernemingen getroffen die aan de winstbelasting onderworpen waren. Een regeling voor de overige ondernemingen zou daarom noodzakelijk zijn. Ten tweede zorgde een afzonderlijke belasting ervoor dat het zakelijke karakter beter tot uitdrukking kon komen.²¹¹

De schrijver merkt ook op dat het draagkrachtbeginsel steeds meer wordt teruggedrongen. Hij geeft aan dat er in een stelsel van geleide economie, wat op dat moment overheerst, het draagkrachtbeginsel niet het enige richtsnoer is. De belastingpolitiek moet namelijk ook dienstbaar worden gemaakt aan de algemene politiek der regering.

²⁰⁸ M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financiën. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942.

²⁰⁹ M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financiën. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942, blz. 5.

²¹⁰ M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financiën. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942, blz. 6.

²¹¹ M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financiën. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942, blz. 7-8

De noodzakelijkheid van het verkrijgen van meer inkomsten voor de schatkist en de omstandigheid dat ook de tarieven van de principieel meest juiste belastingen aan absolute grenzen zijn gebonden, dwingt er volgens Prinsen toe dat de keus ook op minder goede belastingen kan vallen, mits de daaraan verbonden nadelen door andere maatregelen worden gecompenseerd.²¹²

Hoofdstuk drie behandelt de belastingplicht, de belastingschuld en het belastingjaar. Prinsen constateert dat het systeem van de ondernemingsbelasting overeenstemming vertoont met het Duitse Gewerbesteuer. Er zijn echter ook ingrijpende verschillen te constateren.²¹³

In hoofdstuk vijf bespreekt Prinsen de grondslagen van de ondernemingsbelasting. Het voorschrift met betrekking tot de verliescompensatie is uit het oogpunt van de wetstechniek minder fraai te noemen. Bovendien leidt zij tot het gevolg, dat onder het begrip bedrijfsopbrengst ook de verliezen uit voorgaande jaren vallen. De gekozen oplossing is volgens de schrijver echter wel de meest eenvoudige.²¹⁴ Over de heffingspercentages merkt Prinsen op: *“Wij zijn thans genaderd tot heffingspercentages, die men in het verleden voor absurd en uitgesloten heeft gehouden.”*²¹⁵

Volgens Prinsen is een belangrijk probleem bij de ondernemingsbelasting de toemeting van het aandeel in de belasting aan de verschillende gemeenten. In Duitsland kende men op dat moment een stelsel waarbij de gemeenten zelfstandig heffen. Hier te lande werd echter de voorkeur gegeven aan een heffing van rijkswege, waardoor een maatstaf voor de verdeling van de belasting over de verschillende gemeenten moet worden bepaald. Deze verdeling wordt vervolgens door Prinsen besproken.²¹⁶

Reactie.

In het boek komt Prinsen herhaaldelijk terug op het tarief, wat volgens hem absurd is. De belastingdruk is dan ook tot het uiterste opgevoerd, vanwege de nood van de schatkist. Deze kritiek neigt m.i. naar verkapt verzet. In andere delen van het boek levert Prinsen echter meer fiscaaltechnische kritiek. Dit kan niet onder de noemer van verkapt verzet worden gebracht, maar van accommodatie is ook geen sprake. Deze opmerkingen kunnen misschien het beste worden aangeduid als afzijdigheid, ook al dekt dit de lading niet.

²¹² M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financien. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942, blz. 8-9.

²¹³ M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financien. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942, blz. 10.

²¹⁴ M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financien. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942, blz. 35.

²¹⁵ M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financien. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942, blz. 36.

²¹⁶ M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financien. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samson N.V. 1942, blz. 37.

10.4.2 Boek J. de Bruin²¹⁷

Inhoud

In zijn boek gaat De Bruin in op het nieuwe, door de Duitsers ingevoerde belastingrecht. Het boek is min of meer een vervolg van een artikelreeks in het tijdschrift ‘Gemeentebedrijf en administratie’. Volgens de schrijver zijn de problemen die gerezen zijn rondom het nieuwe belastingstelsel niet nieuw, mede omdat er voor de oorlog al een wetsontwerp lag voor een nationale inkomsten- en winstbelasting.²¹⁸ Wanneer de oorlog niet zou zijn ingetreden, dan was het misschien mogelijk geweest om een beschouwing te wijden over de factoren, welke bij het hervormen van het belastingwezen een voorname rol zouden hebben gespeeld. Door de oorlog treden er echter andere factoren op de voorgrond: de beïnvloeding van de wijziging van ons belastingstelsel en de dringende noodzakelijkheid van een belastingverhoging. Deze motieven doorkruisen elkaar. De Bruin geeft aan dat het erg aanlokkelijk is om in te gaan op de rechtsgrond van de belastingheffing, maar het kader van het opstel staat daaraan in de weg.²¹⁹ Hij geeft echter wel aan dat vroeger belastingheffing zag op het door de overheid opvorderen van een bijdrage in de kosten die de staat maakt voor zijn burgers. In de nieuwe opvatting is het zwaartepunt verlegd naar de staat.

De staat maakt daarbij aanspraak op de volledige medewerking van de persoon en het vermogen van iedere individu. Anders gezegd: ieder schepsel heeft de plicht om offers te brengen aan de gemeenschap. Het belastingrecht gaat zich steeds meer richten op het sociale en economische element.²²⁰

In de rest van het boek wordt een opsomming gegeven van de wijzigingen met betrekking tot een zestal soorten belastingen die betrekking hebben op: het internationale verkeer, het binnenlandse goederenverkeer, het binnenlandse rechtsverkeer, de natuurlijke personen, de rechtspersonen en het vermogen. De opsomming van wijzigingen ten aanzien van de wetten wordt soms onderbroken en/of aangevuld met opmerkingen of kritiekpunten. Zo zorgt bijvoorbeeld de nieuwe omzetbelasting voor een belangrijke verzwaring van de druk. Er wordt namelijk gestreefd naar een verhoogde belastingopbrengst en de heffing is dienstbaar gemaakt aan het bevorderen van economische belangen.²²¹

²¹⁷ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942.

²¹⁸ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 1.

²¹⁹ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 2

²²⁰ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 3.

²²¹ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 17.

Over de nieuwe inkomstenbelasting merkt De Bruin op dat men sedert de invoering van de loonbelasting reeds bepaalde verwachtingen kon hebben, onder andere over de het hoge tarief en het onderscheid tussen gehuwden en ongehuwden en tussen kinderloze en kinderrijke gezinnen.²²² Met een voorbeeld maakt hij duidelijk dat het gezin is ontzien.²²³ Ook zal de belasting in mening geval lager zijn dan onder de oude inkomstenbelasting het geval was. Het bevorderen van de volkskracht was gebaat met een verlichting van de belastingdruk naarmate de gezinsgrootte steeg. De ingevoerde tarieven drukken op hoge inkomens naar evenredigheid zwaarder, daardoor komt een kleiner gedeelte beschikbaar voor de kapitaalvorming, waardoor de kapitaalinvestering dus word beperkt. Dit is volgens de schrijver niet van belang, omdat de oorlogstoestand al zorgde voor een stagnatie.²²⁴

De schrijver gaat ook nog in op het reële stelsel met voorheffing op de afrekening dat ook bestaat in Duitsland. Het ligt volgens hem voor de hand dat de inkomstenbelasting enkele trekken gemeen heeft met de Duitse. De nieuwe Nederlandse inkomstenbelasting sluit voor zoveel nodig aan bij het Nederlandse privaatrecht en bij de Nederlandse toestanden, waardoor het nieuwe stelsel gemakkelijker is in te voeren.²²⁵ Een voordeel van het reële stelsel zelf is volgens De Bruin te vinden in het feit dat het belastingheffing minder kunstmatig kan worden beïnvloed.²²⁶

De ondernemingsbelasting belast ook gemeentebedrijven, wat voor belangrijke gevolgen zorgt. De heffing is niet gering, waardoor zij belangrijke offers zal vragen van de gemeentebedrijven.²²⁷ De vennootschapsbelasting en de ondernemingsbelasting leggen volgens de schrijver een zware last op de onderneming. Deze last wordt nog eens verzwaaard door de invoering van het Besluit VB 1942.

²²² J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 31.

²²³ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 32

²²⁴ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 46-47.

²²⁵ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 34

²²⁶ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 45.

²²⁷ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 98.

In het laatste hoofdstuk gaat De Bruin in op de strekking en de gevolgen van de nieuwe regelingen en geeft eigenlijk een samenvatting van de voorgaande hoofdstukken, gevolgd door een conclusie. M.i. de belangrijkste opmerkingen in de conclusie hebben betrekking op de draagkracht. Naast het nastreven van allerlei doelstellingen door middel van belastingheffing is ook getracht de extra-uitgaven te bestrijden. Dit heeft hoge eisen gesteld aan de draagkracht van de bevolking. Waar extra draagkracht aanwezig is in de vorm van kapitaal wordt dit wegbelast. Met name ten aanzien van naamloze vennootschappen zijn er ingrijpende maatregelen getroffen.²²⁸

Reactie

Het boek geeft voornamelijk een beschrijving van de wijzigingen die de bezetter heeft doorgevoerd op het gebied der belastingen. Hier en daar wordt enige kritiek geuit op deze wijzigingen. De verzwaring van de belastingdruk wordt daarbij meerdere keren genoemd. Ook in de conclusie wordt ingegaan op de draagkracht van de burgers. Van verkapt verzet of accommodatie is in mijn ogen geen sprake. Afzijdigheid omschrijft de reactie dan nog als beste.

10.5 Conclusie

Zowel in de bibliotheek van de Universiteit van Tilburg als in de Koninklijke Bibliotheek waren er weinig boeken te vinden uit de Tweede Wereldoorlog met betrekking tot het belastingrecht. De boeken die ik wel tot mijn beschikking had, waren met name praktijkgidsen. De praktijkgidsen omvatten vaak de tekst van het besluit en de bijbehorende Leidraad.

Uit de boeken die ik in de vorige paragrafen heb besproken, blijkt dat men vooral kritiek had op de buitensporige hoge tarieven die leidden tot een zeer hoge belastingdruk. Deze kritiek raakt de nazi-ideologie en zou daarom ook aangemerkt kunnen worden als verkapt verzet. Van accommodatie is in de boeken die ik heb besproken geen sprake. Weliswaar wordt er door bijvoorbeeld Smits nauwelijks kritiek geuit op de loonbelasting, maar deze belasting was voor Nederland een echte vooruitgang te noemen.

Mijn conclusie is dan ook dat de boeken een afzijdige houding, behoudens uitzonderingen, laten zien met betrekking tot de belastingmaatregelen die door de bezetter zijn genomen.

²²⁸ J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942, blz. 127.

Hoofdstuk 11 Vereniging voor Belastingwetenschap

11.1 Inleiding

Op 24 januari 1925 werd in Parkzicht te Amsterdam de oprichtingsvergadering van de Vereniging voor Belastingwetenschap gehouden. De statuten geven aan dat leden der vereniging personen zijn die: *“geacht kunnen worden in staat te zijn tot wetenschappelijke arbeid, welke met het doel der vereniging verband houdt, en die op voorstel van het bestuur door algemeene vergadering worden aangenomen.”*²²⁹

De Vereniging kent daarnaast een hoofdbestuur, een voorzitter en een secretaris. Van 1938 tot 1944 was P.J.A. Adriani voorzitter van de Vereniging. In 1944 werd hij opgevolgd door mr. dr. Sinnighe Damsté. Secretaris was onder beide voorzitters mr. W.E.C. de Groot.²³⁰

In de volgende paragraaf ga ik in op de geschriften die door de Vereniging voor Belastingwetenschap zijn gepubliceerd. Vervolgens ga ik in paragraaf drie in op enkele stukken uit het archief van prof. mr. dr. G.W.J. Bruins. Als laatste geef ik in paragraaf vier een conclusie

11.2 Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap

De Vereniging houdt tweemaal per jaar een algemene vergadering waarin men debatteert over een preadvies of een rapport van een van de commissies van de Vereniging of waarin een inleiding met een aansluitend debat wordt gehouden. De rapporten, preadviezen, inleidingen en debatten worden gepubliceerd als Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap. Ook rond de Tweede Wereldoorlog verschenen er een aantal rapporten en preadviezen, te weten:

Nr.	Naam	Jaar Publicatie
50	De controle- en repressiemiddelen van de fiscus: stenografisch verslag van het debat over de praeadviezen van de heeren P.W. van Doorne en W.J. de Langen (Geschrift no. 47 en 48), gehouden in de algemene vergadering van 24 februari 1940.	1940
51	Vijftiende jaarverslag	
52	Rapport van de Commissie voor Oudendagsverzorging	1941
53	Stenografisch verslag van de behandeling van het rapport, opgenomen in geschrift no.52, in de vergadering van 21 juni 1941.	1941
54	Zestiende jaarverslag	

²²⁹ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 341 Prof. mr. dr. G.W.J. Bruins, 1895-1953, nummer toegang 2.21.191.01, inventarisnummer 582.

²³⁰ <www.belastingwetenschap.nl>

55	Zevende en Achttiende Jaarverslag	
56	Stenografisch verslag van het debat over enkele stellingen van Prof. Dr B. Schendstok, ontleend aan of voortbouwende op "Enige economische grondslagen voor de belastingpolitiek" (geschrift no. 46), gehouden in de algemeene vergadering van 1 april 1944	1945
57	Negentiende en Twintigste Jaarverslag	
58	Stenografisch verslag van het debat over de Oorlogsvermogensbelasting, gehouden in de ledenvergadering van 12 januari 1946.	1946

De geschriften heb ik, behoudens de Jaarverslagen, doorgelezen. De Jaarverslagen waren namelijk niet aanwezig bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. De Duitse belastingmaatregelen worden in de geschriften niet of nauwelijks besproken. De geschriften met betrekking tot de oudedagsvoorziening geven hier ook geen aanleiding toe. De commissie had het onderzoek al zo goed als afgerond toen de Duitsers Nederland binnenvielen. De stellingen van Schendstok zijn daarnaast theoretisch.

11.3 Archief G.W.J. Bruins

11.3.1 Inleiding

Het Nationaal Archief beschikt over het persoonlijke archief van prof. mr. dr. G.W.J. Bruins.²³¹ Bruins werd in 1928 lid van de Vereniging voor de Belastingwetenschap. In 1944 werd hij hier ook bestuurslid van. Zijn archief omvat onder meer brieven, agenda's en notulen van vergaderingen en rapportconcepten van de Vereniging.

Gijsbert Weyer Jan Bruins werd geboren op 6 juli 1883 te Zutphen. Na het gymnasium studeerde hij rechten aan de Rijksuniversiteit te Leiden. In 1905 promoveerde hij cum laude tot doctor in de rechtswetenschap. Na zijn werk bij de Provinciale Griffie van Zuid-Holland werd hij in 1913 benoemd tot hoogleraar aan de Nederlandse Handelshoogeschool. In 1916 richtte hij het blad 'Economisch-Statistische Berichten' op. Tot en met 1924 was hij belast met de leiding van het tijdschrift. In 1926 werd hij Koninklijk Commissaris bij de Nederlandsche Bank. In mei 1934 werd Bruins benoemd tot president-directeur van het Nederlandsch Clearinginstituut. In 1940 werd hij tevens president-directeur van het Deviezeninstituut. Op 31 juli 1943 werd hij op eigen verzoek ontslagen, nadat de Duitse bezetter enkele wijzigingen wilde doorvoeren binnen het Deviezeninstituut. Bruins overleed op 22 maart 1948 in Washington.

Bron:

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 341 Prof. mr. dr. G.W.J. Bruins, 1895-1953, nummer toegang 2.21.191.01, Geschiedenis van de Archiefvormer.

Het bestuur van de Vereniging heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog de opdracht aan enkele hoofd- en subcommissies gegeven om zich bezig te houden met het te vormen belastingstelsel na de oorlog. De hoofdcommissie hield zich bezig met de bestudering van de beginselen, welke aan het nieuwe belastingstelsel ten grondslag zouden moeten liggen. De subcommissies die hieronder vielen waren de commissie voor de heffing ineens en de commissie voor de belastingen op de N.V.. Daarnaast was er nog een commissie die zich bezighield met de budgettaire positie van Nederland, maar hier ga ik niet verder op in, omdat hier niets van te vinden is in het archief. Ook is de installatierede van Adriani en het antwoord daarop van Bruins in het archief te vinden. Achtereenvolgens zal ik de installatierede van de hoofdcommissie en de verschillende commissies kort bespreken.

11.3.1 Installatie Commissie onder leiding van Bruins²³²

Rede Adriani

De installatierede waar het hier om gaat is de rede uitgesproken door Adriani op 7 maart 1944 in het Internationaal Belastingdocumentatiebureau te Amsterdam. Hij spreekt over het door Bruins aanvaarde voorzitterschap van een commissie. Hij geeft aan: *“Het bestuur der Vereeniging is reeds in een in December gehouden vergadering tot het besluit gekomen, dat het belastingvraagstuk de laatste jaren zoozeer is veranderd, dat een nadere studie van de daaraan ten grondslag liggende beginselen noodzakelijk moet worden geacht. Daarbij viel het oog niet zoozeer op het nieuwe kleeid, waar in vele der oude belastingen zijn gestoken en op de nieuw ingevoerde belastingen, als wel op de veranderde functie, welke de belastingheffing in het maatschappelijke leven is gaan vervullen, en naar alle waarschijnlijkheid in de naaste toekomst zal blijven vervullen.”*

Adriani geeft vervolgens een opsomming van belangrijke vraagstukken die in nauw verband staan met de belastingheffing: *“de enorme toename van onze staatsschuld, het netelige vraagstuk der zwevende koopkracht, de straks noodzakelijke kapitaalvorming..”*

Antwoord Bruins

Bruins spreekt allereerst zijn dankwoord uit, waarna hij ingaat op een voordracht van Mr. W.C. Mees in 1874. Vervolgens gaat hij in op de huidige situatie: *“Bij dit alles voegen zich nog de reeds door U aangeduide bijzondere problemen, welke in de omstandigheden van dit oogenblik hun oorsprong vinden en op welke oplossing de belastingheffing mede gericht zal moeten zijn. U vermeldt reeds, dat enkele voorafgaande besprekingen in kleinen kring hebben plaatsgehad ten einde het terrein eenigzins te verkennen en een beeld te krijgen van de te volgen werkwijze.*

Het gevoelen was hierbij levendig, dat in de door Uw bestuur bedoelden geest nuttig werk kan worden verricht, dat wellicht tot verheldering van inzicht zou kunnen bijdragen.”

²³² Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 341 Prof. mr. dr. G.W.J. Bruins, 1895-1953, nummer toegang 2.21.191.01, inventarisnummer 583.

11.3.2 Commissie voor de belastingen op de N.V.²³³

Uit het archief van Bruins wordt duidelijk dat deze commissie meerdere malen heeft vergaderd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zo zijn er notulen en agenda's te vinden van vergaderingen in 1944 op 14 maart, 28 maart, 2 mei, 16 juni, 4 en 15 juli, 1 augustus en 18 augustus. In de notulen wordt weinig gerefereerd aan de Duitse belastingmaatregelen en de nationaalsocialistische opvatting. Op het eerste gezicht lijken de notulen dan ook niet zo spannend. De mening van de commissieleden is echter zeer verhullend opgeschreven. Namen worden hierbij niet genoemd. Slechts wanneer men goed leest, wordt de ware aard duidelijk. Ook is veel in vraagvorm opgeschreven. Enkele opvallende punten uit de notulen zal ik kort aanstippen. Zo werd in de notulen van de vergadering van 14 maart 1944 opgemerkt: *“De stelling, dat het zelfstandige economische bestaan van de N.V. op zichzelf voldoende rechtsgrond is voor het heffen, naar analogie van de inkomstenbelasting en de Vermogensbelasting voor natuurlijke personen, van een Vennootschapsbelasting en een Vermogensbelasting, wordt algemeen onhoudbaar geacht. Dit heeft tot consequentie, dat het geheele vraagstuk van de belastingheffing op ondernemingen onder de oogen dient te worden gezien.”*

In een brief van A.J. van Tempel van 28 juni 1944 die bij de notulen van 4 en 15 juli 1944 is gevoegd, is te lezen: *“Alle stelsels hebben een belangrijke verlichting van den druk op de thans zoo zwaar belaste N.V.'s tot gevolg.”* Over deze brief wordt in de notulen opgemerkt: *“De vraagstelling der subcommissie leidde er toe, dat het bestaande belastingsysteem het uitgangspunt der nota is geworden. Aan den tegenwoordige druk zijn de ondernemingen echter niet gewend, het bedrijfsleven heeft de stellige verwachting, dat dit stelsel niet ongewijzigd zal worden gehandhaafd. De belastingdruk, welke in de jaren 1939 en 1940 gold, moet dus in de vergelijking worden betrokken.”* Verder wordt opgemerkt: *“Daarvoor zou de te verwachten herziening van ons belastingstelsel na den oorlog een gunstige gelegenheid bieden.”*

In de notulen van 1 augustus 1944 merkt een van de leden van de subcommissie op: *“Voorts wordt betwijfeld, of inderdaad de noodzaak tot het kiezen van den vorm van eener N.V. een voldoende grond vormt voor het zwaarder belasten van deze lichamen. Is de rechtsgrond voor de vennootschapsbelasting inderdaad hierin gelegen?”*

Ook wordt er rekening met de toekomst gehouden, zoals blijkt uit de notulen van 18 augustus 1944: *“Onmiddellijk na den oorlog zal echter de budgettaire noodtoestand, waarin wij dan zullen verkeeren, verlaging van belastingen slechts zeer beperkt toelaten.”*

²³³ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 341 Prof. mr. dr. G.W.J. Bruins, 1895-1953, nummer toegang 2.21.191.01, inventarisnummer 584.

11.3.3 Commissie voor de heffing ineens²³⁴

De leden van deze subcommissie worden in een brief van 14 juli 1945 genoemd. Het gaat daarbij om prof. mr. J.G. Koopmans, dr. J.R.M. van den Brink, M.W. Krop, mr. M.F. van Leeuwen, dr. M.J. Prinsen en mr. A.J. van den Tempel. In het archief van Bruins is slechts één exemplaar van de notulen van deze commissie te vinden, namelijk die van 11 juli 1944. In ieder geval is er daarvoor ook een vergadering geweest want in de notulen wordt kritiek geleverd over de notulen van 28 juni 1944. Opvallend kritiek is nauwelijks geleverd. De commissie heeft uiteindelijk het rapport Oorlogsvermogensaanwasbelasting opgesteld. In dit rapport wordt door de voorzitter, Koopmans, aangegeven dat tot dulle Dinsdag zeer intensief vergaderd is over het onderwerp.

11.4 Conclusie

In de geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt nauwelijks kritiek geuit op de belastingmaatregelen van de bezetter. Daarentegen werden er door het bestuur wel enkele (sub)commissies ingesteld, die zich in de oorlog al bezig hielden met de vraag hoe het belastingstelsel er na de oorlog zou moeten uitzien. Dit duidt op zijn minst op lef. De notulen lijken op het eerste gezicht zeer technisch. Wanneer men echter beter leest blijkt dat de commissieleden wel degelijk kritiek uitten op de bezetter. Dit wordt echter zeer verhullend opgeschreven en namen worden niet genoemd, om de veiligheid van de leden te waarborgen.

²³⁴ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 341 Prof. mr. dr. G.W.J. Bruins, 1895-1953, nummer toegang 2.21.191.01, inventarisnummer 585.

Hoofdstuk 12 Vergelijking

12.1 Inleiding

In dit hoofdstuk vergelijk ik de reacties van de verschillende fiscale vakbladen. Allereerst bespreek ik de algemene indruk die de bladen geven en de redactie. Met name van belang is hier de vraag hoe de verschillende redacties na de oorlog hun houding in de oorlog rechtvaardigden. Vervolgens ga ik in op de artikelen die zijn verschenen in de vakbladen.

12.2 Redactie

12.2.1 Redactieleden

Het Weekblad der Belastingen kenden tijdens de oorlog een drietal redacteurs, te weten: M.J. Prinsen, S. Hoekstra en T.J.B. van der Meijden. Zoals de naam van het weekblad misschien al doet vermoeden waren alle drie de redactieleden gespecialiseerd in het belastingrecht. De redacteurs van het WPNR waren daarentegen niet allemaal fiscaal geschoold. Het blad besloeg namelijk zowel het notarieel recht als het fiscale recht. Adriani was in het gezelschap degene die zorg droeg voor het belastingrecht in het blad. Na zijn aftreden als redactielid in 1941 bleef hij stukken aanleveren voor het blad. Ook de NV behandelde niet alleen fiscaalrechtelijke vraagstukken. In het vakblad kwam ook het civiele recht aan bod, meer specifiek het vennootschapsrecht. N.J. Polak, C.W. Bodenhausen en H.J. Hofstra waren degenen die een fiscaalrechtelijke achtergrond hadden.

De belastingconsulent kende maar één redacteur: A.W. Udo. Udo was voormalig hoofdinspecteur der directe belastingen. Het blad was informeler dan de eerder genoemde bladen. Het werd dan ook uitgegeven door het orgaan van de bond van belastingconsulenten. Ook het Maandblad van het Belastingrecht kan informeel genoemd worden. Dit blad werd uitgegeven door het orgaan van het Nederlandse Instituut van Belastingconsulenten te Den Haag. A.A.H. Du Toy van Hees was de redacteur. Beide tijdschriften kunnen in mijn ogen het best worden omschreven als verenigingsbladen.

12.2.2 Eigen stelling name

Op sommige punten wordt er door de redactie van het Weekblad stelling genomen ten aanzien van de belastingmaatregelen van de bezetter, met name Prinsen kan hier worden genoemd. Helaas wordt dit op cruciale punten niet gedaan. Zo wordt er geen commentaar geleverd op het Toetsingsarrest en het Zoengeldarrest en worden de artikelen van onder andere Von Brucken-Fock niet bekritiseerd. Het artikel van Van den Berge was daarvoor een mooi toetskader geweest.

Ook de redactie van het WPNR neemt weliswaar in bepaalde gevallen stelling, maar dit is zeer beperkt te noemen. Zo stipt Adriani in zijn inleiding bij de rubriek 'Beschouwingen over de nieuwe belastingen' slechts kort aan dat deze belastingen niet volgens de juiste wijze tot stand zijn gekomen.

In de Naamlooze vennootschap wordt op bepaalde punten wel duidelijk stelling genomen tegen de maatregelen van de bezetter. Dit geldt met name voor het artikel van Hofstra met betrekking tot de nieuwe fiscale positie van de NV, waarin hij constateert dat de nieuwe belastingen voor een zeer aanmerkelijke verzwaring van de belastingdruk hebben gezorgd. In de belastingconsulent is nauwelijks enige stellingname van de redactie te vinden. Men omschrijft vooral objectief en geeft nergens een eigen mening.

12.2.3 Nazi-uitingen & Antisemitische gedachten

Het Weekblad heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog enkele artikelen uit andere tijdschriften opgenomen die betrekking hadden op de nazi-ideologie. Ook werd er op verzoek van J.D. Bruining een stuk geplaatst over een N.S.B. groep. In het WPNR verschijnen daarentegen weinig uitingen van nationaalsocialistische origine. Ook in de Naamlooze Vennootschap, De Belastingconsulent en het Maandblad zijn nauwelijks uitingen van de nationaalsocialistische ideologie terug te vinden.

12.2.4 Officiële publicaties

In het Weekblad worden met enige regelmaat officiële publicaties opgenomen. Ook in het WPNR worden officiële publicaties opgenomen. Vaak gaat het hier om de publicatie van aanschrijvingen. De Belastingconsulent neemt ook regelmatig als bijlage de wettekst van de nieuw ingevoerde belastingen op. In de Naamlooze Vennootschap verschijnen daarentegen nauwelijks officiële publicaties. Hetzelfde geldt voor het Maandblad voor Belastingrecht.

12.2.5 Uitingen van verzet

In het Weekblad worden naast de nationaalsocialistische getinte artikelen ook met enige regelmatige artikelen uit andere tijdschriften opgenomen waarin enige kritiek wordt geuit op de maatregelen. De kritiek is echter nauwelijks gericht op de nazi-ideologie zelf. In het WPNR zijn regelmatig artikelen te vinden die als uiting van verzet kunnen worden aangemerkt. Deze artikelen zien echter vooral op het civiele en notariële recht.

De redactie van de Naamlooze Vennootschap heeft ook meerdere artikelen in het vakblad opgenomen die afkomstig waren uit andere tijdschriften. In deze artikelen werd met name kritiek geuit op de nieuwe belastingmaatregelen. Het meest kritisch is het artikel uit de Haagsche Post waarin aangegeven wordt dat de belastingheffing van vennootschappen te ver gaat.

In De belastingconsulent en het Maandblad daarentegen zijn nauwelijks artikelen uit andere tijdschriften opgenomen die men als verzet zou kunnen aanmerken.

12.2.6 *Rechtvaardiging achteraf*

Na de oorlog verscheen in bijna alle bladen een artikel waarin de redactie de houding in de oorlog Zo verscheen in het Weekblad der Belastingen een artikel van Van der Meyden. De uitgever en de redactie zagen zich genoodzaakt om het weekblad tijdelijk stop te zetten, omdat het contact onderling vrijwel was verbroken en het postvervoer danig in de war was. Hij merkt slechts op dat de invloed van de bezetter van buitenaf niet bleek, maar dat intern de moeilijkheden soms groot waren. Wat deze invloeden nu precies waren, is niet bekend.

In het WPNR verschijnt net na de oorlog een artikel van het hoofdbestuur. Het bestuur geeft aan dat vanaf het midden van het jaar 1941 de zorgen voor het Weekblad begonnen. Tot die tijd had men het tijdschrift vrij weten te houden van artikelen van de “nationaalsocialistische verraders klik”. Ze beschrijft vervolgens hoe belastingambtenaar en NSB’er Bruining een stuk probeerde te plaatsen, terwijl de redactie dit geweigerd had. Daarnaast dreigden maatregelen tegen de redacteuren Meijers en Van Oven. De redactie besloot dan ook af te treden, zodat het Weekblad en het Broederschap gered kon worden. Het hoofdbestuur kon hier niets over zeggen, omdat ze anders het nagestreefde doel in gevaar zou brengen. Er is dan ook niets in het vakblad vermeld tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Ook in de NV verscheen een korte reactie van de redactie op de omstandigheden tijdens de oorlog. Ze geeft aan dat ze zo goed mogelijk geprobeerd heeft om voorlichting te blijven geven. Geestelijke en morele beperkingen van overheidszijde zorgden daarbij voor belemmeringen. Daarnaast gedoogde de bezetter de medewerking niet van C.W. Bodenhausen. In het vakblad is tijdens de Tweede Wereldoorlog echter niets gezegd over het aftreden van Bodenhausen. Hetzelfde geldt voor het aftreden van de Joodse Polak.

In het Maandblad voor Belastingrecht verscheen geen artikel van de redactie, maar van de uitgever. Ze geeft hierin aan dat het uitgeven van het tijdschrift een zorgelijk werk was, met name toen de directie van het bedrijf wegens de inhoud van haar tijdschriften te veel in de belangstelling van de S.D. kwam te staan. Een van de directeuren, dhr. I.J. Sloos, werd gearresteerd en in een concentratiekamp opgesloten. Het bedrijf werd daarom gesloten, en het blad kwam enkele maanden achtereen niet uit. De uitgeefster is blij dat ze tot aan „Dolle Dinsdag” de uitgaven vrij van Duitse smetten heeft kunnen samenstellen. De Belastingconsulent verscheen voor het laatst uit in 1943. Een artikel van de redactie was dan ook niet mogelijk.

12.3 Publicaties

12.3.1 1933 – mei 1940

Voor de oorlog zijn er maar weinig artikelen verschenen in het Weekblad die betrekking hadden op de belastingmaatregelen in het Duitse Rijk. De artikelen die wel verschenen, waren met name gebaseerd op artikelen uit andere tijdschriften en kranten. Ook in het WPNR werd er voor de oorlog weinig gepubliceerd met betrekking tot Duitse jurisprudentie, literatuur en wetten. Zelfs Adriani, die sterk internationaal georiënteerd was, schreef weinig over de situatie in Duitsland. In de Naamlooze Vennootschap verschenen voor de oorlog meerdere artikelen over het Duitse (belasting)recht en de nazi-ideologie, waaronder een artikel van H.G von Brucken-Fock, een (latere) N.S.B.'er. Zowel in het Maandblad voor Belastingrecht als in De Belastingconsulent verschenen voor de oorlog regelmatig artikelen over de situatie in Duitsland. Deze artikelen werden geschreven door twee vaste schrijvers, te weten Sentel in De Belastingconsulent en Hörmann in het Maandblad.

12.3.2 De bezettingsjaren

In het Weekblad worden zowel publicaties van NSB'ers als publicaties gepubliceerd die aan merken zijn als een vorm van verzet. De publicaties die geïnspireerd zijn door de nazi-ideologie zijn afkomstig van Bruining en in minder mate van Schippers. De artikelen van Bruining zijn dan ook te kwalificeren als collaboratie. Uit de artikelen van Schippers zou men kunnen opmaken dat hij op zijn minst beïnvloed is door de nazi-ideologie. Het artikel van Van den Berge is aan het begin van de oorlog geschreven. Men had toen het idee dat het allemaal wel zou meevallen. Belastingmaatregelen waren toen ook nog niet ingevoerd, waardoor het artikel niet als verzet kan worden gekwalificeerd.

In de andere artikelen wordt kritiek geuit op de hoge belastingdruk, zoals Hofstra met betrekking tot de omzetbelasting.

Tijdens de bezetting zijn er in het WPNR veel artikelen te vinden waarin commentaar wordt geleverd op de maatregelen van de bezetter, maar dan met name op het gebied van het civiele en notariële recht. Slechts één publicatie heb ik kunnen vinden waarin kritiek geleverd werd op de belastingmaatregelen. Dit artikel van Van Deutekom heeft betrekking op de inkomstenbelasting. Het artikel is echter geen bron van verzet. Er is eerder sprake van afzijdigheid, want van faciliteren is geen sprake.

De publicaties die verschenen zijn in De Naamlooze Vennootschap tijdens de oorlog geven een beeld weer dat ligt tussen verkapt verzet en afzijdigheid. In meerdere artikelen wordt ingegaan op het ontbreken van een parlementaire geschiedenis, waaronder de artikelen van Wendelaar, Van Os, Tekenbroek, Van den Dries en Pieters. Daarnaast wordt ook kritiek geuit op de tariefsverhogingen en de daarbij behorende zware belastingdruk en de dringende behoefte van de staat aan geld.

De meeste publicaties in De Belastingconsulent die betrekking hadden op de situatie in Duitsland of op de nieuwe belastingmaatregelen zijn van de hand van J.P.C. Sentel. Zijn artikelen zijn over het algemeen objectief geschreven. Een eigen mening geeft hij soms. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij het Maandblad. Ook hier besprak één persoon met enige regelmaat de Duitse maatregelen op een vrij objectieve manier.

De publicaties in de zin van fiscale dissertaties en andere wetenschappelijke boeken laten over het algemeen ook een afzijdige houding zien. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verschenen met name studieboeken en –gidsen waarin de nieuwe wetgeving werd uitgelegd, maar niet werd becommentarieerd. Slechts in een beperkt aantal boeken werd kritiek geuit op de belastingmaatregelen. Het duidelijkste voorbeeld hiervan is van de hand van Prinsen. In zijn boek uitte hij onder meer kritiek op het ontbreken van een rechtsgrond en de absurd hoge tarieven. Van de proefschriften van Van der Poel en Nijst daarentegen had ik meer verwacht. In beide proefschriften waren enkele uitgelezen kansen om kritiek te leveren, waar de schrijvers geen gebruik van hebben gemaakt. Ook Smits had zich in zijn openbare rede best wat kritischer mogen opstellen.

12.3.3 De naoorlogse periode

Na de Tweede Wereldoorlog verschenen er in alle vakbladen veel artikelen waarin stevige kritiek geuit werd op de maatregelen van de bezetter. De meeste schrijvers hadden echter tijdens de oorlog niets durven publiceren. In het WPNR verscheen daarentegen een artikel van Schippers wat op zijn minst opmerkelijk te noemen is. Hij was namelijk van mening dat de wetgeving dient te worden uitgelegd naar de Duitse jurisprudentie en wetgeving. Hij pleitte dan ook voor een historische interpretatie door de rechtbanken, hoven en Hoge Raad. Zowel de redactie als Van Hasselt bestreden zijn standpunt uitvoerig.

Hoofdstuk 13 Samenvatting & Conclusie

13.1 Samenvatting

Het uitgangspunt van het nationaalsocialisme is de eenheid van de staatsmacht. De Führer was de hoogste wetgever, rechter en uitvoerder. De nationaalsocialistische ideologie kan worden teruggebracht tot twee hoofdgedachten: de gemeenschapsgedachte en de rassenleer. De gemeenschapsgedachte houdt in dat het algemeen belang voor het eigen belang gaat. Het individu was volkomen ondergeschikt aan de staat. Bij de uitleg van een bepaling werd dan ook aangesloten bij de uitleg die in het belang was van de staat. De letterlijke tekst was niet doorslaggevend, de geest van het nationaalsocialisme echter wel. De rassenleer hield in dat het Arische ras – Duitsers en verwante Germaanse Volken – oppermachtig was. De Joden, Sinti en Roma werden daarentegen gezien als ‘Untermenschen’. Ze waren minderwaardig en dienden uitgeroeid te worden, zodat het Arische ras gezuiverd werd

De nazi's hebben de Joden ook op fiscaal gebied geprobeerd te dwarsbomen. Zo werden de Joden uitgesloten van belastingvoordelen en hadden ze te maken met verscherpingen in de inkomstenbelasting. Daarnaast kende Duitsland vanaf 1917 een emigratieheffing. Deze heffing was met name voor joden een probleem. De emigratieheffing werd meerdere keren verscherpt. Ook werd er bij joden een speciale vermogensbelasting geheven. Hitler wilde de Joden namelijk aansprakelijk stellen voor de schade die het Duitse volk had geleden door toedoen van het Jodendom. Ook dienden de joden tezamen een contributie van één miljoen RM moesten gaan betalen aan het Duitse Rijk,

Tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben de Duitsers in Nederland een aantal nieuwe wetten ingevoerd en een aantal bestaande wetten sterk veranderd. Nieuw waren onder andere de loonbelasting, de vereveningsheffing, de winstbelasting, het liquidatiebesluit, de vennootschapsbelasting en de commissarissenbelasting. Grote wijzigingen werden aangebracht in de inkomstenbelasting en de omzetbelasting

Nederland kende tijdens de oorlog drie hoogleraren belastingrecht, te weten: G.M.G.H. Russel, P.J.A. Adriani en H.J. Hellema. De universiteiten die geen hoogleraren hadden, hadden vaak wel privatdocenten die les gaven in het fiscale recht. Daarnaast werd er sinds 1939 onderwijs in het belastingrecht gegeven aan de belastingacademie. Ook een aantal hogescholen kende een hoogleraar of docent fiscaalrecht.

13.2 Conclusie

Door middel van mijn onderzoek in de vorenstaande hoofdstukken is het mogelijk om tot een antwoord te komen op mijn probleemstelling:

Hoe heeft de Nederlandse fiscale wetenschap gereageerd op de op nationaalsocialistische leest geschoeide fiscale regelgeving en daarop gebaseerde jurisprudentie, voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, en is er een verschil te onderkennen in de reactie van wetenschappers in fiscale vakbladen, dissertaties en andere boeken en in wetenschappelijk fiscale rapporten?

13.2.1 1933 – mei 1940

De Nederlandse fiscale wetenschap heeft in de periode 1933 tot mei 1940 nauwelijks gereageerd op de op nationaalsocialistische leest geschoeide fiscale regelgeving in Duitsland. In de periode 1933 tot mei 1940 verschenen er maar weinig artikelen die betrekking hadden op het Duitse belastingstelsels. Zelfs van iemand zoals Adriani, die sterk internationaal georiënteerd was, verschenen weinig artikelen over dit onderwerp. De verenigingsbladen en De Naamlooze Vennootschap besteedden meer aandacht aan de situatie in Duitsland. In de Belastingconsulent en het Maandblad verschenen met enige regelmaat artikelen van resp. Sentel en Hörmann.

De bezettingsjaren

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kan de reactie van de Nederlandse fiscale wetenschap het best omschreven worden als afzijdig. Weliswaar werden er in de vakbladen zowel uitingen van verzet als uitingen die meer op de nazi-ideologie waren geënt, gepubliceerd, maar van verkapt verzet of accommodatie kan mijn inziens niet worden gesproken.

In het Weekblad der Belastingen werden de meeste nationaalsocialistische of door de deze ideologie geïnspireerde artikelen gepubliceerd, meestal van de hand van Bruining of Schippers. Daar staat tegenover dat het blad ook uitingen van verzet gepubliceerd heeft, zij het beperkt. Het toetskader dat door Van den Berge in zijn artikel aan het begin van de oorlog is opgesteld, werd helaas niet gebruikt tijdens de Tweede Wereldoorlog. In het vakblad wordt daarnaast op cruciale punten geen kritiek geuit. Ook het beleid van en de publicaties in De Belastingconsulent neigen naar accommodatie. De redactie neemt nauwelijks stelling en de artikelen van Sentel lijken soms enigszins beïnvloed te zijn door de nazi-ideologie. Het is moeilijk om de publicaties in het Maandblad onder te brengen in een categorie aangezien ik bij mijn onderzoek niet alle jaargangen voor handen had. De artikelen van Hörmann in het blad zijn in ieder geval over het algemeen objectief geschreven.

Het beleid van en de publicaties in De Naamlooze Vennootschap neigen in mijn ogen het meest naar verkapt verzet. Zo neemt de redactie op bepaalde punten duidelijk stelling, zijn er nauwelijks officiële publicaties opgenomen en zijn er weinig nationaalsocialistische artikelen te vinden in het vakblad. Daarnaast wordt regelmatig kritiek geuit op het ontbreken van een parlementaire geschiedenis en de zware belastingdruk. Het WPNR neemt mijn inziens een tussenpositie in. In het vakblad zijn niet zoveel artikelen verschenen die kritiek uitten op de belastingmaatregelen. Het vakblad bevat daarentegen ook weinig nationaalsocialistische artikelen.

Geconcludeerd kan ook worden dat de hoogleraren in het belastingrecht zich tijdens de Tweede Wereldoorlog op de vlakte hebben gehouden. Weinig kritische artikelen zijn van hun hand verschenen in de vakbladen die ik heb onderzocht. Van Adriani zijn de meeste artikelen verschenen, maar deze zijn, behoudens de antwoorden op de rechtsvragen, weinig kritisch. Van Hellema en Russel heb ik geen artikelen kunnen vinden. Het zou echter ook goed mogelijk zijn dat deze twee hoogleraren er bewust voor hebben gekozen om niets te publiceren. Russel kon ook goed verzet plegen door middel van zijn belastingadviezen. De privaatoctenten en lectoren in het belastingrecht hebben zich daarentegen vaker later horen. Met name Schippers was een actieve schrijver. Zijn schrijven werd echter – zowel tijdens als na de Tweede Wereldoorlog - beïnvloed door de nazi-ideologie. Smeets schreef ook, maar zijn artikelen omvatten nauwelijks kritiek.²³⁵

Ook de fiscale dissertaties en andere wetenschappelijke boeken laten een afzijdige houding zien. De meeste boeken die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn verschenen waren studie- en handboeken waarin de bepalingen van de belastingbesluiten werden uitgelegd. In enkele dissertaties en wetenschappelijke boeken wordt kritiek geuit. Met name het boek van Prinsen over de ondernemingsbelasting - en in mindere mate zijn dissertatie – en het boek van De Bruin zijn het vermelden waard. Zo noemt Prinsen de tarieven absurd hoog en de belastingdruk zwaar. Ook de Bruin gaat in op de hoge belastingtarieven.

De geschriften van de Vereniging voor de Belastingwetenschap laten ook een afzijdige houding zien. Uit het archief van Bruins blijkt echter dat de Vereniging zich wel degelijk tegen de belastingmaatregelen van de bezetter afzette. Er werden immers commissies ingesteld die zich tijdens de Tweede Wereldoorlog al bezig hielden met de vraag hoe het belastingstelsel er na de oorlog uit zou moeten zien. Dit was niet zonder gevaar en kan ook zeker als een vorm van verzet worden aangeduid. Opvallend is ook dat Adriani voorzitter van deze Vereniging was, terwijl zijn artikelen weinig kritisch waren.

²³⁵ Dit in tegenstelling tot zijn oratie na de Tweede Wereldoorlog waarin hij een stuk kritischer was. M.J.H. Smeets, *De ontwikkeling van de inkomstenbelasting*, Tilburg: Bergmans 1946.

Kortom, de houding van de Nederlandse fiscale wetenschap tijdens de Tweede Wereldoorlog kan het best omschreven worden als afzijdig, behoudens uitzonderingen. Men heeft wel degelijk enkele mogelijkheden en/of kansen gehad waarbij men zich kritisch tegenover de bezetter had kunnen uitlaten, maar dit heeft men over het algemeen en met name op bepaalde cruciale punten nagelaten.

De naoorlogse periode

Na de oorlog verschenen er vele artikelen in de vakbladen waarin kritiek werd geuit op de belastingmaatregelen van de bezetter. De meeste schrijvers hadden echter tijdens de Tweede Wereldoorlog niets van zich laten horen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Hofstra. Er waren echter ook toen nog mensen die werden beïnvloed door de nazi-ideologie. Een goed voorbeeld hiervan is het artikel van Schippers in het WPNR over de uitleg van fiscale normen.

Made, 15 september 2011

Literatuurlijst

Boeken

- P.J.A. Adriani, *De sociale betekenis van het belastingrecht*, Zwolle: Tjeenk Willink 1938.
- Y.K. de Boer, *Het bewijs der aanbrengsten bij uitsluiting of beperking der gemeenschap van goederen*, Groningen: Wolters 1941.
- H. Brugmans & N. Japikse, *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld*, Amsterdam: Van Holkema & Warendorf 1938.
- J. de Bruin, *Schets van het nieuwe belastingrecht: inhoud, strekking en gevolgen voor de gemeenten*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1942.
- H.J. von Brucken-Fock & W.O.A. Koster, *Het bedrijfsleven in dienst der volksgemeenschap*, Amsterdam: Amsterdamse Keurkamer 1940.
- G. van den Burg, *Het nationaal-socialisme*, Rotterdam: Nijgh & van Ditmar N.V., 1940
- H. van Capelle, *De Nazi economie. Economie en buitenlandse handel in nationaal-socialistisch Duitsland*, Assen: Van Gorcum 1978.
- Peter Essers, 'Fiscale oorlogsarresten', in: *Principieel belastingrecht. Vriendenbundel Richard Happé*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2011.
- J. van Geffen, *De heffing van successierecht van Joden als gevolg van de Tweede Wereldoorlog*,
- Prof. Dr. A.W. de Groot, *De universiteit van Amsterdam in oorlogstijd*, Amsterdam: H.J.W. Becht Uitgever 1946.
- H.J. Hellema, *De rechtsgrond der fiscaal-rechtelijke privileges*, Amsterdam: Bij. NV. Noord-Hollandsche Uitgevers maatschappij Amsterdam 1941.
- L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 5.1*, 's-Gravenhage: Nijenhof 1974.
- L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 6.1*, 's-Gravenhage: Nijenhof 1974.
- H. Muller & W. Eckhardt, *Finanzwissenschaft: Grundlagen, Lehre und Praxis der Finanzwirtschaft*, Leipzig: Kohlhammer 1941.
- L.M.M. Nijst, *Handelingen in strijd met de wet of de goede zeden in het belastingrecht*, Nijmegen 1941.
- Johannes Öhquist, *Het rijk van den Führer: oorsprong en strijd, wereldbeschouwing en opbouw, van het nationaalsocialisme, beschreven door een buitenlander*, Amsterdam: Uitgeverij Westland 1943.
- Tom Pfeil, *Op gelijke voet. De geschiedenis van de belastingdienst*. Deventer: Kluwer 2009
- J. van der Poel, *Rondom compositie en compromis. (Fiscale studie in het bestuurs- en strafrecht)*, Utrecht: Kemink 1942.

- M.J. Prinsen, *Eenige beschouwingen betreffende het Besluit op de Winstbelasting 1940*, Zwolle: Tjeenk Willink 1941.
- M.J. Prinsen, *De voorzieningen van het rijk met betrekking tot de gemeente-financien. Deel III. Het Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942*, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1942.
- Peter Romijn, *Burgemeesters in oorlogstijd: besturen tijdens de Duitse bezetting*, Amsterdam: Balans 2006.
- G.M.G.H. Russel, *De onderneming in het privaatrecht*, Amsterdam: A.H. Kruyt 1918.
- G.M.G.H. Russel, *Confiscatoire belastingtarieven en misbruik van strafwetgeving*, Utrecht: Dekker & Van de Vegt 1961.
- B. Schendstok, *Inkomensbestanddeelen en hun bronnen*, 's-Hertogenbosch: Teulings 1932.
- H.H. Schippers, *Opbrengstbelastingen*, 's-Gravenhage: Belinfante 1940.
- A.J. van Soest, *Voorwaarde en belastingrecht*, 's-Hertogenbosch: Teulings 1938.
- M.J.H. Smeets, *Het juridische begrip 'belastingen'*, 's-Hertogenbosch: Malmberg 1931.
- M.J.H. Smeets, *De ontwikkeling van de inkomstenbelasting*, Tilburg: Bergmans 1946.
- G.H. Smits, *De verhouding van ouders en kinderen t.a.v. de inkomstenbelasting*, Groningen: J.B. Wolters 1941.
- E. Tekenbroek, 'Levensbericht van prof. Dr. B. Schendstok' blz. 11-20 in: *Fiscaal-Economische opstellen. Bundel opstellen aangeboden aan prof. Dr. B. Schendstok ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Nederlandse economische hogeschool te Rotterdam*, N. Samsom NV Alphen aan den Rijn 1966.
- D.N. Veenema, *Rechters in oorlogstijd*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2007.
- Th. A. Versteeg, *Eenige opmerkingen omtrent het ontwerp van wet tot heffing eener winstbelasting*, Delft: Meinema 1940.
- H. Verwey-Jonker, *De vrouw en het nationaalsocialisme*, Assen: Van Gorcum & Comp. N.V. 1937.
- Reimer Voss, *Steuern im Dritten Reich, Vom Recht zum Unrecht unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*, München: Verlag C.H. Beck 1995.

Nationaal Archief

- Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 341 Prof. mr. dr. G.W.J. Bruins, 1895-1953, nummer toegang 2.21.191.01, inventarisnummer 583.
- Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 341 Prof. mr. dr. G.W.J. Bruins, 1895-1953, nummer toegang 2.21.191.01, inventarisnummer 584.

Biografisch woordenboek

- G.C.J.J. van den Bergh, 'Heijden, Egidus Johannes Josephus van der (1885-1941)', In *Biografisch Woordenboek van Nederland*.
<www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/heijden>
- R. Burgert, 'Polak, Nico Jacob (1887-1948)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*
<www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn3/polak>
- R. Feenstra, 'Meijers, Eduard Maurits (1880-1954)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*.
<www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/meijers [10-11-2009]>
- R. Feenstra, 'Oven, Julius Christiaan van (1881-1963)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. <www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/oven [13-03-2008]>
- P.L. Nève, 'Adriani, Pieter Jakob Albert (1879-1974)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*
< www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn2/adriani [13-03-2008]>
- P.L. Nève, 'Russel, George Marie Gabriel Henri (1891-1962)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. < www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn5/russel [13-03-2008]>
- W.M. Peletier, 'Eggens, Jannes (1891-1964)', In *Biografisch Woordenboek van Nederland*.
<www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/eggens [03-12-2009]>

Artikelen*Weekblad der (directe) belastingen*

- W.H. van den Berge, 'Belastingrecht in bezet gebied I', *WdB* 1941/3551, blz. 321-323.
- W.H. van den Berge, 'Belastingrecht in bezet gebied II', *WdB* 1941/3552, blz. 333-335.
- W.H. van den Berge, 'Belastingrecht in bezet gebied III', *WdB* 1941/3553, blz. 345-347.
- J.D. Bruining, 'Oorlogsgeweld- en Defensieschaden', *WdB* 1941/3609, blz. 393-394.
- J.D. Bruining, 'Rondom het Bankgeheim I', *WdB* 1941/3585, blz. 122-124.
- J.D. Bruining, 'Rondom het Bankgeheim II', *WdB* 1941/3586, blz. 135-136.
- J.D. Bruining, 'Grondbelasting', *WdB* 1942/3664, blz. 413-414
- H.J. Hofstra, 'De nieuwe Omzetbelasting I', *WdB* 1941/3581, blz.73-75.
- H.J. Hofstra, 'De nieuwe Omzetbelasting II', *WdB* 1941/3582, blz. 85-87.
- A.L.F. Leverington, 'De zakelijke belasting op het bedrijfsleven en het zelfstandig uitgeoefend beroep I', *WdB* 1943/3730, blz. 523 t/m 525.
- A.L.F. Leverington, 'De zakelijke belasting op het bedrijf en het zelfstandig uitgeoefend beroep II', *WdB* 1944/3731, blz. 1 t/m 4.
- T.J.B. v.d. Meyden, 'Het Weekblad herleeft', *WdB* 1945/3769, blz. 1.
- Prinsen, Hoekstra & Van der Meijden, 'Mededeeling', *WdB* 1940/3524, blz. 1.

- M.J. Prinsen, 'Het Besluit op de Inkomstenbelasting 1941', *WdB* 1941/3597, blz. 265-267.
- H.H. Schippers, 'Eenige opmerkingen in verband met de nieuw ingevoerde belastingen', *WdB* 1941/3622, blz. 535-537.
- H.H. Schippers, 'Eenige opmerkingen naar aanleiding van de zakelijke belasting op het bedrijf I', *WdB* 1943/ 3717, blz. 419-421.
- H.H. Schippers, 'Eenige opmerkingen naar aanleiding van de zakelijke belasting op het bedrijf II', *WdB* 1943/ 3718, blz. 427-430.
- M.J.H. Smeets, 'De Duitse belastingbons I', *WdB* 1939/3491, blz. 229-230.
- M.J.H. Smeets, 'De Duitse belastingbons II', *WdB* 1939/3492, blz. 241-242.
- 'Arresten en Vonnissen', *WdB* 1942/3665, blz. 425-427.
- 'Arresten en Vonnissen', *WdB* 1943/3686, blz. 90-92.
- 'Boekaankondiging en Bespreking' *WdB* 1941/3601, blz. 315.
- 'Berichten', *WdB* 1934/3213, blz. 36.
- 'Berichten', *WdB* 1938/3421, blz. 36.
- 'Redactiewijziging', *WdB* 1931/3105, blz. 617.
- 'S. Hoekstra', *WdB* 1944/3766, blz. 285.
- 's Rijks rechten', *WdB* 1941/3586, blz. 141.
- 's Rijks rechten', *WdB* 1941/3609, blz. 504.
- 'Uit de Pers', *WdB* 1933/3183, blz. 294.
- 'Uit de Pers', *WdB* 1940/3566, blz. 500 en 505.
- 'Uit de Pers', *WdB* 1941/3594, blz. 237-238.
- 'Uit de Pers', *WdB* 1941/3609, blz. 396 en 401.
- 'Vereenigingen en vergaderingen', *WdB* 1941, nr. 3597, blz. 275.

WPNR

- P.J.A. Adriani, 'Beschouwingen over de nieuwe belastingen', *WPNR* 1941/3708, blz.17-21.
- P.J.A. Adriani, 'Toepassing van het belastingrecht in geval van onzekerheid omtrent de factoren', *WPNR* 1940/3664, blz. 113-117.
- P.J.A. Adriani, 'Toepassing van het belastingrecht in geval van onzekerheid omtrent de factoren II', *WPNR* 1940/3665, blz. 129-132.
- P.J.A. Adriani, 'Toepassing van het belastingrecht in geval van onzekerheid omtrent de factoren III', *WPNR* 1940/3666, blz. 145-147.
- P.J.A. Adriani, 'Toepassing van het belastingrecht in geval van onzekerheid omtrent de factoren IV', *WPNR* 1940/3667, blz. 161-164.
- P.J.A.A. Adriani, 'Wijzigingen in buitenlands belastingrecht', *WPNR* 1935/ 3422, blz. 351-352.

- F. Kleyn en R. Remmelts, '1940-1945', *WPNR* 1945/3900, blz. 1-2.
- Van Hasselt, 'Uitlegging van fiscale normen', *WPNR* 1948/4040, blz. 217-218.
- H.H. Schippers, 'Moderne belastingpolitiek in Duitschland', *WPNR* 1939/3617, blz. 180-182.
- H.H. Schippers, 'Uitlegging van fiscale normen', *WPNR* 1948/4035, blz. 175-178.
- 'Rechtsvragen', *WPNR* 1941/3759, blz. 17-18.
- 'Rechtsvragen', *WPNR* 1942/3774, blz. 138.

De Naamlooze Vennootschap

- H.J. von Brucken-Fock, 'De Duitse Inkomstenbelasting', *De NV* 1938-1939, nr. 3, blz. 73-77.
- H.J. von Brucken-Fock, 'De Duitse Inkomstenbelasting II', *De NV* 1938-1939, nr. 4, blz. 106-108.
- H.J. von Brucken-Fock, 'De Duitse Inkomstenbelasting III', *De NV* 1938-1939, nr. 5, blz. 137-140.
- H.A.M. van den Dries, 'De ondernemingsbelasting', *De NV* 1942-1943, nr. 3, blz. 78-83.
- H.J. Hofstra, 'De nieuwe fiscale positie van de NV', *De NV* 1942-1943, nr. 3, blz. 51-54.
- H.J. Hofstra, 'Beoordeling van de loonbelasting I', *De NV* 1943-1944, nr.9, blz. 159-163
- H.J. Hofstra, 'Beoordeling van de loonbelasting II.', *De NV* 1943-1944, nr. 10, blz. 187-191.
- H.J. Hofstra, 'De ontwikkeling van het Nederlandse belastingstelsel gedurende de bezetting', *De NV* 1944-1946, nr. 6/7, blz. 93-97.
- Th. A. van Os, 'De gewijzigde omzetbelasting', *De NV* 1940/1941, nr. 12, blz. 360-364.
- L.E. Pieters, 'De vermogensbelasting 1942', *De NV* 1942-1943, nr. 3, blz. 88-90.
- E. Tekenbroek, 'Het voorwerp der vennootschapsbelasting bij binnenlandsche N.V.'s.', *De NV* 1942/1943, nummer 3, blz. 58-62.
- W.G. Wendelaar, 'De herziening der Omzetbelasting', *De NV* 1940-1941, nr. 8, blz. 233-236.
- 'Prof. R.A. Dijker', *De NV* 1948-1949, nr. 8, blz. 133.
- 'Belastingen', *De NV* 1940-1941, nr. 11, blz. 333-335.
- 'Belastingen', *De NV* 1943-1944, nr. 2, blz. 43.
- 'Wederom verschijnen', *De NV* 1944-1946, nr. 6/7, blz. 89.
- 'Sociale kroniek', *De NV* 1934-1935, nr. 2, blz. 55-56.

De Belastingconsulent

- C.C. Bicker Caarten, 'De nieuwe omzetbelasting', *De belastingconsulent* 1941, nr. 1, blz. 10-11.
- J.P.C. Sentel, 'Iets over de belastingen in Duitschland', *De belastingconsulent* 1939, nr. 2, blz. 159-160.
- J.P.C. Sentel, 'De belastingen in Duitschland', *De belastingconsulent* 1939, nr. 3, blz. 176-178.

- J.P.C. Sentel, 'Eenige opvattingen aangaande de balans', *De belastingconsulent* 1939, nr. 4, blz. 192-197.
- J.P.C. Sentel, 'Der Neue Finanzplan', *De belastingconsulent* 1939, nr. 11, blz. 310-313.
- J.P.C. Sentel, 'De positie van den belastingconsulent in Duitschland', *De belastingconsulent* 1941, nr. 1, blz. 7-10.
- J.P.C. Sentel, 'Ons belastingstelsel gezien van Duitsch standpunt', *De belastingconsulent* 1941, nr. 3, blz. 41-44.
- J.P.C. Sentel, 'Steueranpassungsgesetz van 16 oktober 1934', *De belastingconsulent* 1941, nr. 7-8, blz. 101-102.
- J.P.C. Sentel, 'Oorlogsverschijnselen en de Deutsche Einkommersteuer', *De belastingconsulent* 1941, nr. 11, blz. 142-143.
- J.P.C. Sentel, 'Fiscale behandeling van oorlogsschade in Duitschland', *De belastingconsulent* 1942, nr. 2, blz. 16-19.
- 'Documentatie', *De belastingconsulent* 1941, nr. 5, blz. 79-80.
- 'Uit de pers', *De belastingconsulent* 1940, nr. 11, blz. 139.

Maandblad voor belastingrecht

- Van Benthem van den Berg, 'Een geval van Dubbele Belasting', *MvB* 1940-1941, nr. 9, blz. 136-137.
- J.L. van Hedel, 'De Loonbelasting', *MvB* 1940-1941, nr. 16, blz. 242-252.
- P.H. Hörmann, 'Duitsch belastingrecht', *MvB* 1938-1939, nr. 1, blz. 6-7.
- P.H. Hörmann, 'Verhooging der Deutsche belasting op Vennootschappen', *MvB* 1938-1939, nr. 8, blz. 118-119.
- P.H. Hörmann, 'Duitsch belastingrecht', *MvB* 1938-1939, nr. 8, blz. 119.
- P.H. Hörmann, 'De komende loonbelasting', *MvB* 1938-1939, nr. 12, blz. 182-187.
- P.H. Hörmann, 'De komende loonbelasting', *MvB* 1938-1939, nr. 13, blz. 198-199.
- P.H. Hörmann, 'Is wijziging van ons belastingstelsel gewenscht?', *MvB* 1940-1941, nr. 7, blz. 107-108.
- P.H. Hörmann, 'De oorlogsfinanciering in Duitschland', *MvB* 1940-1941, nr. 10, blz. 150-154.
- Pendsche, 'De komende loonbelasting', *MvB* 1938-1939, nr. 19, blz. 291-294.
- Redactie, 'Wat elke N.V.-bestuurder van de winstbelasting weten moet.', *MvB* 1940-1941, nr. 8, blz. 113-114.
- 'Aan de lezers!', *MdB* 1945-1946, nr. 1, blz. 1.
- 'Officiële mededelingen van het Nederl. Instituut van Belastingconsulenten', *MvB* 1940-1941, nr. 5, blz. 79.

- ‘Officiële mededelingen van het Nederl. Instituut van Belastingconsulenten’, *MvB* 1940-1941, nr. 4, blz. 63.
- ‘Officiële mededelingen van het Nederl. Instituut van Belastingconsulenten’, *MvB* 1938-1939, nr. 7, blz. 110.

Overige

- C.J.H. Brunner, ‘Houwing als man van de wetenschap’, *Agrarisch recht* 46^e jaargang, nummer 7, juli 1986, blz. 381-386
- F.H.M. Grapperhaus, ‘Fiscale maatregelen van de Duitse bezetters (1940-1945)’, *Fisikaal*, jaargang 20, nummer 1993-10.
- F.H.M. Grapperhaus, ‘Fiscale maatregelen van de Duitse bezetters (1940-1945)’, *Fisikaal*, jaargang 21 nummer 1994/1.
- De pachtwet en het oude BW, daar ben ik aan gehecht. Mr. Ph. A.N. Houwing in gesprek met prof. Mr. P. de Haan en mr. J. Rombach, *Agrarisch recht* 46^e jaargang, nummer 7, juli 1986, blz. 356-361.
- J. van Hoorn jr., ‘In memoriam prof. Dr. P.J.A. Adriani’, *WFR* 1974/5195, blz. 890-892.

Jurisprudentie

- HR 12 januari 1942, *NJ* 1942, 271.
- HR 2 december 1942, *NJ* 1943, 145.

Websites

- ‘Geen democratie zonder rechtstaat? Het Ermächtigungsgesetz van 1933.’ <
www.publiekrechtspolitik.nl/geen-democratie-zonder-rechtsstaat-het-ermachtigungsgesetz-van-1933/>
- <minfin.nl/Organisatie/Geschiedenis_ministerie_van_Financi%C3%ABn/Oud_bewindslieden_van_het_ministerie_van_Financi%C3%ABn/Dr_W_H_van_den_Berge>
- <minfin.nl/Organisatie/Geschiedenis_ministerie_van_Financi%C3%ABn/Oud_bewindslieden_van_het_ministerie_van_Financi%C3%ABn/H_J_Hofstra>
- <resources2.kb.nl/010025000/pdf/DDD_010029358.pdf>
- <www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/vg09llz5qkyu>
- <www.europa-nu.nl/id/vg09llzwdns/h_a_m_van_den_dries>
- <www.hetutrechtsarchief.nl/collectie/kranten/un/1959/0429>
- <www.parlementairdocumentatiecentrum.nl/id/vg09llbysgzz>
- <www.ru.nl/rechten/over_de_faculteit/facultaire/de_grootmeesters/w_c_1_van_der/>

Bronvermelding afbeeldingen

Hoofdstuk 4 De belastingwetenschap tijdens de oorlog

Paragraaf 4.2 Hoogleraren

- P.J.A. Adriani Blz. 24.
P.L. Nève, 'Adriani, Pieter Jakob Albert (1879-1974)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. <www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn2/adriani [13-03-2008]>
- H.J. Hellema Blz. 25.
<www.europa-nu.nl/id/vg091115jzq/h_j_hellema>
- G.M.G.H. Russel Blz. 25.
P.L. Nève, 'Russel, George Marie Gabriel Henri (1891-1962)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. <www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn5/russel [13-03-2008]>

Paragraaf 4.3 Privaatdocenten en lectoren

- M.J.H. Smeets Blz. 26.
Smeetskring Almanak 2010 - 2011
- Th. A. Versteeg Blz. 26.
Beeldbank Nationaal Archief
<proxy.handle.net/10648/aa3e6216-d0b4-102d-bcf8-003048976d84 >
- B. Schendstok Blz. 27
Fiscaal-Economische opstellen. Bundel opstellen aangeboden aan prof. Dr. B. Schendstok ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Nederlandse economische hogeschool te Rotterdam, N. Samsom NV Alphen aan den Rijn 1966

Paragraaf 4.4 De rijksbelastingacademie

- J. van der Poel Blz. 28
<www.geheugenvannederland.nl/?/nl/collecties/de_schatkist_van_het_rijk/het_ontstaan_van_de_collectie>

Hoofdstuk 5 Weekblad der belastingen*Paragraaf 5.2 Redactie*

- M.J. Prinsen Blz. 30
<proxy.handle.net/10648/af78210e-d0b4-102d-bcf8-003048976d84>

Paragraaf 5.3 Publicaties

- W.H. van den Berge Blz. 38
<minfin.nl/Organisatie/Geschiedenis_ministerie_van_Financi%C3%ABn/Oud_bewindslieden_van_het_ministerie_van_Financi%C3%ABn/Dr_W_H_van_den_Berge>

Hoofdstuk 6 Weekblad der privaatrecht, notaris-ambt en registratie*Paragraaf 6.2 Redactie*

- J. Eggens Blz. 44.
G.E. Langemeijer, Levensbericht J. Eggens, in: Jaarboek, 1964-1965, Amsterdam, pp. 370-377. <www.dwc.knaw.nl/DL/levensberichten/PE00000095.pdf>
- Ph. A. N. Houwing Blz. 45.
Agrarisch recht, 46e jaargang, nummer 7, juli 1986
- E.M. Meijers Blz. 45.
R. Feenstra, 'Meijers, Eduard Maurits (1880-1954)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. <www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/meijers [10-11-2009]>
- J.C. van Oven Blz. 46.
R. Feenstra, 'Oven, Julius Christiaan van (1881-1963)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*. <www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/oven [13-03-2008]>

Hoofdstuk 7 De Naamlooze Vennootschap*Paragraaf 7.2 Redactie*

- C.W. Bodenhausen Blz. 55.
<www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/BDM01:462 >
- R.A. Dijkers Blz. 56.
Redactie, 'Prof. R.A. Dijker', *De NV* 1948, nr. 8, blz. 133.
- W.C.L. van der Grinten Blz. 56.
<www.ru.nl/rechten/over_de_faculteit/facultaire/de_grootmeesters/w_c_l_van_der/>
- E.J.J. van der Heijden Blz. 56.
<www.ru.nl/rechten/over_de_faculteit/facultaire/de_grootmeesters/e_j_j_van_der/>

- H.J. Hofstra Blz. 57.
<www.europa-nu.nl/id/vg09111rkht4/h_j_henk_hofstra>
- N.J. Polak Blz. 57.
R. Burgert, 'Polak, Nico Jacob (1887-1948)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland*.
<www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn3/polak [13-03-2008]>

Hoofdstuk 11 Vereniging voor Belastingwetenschap

- Bruins Blz. 98.
P.H.D. Leupen e.a. (red.), *Nederlandse historische bronnen 8*. Den Haag: Nederlands Historisch Genootschap 1989, blz. 178.

Bijlage 1 Wet op de Inkomstenbelasting 1914 vs. Besluit op de Inkomstenbelasting 1941

Wet op de Inkomstenbelasting 1914

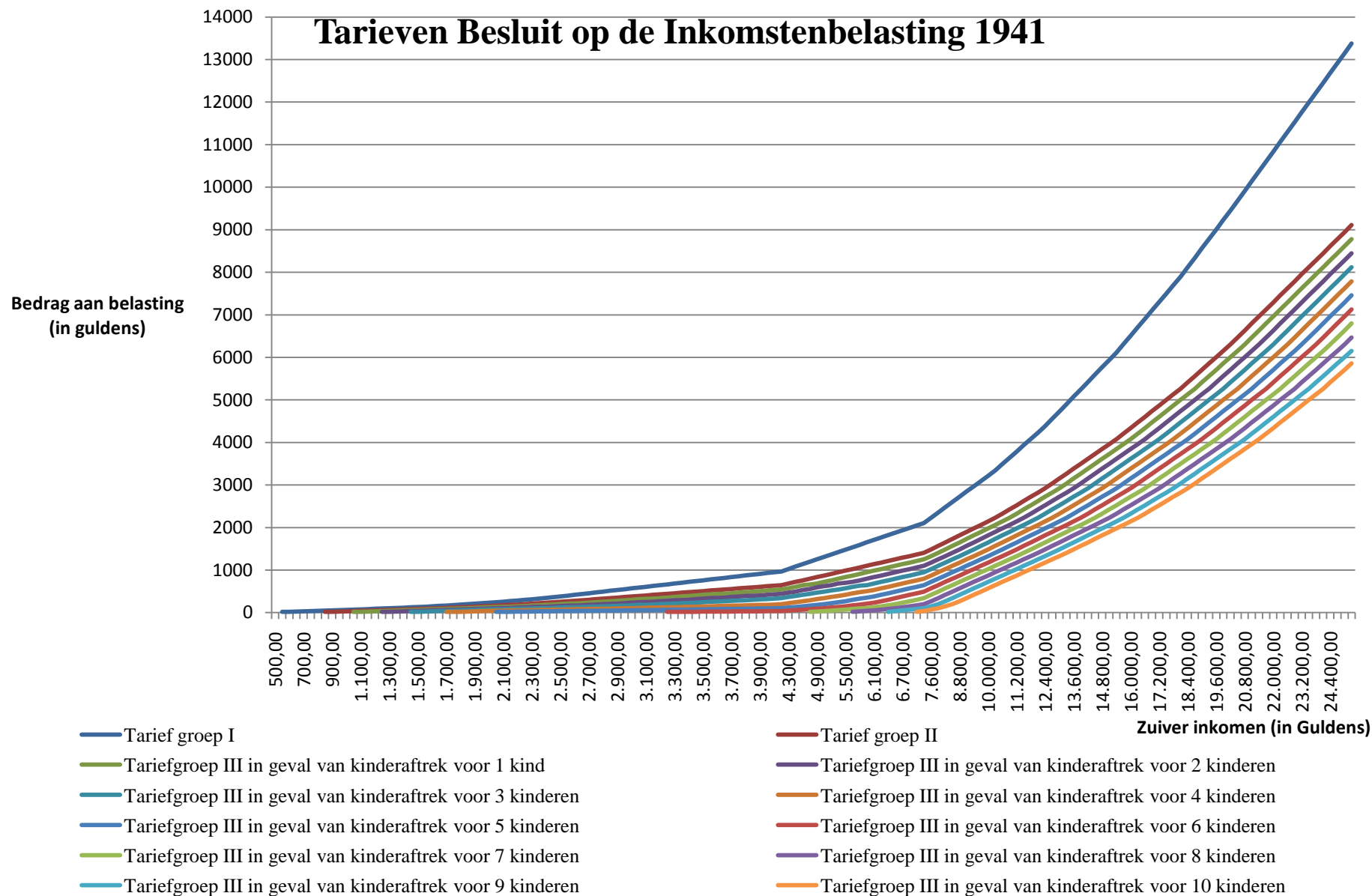
Hoofdstuk VI van de Wet IB 1914 regelde het bedrag der belasting. Artikel 37 gaf een opsomming van de tarieven. Artikel 38 van de Wet gaf aan dat tarief pas werd toegepast, nadat een vermindering van het belastbaar inkomen had plaatsgevonden voor ieder minderjarig kind dat niet zelf in de belasting werd aangeslagen.

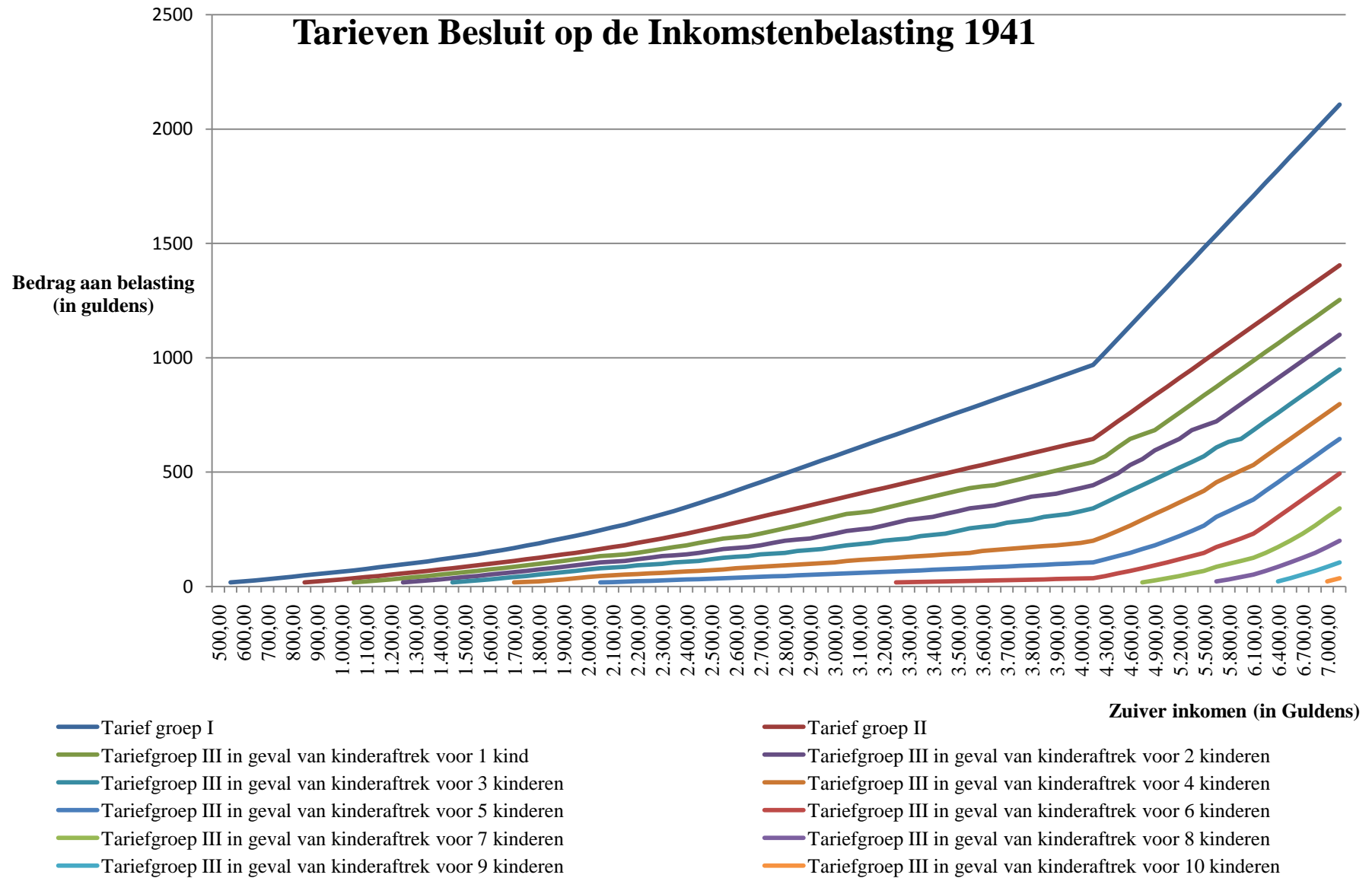
Besluit op de Inkomstenbelasting 1941

Artikelen 48 tot en met 51 van het Besluit op de Inkomstenbelasting 1941 hadden betrekking op het tarief. Het Besluit kende volgens artikel 45 een bijbehorende tarieftabel. Artikel 46 gaf aan dat de tabel drie tariefgroepen kent. In tariefgroep III vielen de belastingplichtigen die aanspraak hebben op kinderaftrek. Onder tariefgroepen I en II vielen de belastingplichtige die geen aanspraak op deze aftrek hadden. Tariefgroep II was van toepassing wanneer er sprake was van:

1. Een gehuwde belastingplichtige
2. Een ongehuwde belastingplichtige, die voor 1 september van het kalenderjaar de leeftijd van 65 heeft bereikt
3. Een ongehuwde belastingplichtige, die gehuwd is geweest en uit wier huwelijks een kind is geboren.

Belastingplichtige die niet onder tariefgroep II of III vielen, werden belast naar het tarief in groep I.

Vergelijking tarieven

Om de tarieven uit de Besluiten te kunnen vergelijken, heb ik voor een aantal bedragen berekend wat het bedrag aan belasting zou zijn onder zowel het ene als het andere besluit. Ik ben hierbij uitgegaan van het belastbaar/zuiver inkomen. Voor de berekening ben ik uitgegaan van een ongehuwde man die de leeftijd van 65 jaar nog niet heeft bereikt. Onder het Besluit IB 1941 zou hij onder tariefgroep I vallen.

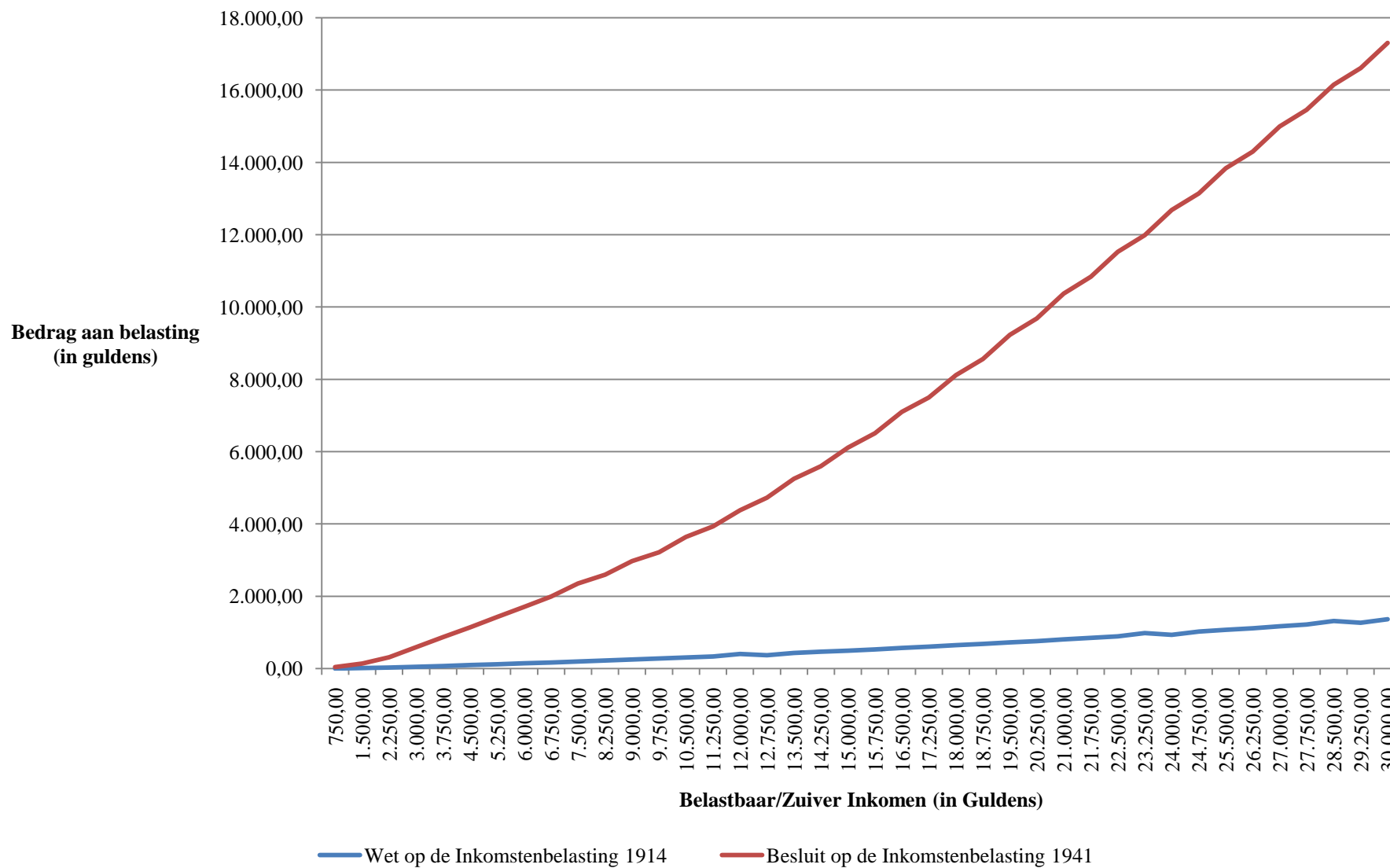
Belastbaar/zuiver inkomen	Wet op de Inkomstenbelasting 1914	Percentage	Besluit op de Inkomstenbelasting 1941	Percentage
750,00	0,00	0,00	42,9	5,7
1.500,00	12,60	0,84	140,8	9,4
2.250,00	30,20	1,34	315,15	14,0
3.000,00	52,60	1,75	589,05	19,6
3.750,00	72,20	1,93	873,67	23,3
4.500,00	96,60	2,15	1139,32	25,3
5.250,00	119,00	2,27	1423,95	27,1
6.000,00	144,60	2,41	1708,57	28,5
6.750,00	167,00	2,47	1993,2	29,5
7.500,00	195,10	2,60	2351,25	31,4
8.250,00	221,00	2,68	2598,75	31,5
9.000,00	250,60	2,78	2970	33,0
9.750,00	276,50	2,84	3217,5	33,0
10.500,00	308,60	2,94	3638,25	34,7
11.250,00	338,00	3,00	3935,25	35,0
12.000,00	401,00	3,34	4380,75	36,5
12.750,00	371,60	2,91	4727,25	37,1
13.500,00	434,60	3,22	5247	38,9
14.250,00	464,00	3,26	5593,5	39,3
15.000,00	497,6	3,32	6113,25	40,8

15.750,00	532,6	3,38	6509,25	41,3
16.500,00	572,6	3,47	7103,25	43,1
17.250,00	607,6	3,52	7499,25	43,5
18.000,00	647,6	3,60	8116,9	45,1
18.750,00	682,6	3,64	8561,3	45,7
19.500,00	722,6	3,71	9227,9	47,3
20.250,00	759,2	3,75	9680	47,8
21.000,00	805,6	3,84	10373	49,4
21.750,00	846,2	3,89	10835	49,8
22.500,00	892,6	3,97	11528	51,2
23.250,00	979,6	4,21	11990	51,6
24.000,00	933,2	3,89	12683	52,8
24.750,00	1020,2	4,12	13145	53,1
25.500,00	1070,6	4,20	13838	54,3
26.250,00	1116,8	4,25	14300	54,5
27.000,00	1169,6	4,33	14993	55,5
27.750,00	1215,8	4,38	15455	55,7
28.500,00	1314,8	4,61	16148	56,7
29.250,00	1268,6	4,34	16610	56,8
30.000,00	1367,6	4,56	17303	57,7

Bronnen:

- F. van Blerkom, *Besluit op de Inkomstenbelasting 1941 en Besluit op de Dividendbelasting 1941*, Leiden: Nederlandse Uitgevers MIJ N.V., 1947
- M.J. Prinsen, *Wet op de Inkomstenbelasting 1914*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1940.

Vergelijking tarieven Wet IB 1914 - Besluit IB 1941

Bijlage 2 **Besluit op de Winstbelasting 1940 vs. Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942**

Besluit op de Winstbelasting

Artikel 9 van het Besluit geeft het tarief: de winstbelasting bedraagt 10 ten honderd van de belastbare som.

Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942

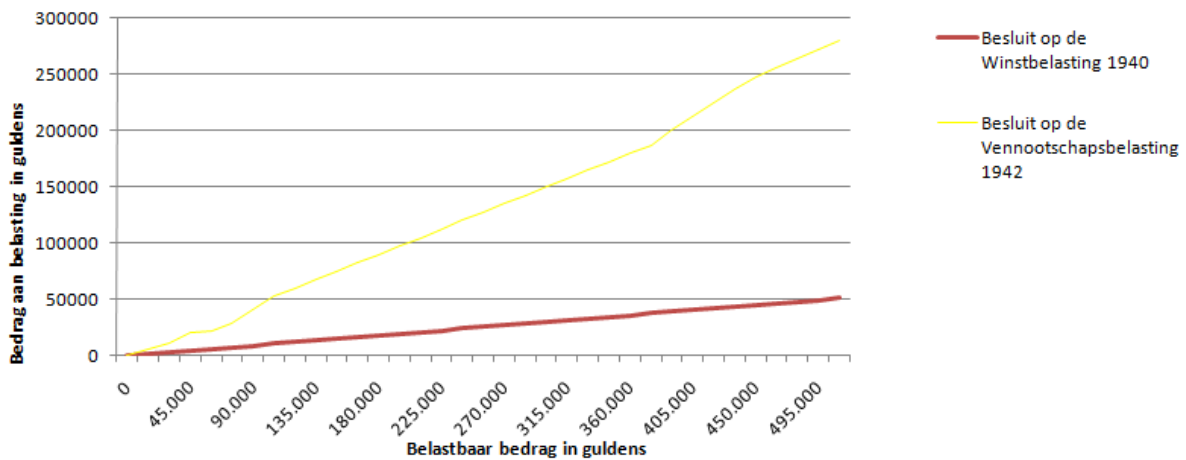
Artikel 27 van het Besluit geeft het belastingpercentage weer:

Belastbaar bedrag		Belastingpercentage	
Meer dan	Niet meer dan	Over het gehele belastbare bedrag	Over het laatste gedeelte van het belastbare bedrag bovendien
	f 37.500	30%	
f 37.500	f 44.110	30%	50% over het gedeelte boven 37.500
f 44.110	f 75.000	37.5%	
f 75.000	f 100.000	37.5%	50% over het gedeelte boven 75.000
f 100.000	f 375.000	50%	
f 375.000	f 441.170	50%	33 ^{1/3} % over het gedeelte boven 375.000
f 441.170		55%	

Vergelijking tarieven

Om de tarieven uit de Besluiten te kunnen vergelijken, heb ik voor een aantal bedragen berekend wat het bedrag aan belasting zou zijn onder zowel het ene als het andere besluit. Met eventuele opcenten heb ik geen rekening gehouden. Ik ben hierbij uitgegaan van het belastbare bedrag, waardoor eventuele invloeden van andere bepalingen eruit gefilterd zijn.

Belastbaar bedrag (in guldens)	Besluit op de Winstbelasting 1940 (Bedrag aan belasting in guldens)	Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942 (Bedrag aan belasting in guldens)	Vershil
0	0	0	0
15.000	1500	5625	4125
30.000	3000	11250	8250
45.000	4500	20625	16125
60.000	6000	22500	16500
75.000	7500	28125	20625
90.000	9000	41250	32250
120.000	12000	60000	48000
150.000	15000	75000	60000
180.000	18000	90000	72000
210.000	21000	105000	84000
225.000	22500	112500	90000
300.000	30000	150000	120000
375.000	37500	187500	150000
450.000	45000	247500	202500
510.000	51000	280500	229500

Bronnen:

- M.J.H. Smeets , *Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942*, Zwolle: N.V. Uitgeversmaatschappij W.E.J. Tjeenk Willink 1942.
- M.J.H. Smeets, *Besluit op de winstbelasting*, Zwolle: N.V. Uitgeversmaatschappij W.E.J. Tjeenk Willink 1940.